

SZEGED

436

A Város folyóirata

22. évfolyam 4. szám

2010. április

A TARTALOMBÓL:

BÚCSÚ KASS JÁNOSTÓL
A KÖLTÉSZET ÜNNEPE
RADNÓTI SZOBORPÁLYÁZAT
VILÁGSZTÁROK SZEGEDEN

Ára: 250,- Ft

Tartalom

JEGYZET	1	Pontosan 14:00 óra – <i>Csapó Éva</i>
KÖLTÉSZET ÜNNEPE	2	“...minden szó az ég zarándoka” (Egy írás és egy vers a költészet napjára) – <i>Polner Zoltán</i>
EMLEKEZÉS	7	“Csupán a toll hegye vagyok” (In memoriam Kass János) – <i>Tandi Lajos, Lator László, Botka László, Orosz István</i>
	16	Tisztelgés a lázadó kamasz előtt (Egy értelmezés kísérlet) – <i>Árpás Károly</i>
	19	“A szellem a legmagasabb méltóság” (Emlékezés Petri Gábor professzorra) – <i>Lázár György</i>
	20	Arcok a múlt századból (László Gyula születési centenáriuma)
MŰVÉSZET	25	A költő méltó emlékének (Pályázat Radnóti Miklós szegedi szobrára) – <i>Tóth Attila</i>
	30	A merce emelhető! (Két világsztár Szegeden) – <i>Polner Zoltán</i>
DOKUMENTUM	34	“Fogva számtalanszor voltam” (Rózsa Sándor vallatási jegyzőkönyve) – <i>Szerdahelyi Péterné</i>
NAPLÓ	38	Killma N'jaro (Egy szegedi orvos utinaplója - 4.) – <i>Bálint Gábor Sándor</i>
TANULMÁNY	42	Változó konstelláció (Kihívások, lehetőségek a kultúra világában) – <i>Besenyi Sándor</i>

A címlapon a *Kass János A Kékszakállú herceg vára sorozatának részlete* látható. A hátsó borítón: új tér született. A borító 3. oldalán a Radnóti-szobor-pályázat díjnyertes tervének, Gyurcsék Ferenc alkotásának részlete.

SZEGED

A város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Szerkesztő bizottság: Árpás Károly, Blazovich László (elnök),
Gyémánt Iván, Horváth Ferenc, Nagy János, Nagy László, Nyilas Péter,
Szalay István, Turi Tímea, Veréb Simon (fotóriporter-főmunkatárs)

Kiadja a Somogyi Károly Könyvtár

6720 Szeged, Dóm tér 1-3.

Tel.: 62/425-525

Felelős kiadó: PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA

Szerkesztőség: 6720 Szeged, Stefánia 2.

Telefon: 30/365-5176, e-mail: szegedszerk@freemail.hu

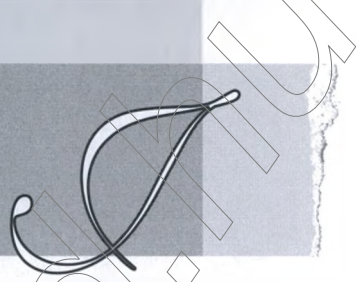
szegedszerk@gmail.com

Készült a Bába és Társai Kft. nyomdájában

6724 Szeged, Cserzy Mihály u. 11. Tel.: 62/464-015

Felelős vezető: dr. Majzik István

Pontosan 14:00 óra

1986 július 11, péntek: pontosan 14,00 óra. Falusi viszonylatban emberáradat. A gyárban befejeződött az első váltás és mindenki indul hazafelé. Van aki kicsit maszatosan a hegesztéstől, van aki a festéktől, van aki egy kicsit gyűrötten, de a jól végzett munka elégedettségével és biztonságával. Kicsit pletyizve, kicsit viccelődve, sietősen vagy ráérősen, de mindenki mozgásban van. Él, nem is gondol arra, hogy elégedett. Mert ez így természetes.

1991 szeptember 30, hétfő: pontosan 14,00 óra. Falusi viszonylatban a nagy üresség és a mozdulatlanság csöndje. Az egyik portás jön, a másik megy. A gyár udvarában nincs egy lélek sem, az épületek ablakai betörve, szürkék a portól és a pókhálótól. A főúton nem kell különösebben körülnézni, a forgalom egyenlő a nullával. Csak az aszfalton fehéredik a katonai hernyótalpak által frissen fölkapart burkolat.

2005 július 11, hétfő: pontosan 14,00 óra. Falusi viszonylatban a nagy az üresség, a gyár udvarában már a portásra sincs szükség. De minek is, amikor már a gyár sem létezik, még papíron sem. Az történt, ami a viccben: "Miénk a gyár!" - haza is vitték. A dolgozóink a legnagyobb értékünk! Adjuk el őket! Sikerült! De az embermagasságú gaz megmaradt a gyár udvarában néhány épülettel együtt, minden más, ami mozdítható, már régen "elmozdult".

2010 március 8, hétfő: pontosan 14,00 óra. Falusi viszonylatban, emberáradat, az utca mindkét oldalán gépkocsik parkolnak, lassan indulnak az emberek haza a temetőből, mindenki hallgat, talán gondolkodik: előbb a munka halt meg, utána a gyár és lassan a volt dolgozói is. Pontosán minden héten egy, és ez így megy egész évben.

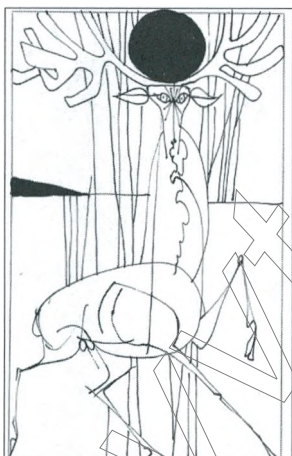
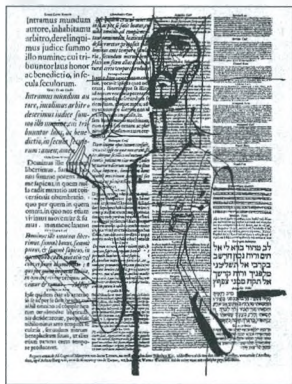
2010 március 12, péntek: pontosan 14:00 óra. Hírek: a kopaoniki nemzetközi pénzügyi fórumon az egyik balkáni "mágnás Miska" arról beszél, hogy éjszakákon át nem tud aludni, mert gondjai vannak.

A különbség távolságban néhány száz kilométer. Vagy esetleg valami egészen másról van szó?!

Csajó Éva
(Szabadka)

„...minden szó az ég zarándoka”

EGY ÍRÁS ÉS EGY VERS A KÖLTÉSZET NAPJÁRA

„Most, amikor sötétedni kezd a drága táj fölött, mely második hazám volt, s melynek földrajzi neve Európa: behunyom szemem, hogy jobban lássam egy pillanatra, s nem akarom elhinni, hogy ez a búcsú...”

- Márafi Sándor: Búcsú című írása 1939. szeptember 3-án jelent meg a Pesti Hírlapban.

Juhász Gyula, József Attila akkor már két éve halott volt.

Babits halálos beteg.

Márafi pedig elkezdte naplóját írni és írja haláláig.

Az a Márafi, akinek születésnapja éppen úgy április 11-re esik, mint József Attiláé.

Jóllehet, a költészet valódiságát József Attila jelenti, ám Márafi Sándor két verse – a Halotti beszéd és a Mennyből az angyal – a mindenkori magyar költészet kincsestárának klasszikus alkotásai közé tartozik.

Hogy miért Márafi Sándor Búcsú című írásának sorai jutnak eszembe a költészet napján? Azért, mert ez a Márafi írás egyben búcsú is a polgárságtól, a polgári Európától, vagy mondjuk így, a polgárság Európájától.

Ezután már a második világháború következett, és Auschwitz. Az az Auschwitz, amely után már többé nem lehet hagyományosan verset írni, de muszáj, mert máskülönben meggörcsülne a világ gyémánt tengelye. Márafi mikor elhagyta hazáját fogadalmat tett, addig nem tér vissza, amíg a megszállók el nem takarodnak az országból. És elkövetkezett 1956 sorsdöntő évszaka, és elkövetkezett a bátorság piros betűs ünnepe...

És most újra itt ragyog felettünk a költészet napjának betelheni csillaga. A nemzet egyik legnagyobb költőjének, József Attilának születésnapja ez a nap. És itt ragyog újra a hontalanságba üldözött Márafi Sándor csillaga is. Mi szegedi költők és versbarátok azonban Juhász Gyula emlékének is adózunk.

Egy ezeréves dal sír lélkemben.

Elénekeljem?

Félek, hogy szívem szakad meg a dalban.

Örökségem e bubánatos dallam.

Nekünk pedig szent örökségünk Juhász Gyula költészete, amely újra és újra meghódítja a szívemet. Tőle tudjuk a magyarság szeretetét, a Tisza varázslatát, a művészet megpróbáltatásait és a szerelem himnusát. És hogy szülővárosa feledhetetlen, azt minden sora bizonyítja.

Szeretnék néha visszajönni még,

Ha innen majd a föld alá megyek,

Feledni nem könnyű a föld ízét,

A csillagot fönn és a felleget.

Minden szent és nagy költészet: az igazság pillanata. Olyan gyűjtőlencse, amely rádiumként sugárik. Napjainkban gyakran fölmerül a kérdés: itt és most, mit segíthet a költészet?

Ebben a változó világban nagyon is érthető, hogy fogódzókat keresnek az emberek, hiszen a változásoknak olyan korszakát éljük, ami példa nélküli történelmünkben. Ezeknek a változásoknak azonban mi vagyunk forradalmas gerjesztői. Ami tegnap még igaznak tűnt, mára már megkérdőjelezendő, ami tegnap még törvénynek számított, az ma már elavult. Csak a versekben bujkáló ősök tapasztalata adhat útmutatást, eligazítást számunkra, csak a Hazádnak rendületlenül... igazsága oldozhat föl bűneink alól.

Csak József Attila hite ösztönözhet küzdelemre minket:

És mondom: még nem nagy az ember.

De képzeled, hát szertelen.

Kísérje két szülője szemmel:

a szellem és a szerelem!

És kísérje a nemzetet az a méltóság, amelynek már régen meg kellett volna illesznie az ország lakosságát.

Jöjj el szabadság! Te szülsz nekem rendet!

Ahította, kérte, sugalmazta több mint nyolc évtizede a költő.

Szavai nem holt szavak. Ma érvényesebbek, mint bármikor. Az élők hite lobog benne. Messiási üzenet az új ezredévben helyét kereső nemzethez, amely nem tűri a reménytelenséget, a hitetlenek gyávaságát, megalkuvását. A nemzethez, amelynek ezer éve a keresztény nemzetek között a helye, hogy mindazt, amit a századokban, de leginkább a 19 és 20. században napjaink alkottak, végre közkinccsé lehessen. Európa közkinccsévé. Mert Európához tartozás nem történelmi igény, hanem ezer éve jog, felelősség és kötelesség.

És meddig „élvezzük” még itthon – tisztelet a kivételnek –, a semmitmondó dilettánsok tobzódását, félrebeszéléseit, a műveletlenség dokumentumait, a paraszti naivitás firkáit, amikor már csak egyetlen dolog számít: a műveltség és a műveltségen alapuló minőség.

A költészet ünnepén meghatottan és szinte parancsként idézem az egyik legsebb magyar verssort:

Fiaim, csak énekeljetek!

P.Z.

Szeged

Polner Zoltán

A magyar nyelv himnusza

SZONETTKOSZORÚ

1.

A végső dolgokon töprengtem mindig,
miközben szótlan haldoklott anyám.
Csak álltam ott a holdfény udvarán
s éreztem, amint arcom meglegyintik

a páfrányzöld időtlen, örök éjek.
S bár könnyeit fölfalta rég a rák,
sirattam vele azt az éjszakát,
mert akkoriban volt könnyem, tömérdek.

Hát „*Látjátok feleim szem'tekkel mik
vagyunk*”, madárrajként miként sereglik
fölénk a gyász, mint néma üzenet,

míg élünk gyors nyarakat, teleket,
s meghitt sorsunkat olyan szavak őrzik,
mint Isten, haza, hűség, becsület.

2.

Mint Isten, haza, hűség, becsület,
úgy ragyog ma is Szent István törvénye.
Ha kellett, esküdött az ország népe:
vallását őrzi mindenekefelett.

S emelt kövekből fényes templomot,
hogy az élőket most is Krisztus várja.
„*Világ világa, virágnak virága*”
te légy megváltó, hű oltalmazónk!

Szárnyékod óvja a szegényeket,
kik kezdettől arany igéid zengik,
s koronáddal ékesítették eddig

sok zsoltárod, megannyi éneked.
Engem is igéid kerítenek,
ha angyalszárnyak szívem megérintik.

3.

Ha angyalszárnyak szívem megérintik,
az égen mintha villanna egy kard,
nyomában: „*Isten áldd meg a magyart!*”
A hómézőn azonban még mindig

csak jönnek, szótlanul, egyre csak jönnek.
Nekik mindegy, hogy Muhi vagy Mohács,
hogy Világosnál mit ácsolt az ács,
s hogy bűnösként a sors majd kit jelöl meg!

A Himnusznál nincs iszonyúbb keresztfa!
Ott jajong benne őseink sírjalma,
de mennyei zenék is zengenek.

Sírályok viszik minden könnyemet.
S ha lelkemet varázsa megszólítja,
a kövek is beszélni kezdenek.

4.

A kövek is beszélni kezdenek,
ha egyszer majd a szavak elhallgatnak.
A mondatok mélyén vad jóslat lappang:
eltűnnek mind a csöppnyi nemzetek!

A szél zuhog majd sírjaik felett,
midőn a mássalhangzók elenyésznek.
De nem azért éltünk itt ezer évet,
hogy sorsunkról majd mások döntsének.

Tudom, hogy vannak dicsőbb államok,
kiket soha senki nem köthet gúzsba,
s nem hagyják, hogy népüket átok sújtsa.

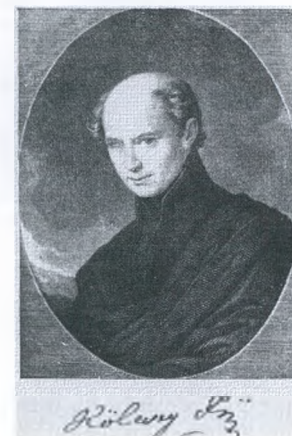
„*Hazádnak rendületlenül...*” – ragyogj
föl szent imánk, s óvjad a holnapot
szépséges magyar nyelv, te ősi múzsa!

SZENT ISTVÁN

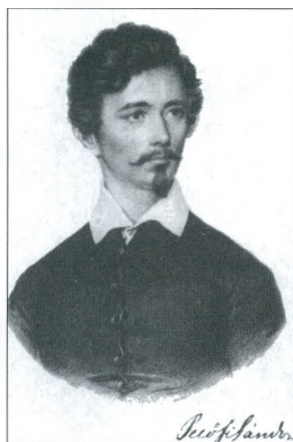
Ó MAGYAR MÁRIA SÍRALOM

KÖLCSEY FERENC

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

PETŐFI SÁNDOR

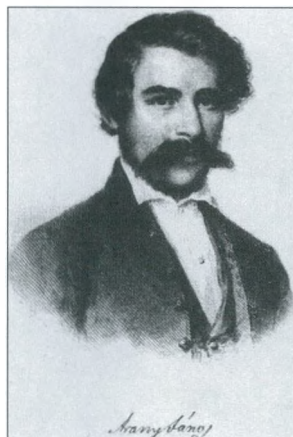
5.

Szépséges magyar nyelv, te ősi múzsa!
Nem gondoltam volna, hogy egy napon
szószólód leszek majd forradalom,
s megérint napjaid bűvös varázsa,

midőn zászlóid föltámadnak végre.
Még látom az esték tüllfüggönyét,
s kik néznek, esküszöm, Petőfiék,
és fölzeng: „A magyarok istenére...”

Mint sortűz-mennydörgés, úgy csap az égre
a megindult sokaság esküvése,
mely jogot követel, szabad hazát.

Holnapra minden utca barikád!
Te lelkesíts, múzsám, te, ki fényre
dajkáltad bennem puszták dallamát!

ARANY JÁNOS

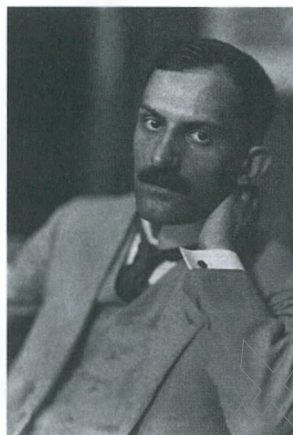
7.

Vagyok szavaid örökös adósa,
ki márványkéek falvakban rostokolt.
Nagy telekben szobámban várt a hold,
és nem hittem, hogy sorsom változhatna.

De tudtam, „Az Úristen őriz engem”
habár oly sokszor magamra hagyott.
Hiába kérleltem, csak hallgatott,
de én most is „az ő zászlóját zengem.”

Harangjai még itt zúgnak a fényben,
nálá találok ma is menedékem,
s a kegyelem fényből szőtt vigaszát.

Ó, ifjúságom, lázas harsonák!
Csak az tudja, hogy mennyi volt az érdem,
ki bölcsőjétől néz ma vissza rád.

BABITS MIHÁLY

6.

Dajkáltad bennem puszták dallamát,
a szabadság örök vágyát dajkáltad bennem.
Akárcsak Ikarusz a végtelenben,
ki fentről a kéklő tengerre lát,

én is tudtam az ország bánatát:
a zsarnokság volt elviselhetetlen!
A rettegőkkel egy voltam lélekben,
kik menekültek aknazáron át.

Vitték egy vers igéit, sóhaját,
hogy fájdalomukat világgá zokogja:
kockán egy nép jövődő léte, sorsa.

S nem mondta senki: „Éljen Eduárd!”
Sohasem láttam elszántabb hazát:
vagyok szavaid örökös adósa.

JUHÁSZ GYULA

8.

Ki bölcsőjétől néz ma vissza rád,
csak álldogál a Tisza-parti fényben:
polgárok és csillagok közt éltém,
és néztem, hogy múlnak az éjszakák.

Így nézte ő is itt valamikor
a füzeken túl elúszó felhőket,
míg fölgyöngyöztek lelkéből a könnyek,
siratta azt, ki nincsen már sehol.

„Szeretnék néha visszajönni még” ...
Csak mondogatom csöndesen magamban,
s az arca ott ragyog az alkonyatban,

s bár csillagok közt éli Édenét,
de oltárként még itt őrzi szívét
nagy égi fényesség. Tengernyi dallam.

9.

Nagy égi fényesség. Tengernyi dallam.
 Ady Endre ma este érkezik.
 Bár költészete senkin nem segít,
 szent fény sugarát ő most is annyi jajban.

Mikor még élt, a jövődbe látott,
 akárcsak egykor Mózes a hegyen.
 A nép várja, hogy gazdag legyen,
 de csak veri a jég, a magyar átok.

Hite, gerince gyakran beleroppan,
 ügyes szemfényvesztők a köznapokban,
 miközben *egyre fogy népünk, nemzetünk.*

Talán már Isten sem gondol velünk,
 s vagyunk saját magunknak ellenünk.
 A szavak történelme halhatatlan.

10.

A szavak történelme halhatatlan:
 időt vajúdó aranyalmafák.
 Gyümölcsek: *gyöngy, vér, csók, szű, anya, láng*
 Orfeusz lantja dalol a szavakban.

Az átlátszó hal elúszik fölöttem:
 a szó himnusz és elragadtatás.
 A balladákban sámánokra látsz,
 de révülésük titka ismeretlen.

Ha napkeletről olykor bölcsék jönnek,
 regélni kezdenek a régi könyvek,
 ragyog a kódexek kolostora.

Míntha a honfoglalás szólana,
 mely most is örzi még a szülőföldet,
 akár az évszakok aranykora.

11.

Akár az évszakok aranykora,
 úgy ringok egyre én a mindenségben.
 Sötét hajam kallódik az éjben,
 s eltűnt éveim sok forró nyara

ezüstös fény a folyó homlokán.
 S ahogy „*Az éjjel hazafelé mentem
 éreztem, bársony nesz inog.*” Szívemben
 tündöklő csönd és tékozló magány.

A rózsák között olykor angyal száll át.
 S míg elnézem a csillagok hullását
 az élet csupa rejtély, döbbenet.

Csak ők tudják e rejtély mit jelent,
 kik minket ma is istenítenek:
 anyáink sorsát volt századok áldják.

12.

Anyáink sorsát volt századok áldják,
 de kiket siratnak még most is ők?
 Melléjük térdelnek a temetők,
 hogy napjaikat velük virrasszák át.

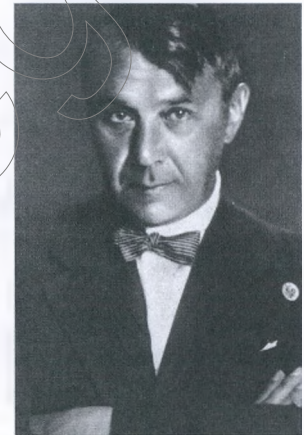
Bizony „*Oly korban éltem én e földön...*”
 hogy azóta is egyre temetek.
 Füst lengi be a tiszta, kék eget,
 s patkányok árnya vérző szemfedőkön.

A drótkerítést őrtonnyok vigyázzák,
 s kik bent típródnak már egymást sem látják,
 és mire lassan esteledni kezd,

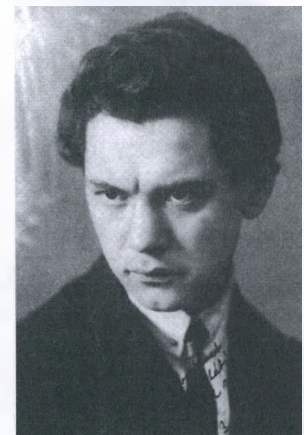
nincs harangszó, csak: *consummatum est!*
 Ne tétovázz, az arcuk megjegyzed!
 S én megörzöm a teremtés szent vágját.

ADY ENDRE

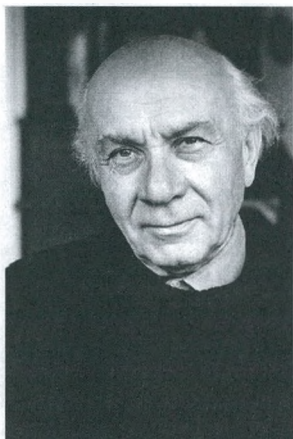
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

JÓZSEF ATTILA

RADNÓTI MIKLÓS

ILLYÉS GYULA

MÁRAI SÁNDOR

13.

S én megőrzöm a teremtés szent vágyát,
hiszen azért születtek a szavak,
hogy segítsenek és harcoljanak,
ha bárkik az igazság útját állják.

Nélkülük akárha örök fogságban
élnék. Nélkülük minden hasztalan.
A gondolatban rejlik igazam,
mert „*hol zsarnokság van, ott zsarnok-
ság van.*”

A folyón túl farkasok éjszakáznak,
s akár a földúlt szív, a nyelv is lázad,
és nem enged igazából soha.

Az anyanyelv a nemzet otthona.
A betűk is messze jövőbe látnak,
mert minden szó az ég zarándoka.

14.

Mert minden szó az ég zarándoka,
de jaj annak, ki hontalanba téved!
Kikezdi napjait a gyors enyészet:
hazája nincs többé, csak otthona.

Egy éjjel fölriad, és könnye hull:
a hallgatás, a csöndes téboly foglya.
Gondolatok csak Márai Sándorra:
„*Istenem, tudok-e még magyarul?!*”

A szavakban tenyészik a magány.
A honvágyat az évek csöndre intik,
mert nem enged feledni soha senkit.

Időnként mintha hangját hallanám,
de sírjánál zokog az óceán.
A végső dolgokon töprengtem mindig.

Mesterszonett

*A végső dolgokon töprengtem mindig,
mint Isten, haza, hűség, becsület.
Ha angyalszárnyak szívem megérintik,
a kövek is beszélni kezdenek.*

*Szépséges magyar nyelv, te ősi múzsa!
Dajkáltad bennem puszták dallamát.
Vagyok szavaid örökös adósa,
ki bölcsőjétől néz ma vissza rád.*

*Nagy égi fényesség. Tengernyi dallam.
A szavak történelme halhatatlan,
akár az évszakok aranykora.*

*Anyáink sorsát volt századok áldják,
s én megőrzöm a teremtés szent vágyát,
mert minden szó az ég zarándoka.*

“Csupán a toll hegye vagyok...”

IN MEMORIAM KASS JÁNOS

Ismét kidőlt egy tölgy. Abból az erdőből, amit itt Magyarországon, Szegeden örökéletűnek hittünk. Egy olyan értékőrző, példát adó, árnyékába befogadó, sokaknak inspirációt nyújtó fa, melyből már alig él néhány a Duna-Tisza vidékén.

Meghalt Kass János.

Sokak számára ez egyféle objektív tényközlés. De nekünk, szegedieknek, a magyar és a nemzetközi képzőművészet ismerőinek, családtagoknak, barátoknak, ismerősöknek döbbenetes hír. Mondhatnánk, mindannyian elmegyünk egyszer. Aki születik, arra egyszer a halál vár, s mégis milyen szívszorító, milyen megrendítő, milyen döbbenetes egy ilyen hír. Különösen, ha olyan emberről van szó, akiket mélyen érint ez az információ, akik szerették, tisztelték művészetét, emberségét, akiket barátságába fogadott, akiknek mosolya beivódott az emlékezetekbe, aki ide hozta, ebbe a városba, nemcsak saját művészetét, de barátait is, Juhász Ferencről Faludy Györgyön, Szántó Tiboron, John Halason át, a kortársakig.

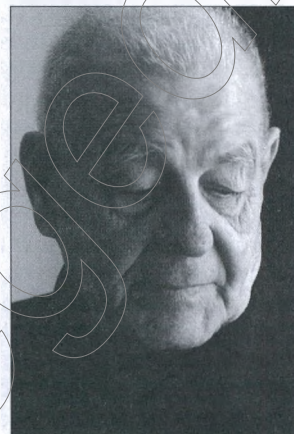
A döbbenetes hír után néhány perccel sétálok a méltatlan körülmények között vergődő Kass Vigadó mellett. A hetvenes, nyolcvanas évek fordulóján egy interjúban a következőket mondta Kass János: „Fél évszázad megszgyénjén túllépve egyre gyakrabban foglalkoztatott munkáim utóélete. Szeretném, ha életművem együtt maradna. Kerestem a helyet, az öblöt, a kikötőt, ahol horgonyt vehetek. Az ember alkotásai papírhajók, melyeken üzeneteket küldünk egymásnak. A műalkotás, éppen, mert ilyen palackposta, az idő múltával mind értékesebbé válik. Ez a remény éltet. Ilyen gondolatokat szövegetve ajánlottam szülővárosomnak, Szegednek munkásságom darabjait, s hiszem, hogy ezek beépülnek nem csak a város művészetébe, de egész kultúránkba.” Ebből a szándékból született meg a város támogatásával 1985 nyarán a Kass Galéria.

A szigorúan racionális lexikon adatoknál fontosabbak és maradandóbbak műalkotásai, a Don Quijote sorozattól a Cantata Profana lapjain át, a Hamlet, a Biblia, Az ember tragédiája, A kékszakállú herceg vára, a Hány János, a Faludy-lapok, és a sor szinte befejezhetetlen. Olyan intellektussal, beleérző képességgel, a tehetséget napi érzékenységgel párosító képességgel ragadta meg a körülötte zajló világ minden lényeges mozzanatát, hogy az párját ritkítja az európai képzőművészetben. Egy hatalmas nemzedék utolsó mohikánja volt. Hincz Gyula, Borsos Miklós, Konecsni György, Barcsay Jenő, Berény Róbert, Koffán Károly, Bernáth Aurél, Kassák Lajos voltak elődei, Kondor Béla, Reich Károly, Réber László, Würtz Ádám, Gyulay Líviusz, Gross Arnold, Lenkey Zoltán, Schéner Mihály, Csohány Kálmán kortársai, Banga Ferenc, Lipták Mihály, Szemethy Imre, Tulipán László, Orosz István, Fülöp Ilona, Kiss Ilona és még sokan, tanítványai. S még akkor nem beszéltem azokról a barátokról, - muzsikusról, költőkről, írókról, - akik meghatározták művészetét. S nem szóltam a nyomdáról, barátságairól, arról a humánusról, eleganciáról, szeretetteljes megnyilvánulásairól, úriembségéről, amelyeknek talán az utolsó „bölénye” volt.

Drága Janó! Kézbesíthetetlen üzenet ez immár. Mindnyájan tudjuk, aki megszületik, annak helyét kijelölték Kharon ladikján. Azt ígérted feleségemnek, hogy táncoltok ti még a felújított Kass elegáns báltermében. Ez a bálterem most igen magasra költözött, de egyszer majd mind együtt táncolunk abban az égi „Kassban”. Szomorún szívvel, a szép emlékekre gondolva, a számos emlékezetes együttléti pillanatait idézve gondolunk Rád, szegedi barátok, tisztelők, művésztársak, szegedi polgárok és a város vezetői. Mondják, az ember addig él, amíg emlékeznek rá. Te nyilván tovább, hiszen műveid ott vannak a Kass Galériában, köz- és magángyűjteményekben, intézmények, lakások falain s valamennyi arra figyelmeztet bennünket, hogy úgy érdemes élni, úgy érdemes a világgal párbeszédet folytatni és perlekedni, mint ahogy azt Te tetted.

Nem búcsúzunk Tőled, hiszen műveidben és emlékeinkben jelen vagy. Legyen Neked könnyű a föld!

Tandi Lajos

Öregkorában, betegen is kikezdehetetlen derűvel, nyugalommal nézte környezetét, az egész neki kezdettől kívánatos javakat kínáló, sokalakú mindenséget. Mintha nehéz, feszült pillanataiban is tapasztalta volna, ahogy önéletrajzában írta, a *meleg áramlatok felhajtó erejét*. A szerkesztett rend, a tiszta arányok öröme. Úgy tetszett, évtizedek óta nem változott. De ha grafikáit, rajzait, képeit nézem, másnak láttam. Azokban egy szakadatlan alakváltásra kész Pygmalion játszik. Első pillantásra azt mondanánk: ennyi, egymástól olyannyira elütő alkotást egyetlen ember nem is csinálhat. A Kékszakállú, - és nemcsak technikájában, - egy cseppet sem hasonlít a bibliabeli Adámhoz, Évához; Hamlet az ősi mitológiák súlyos archaikus figuráihoz, erotikus nőjelenései az alig-rajz sirályhoz. Hányféle hirtelen támadt vagy ki tudja, miért benne lakozó késztetés teremtett ilyen vagy olyan formát, módot. Illusztrációk? Azok is persze, de ábrázolásai a maga független belső világának is. És micsoda mozgékony, milyen váratlan váltások! Emitt egy egyetlen könnyen futó vonallal papírra vetett mértani idom, fölötte szinte-tollpróbák, de aki nézi, látja azt is, ami nincs ott, önkéntelenül kitölti az űrt, látja az egész sugallatos lányarcot. Portré, egyszínű mezőkből, de nemcsak két dimenziója van. Háttére is, örvényes vonzása. Vagy: zsúfolt, stilizált háttér, a Fa lombozata, lehetne akár szőnyegminta is. Benne az édeni pár már-már szobor. Hány képet hívott elő egy-egy regényből, drámából, versből, s hány, akár lappangó, Kass Jánost hívott elő egy-egy illusztrációja! És az igazi csoda: bármennyire elütnek is egymástól a képei, áttetszik rajtuk a sokféle megjelenésében is erős, egynemű személyiség. Egyszerre tudott fegyelmезetten tárgyyszerű és hevesen személyes lenni. Ezért is, másért is, minden műve, külön-külön s együtt a többivel, polifonikus. Grafikáinak visszhangos hátsó tartományuk van. Zene, tánc, és leginkább: irodalom. Szeretett, tudott is írni. Olvassuk csak gyerekkora, ifjúkora krónikáját: csupa fogható, látható részlet, eleven mozgóképvillanás! És fordítva: rajzaiban mennyi írói mozdulat! Ezért is mondhatjuk: életműve nem egyszerűen remekül megcsinált darabok összessége. Tágas világ, mindenfelé nyitott mindenség. Közepébe képzeljük oda a mindig kedvtelven alkotót, az ezerarcú mindig-egyet, Kass Jánost.

Társai, hívei, barátai és a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia nevében búcsúzom tőle.

Lator László

SZülővárosa, Szeged végső üzenetét kell tolmácsolnom szeretett fiának, díszpolgárának, Kass Jánosnak. Mert a szülőváros - csak úgy, mint az ország - nem lehet elég hálás az életműért. A sugárzó személyiségért, az istenáldotta tehetségért és a légkörért, mely Kass Jánost nemcsak a közösség részévé, de formálójává tette.

Olyan ember volt, aki körül táncra pördülnek a múzsák, az hisz a szépségben, az igazságban, az ember teremtő erejében - és meg is tanít hinni a szépségben, az igazságban, s az ember sosem fogyatkozó, teremtő erejében.

Abban a teremtő erőben, mely egyaránt épít falakat és lehel beléjük szellemet.

Abban a teremtő erőben, mely generációról generációra szállt a Kass családban, s hozott létre mindig valami nagyszerűt, valami újat, s valami ércnél maradandóbbat.

Valamit, amit nem győzhet le a földi lét végessége, ami előtt meghátrál a halál.

Kass János neve fogalom hazánkban, a Kass család fogalom Szegeden. A város szellemiségének, polgárosodásának forrása és szimbóluma. Hisz a nagypapa palotája - a híres-neves szegedi Kass Szálló Szeged szívében Móra és Tömörkény vitáit, Juhász Gyula lába nyomát, József Attila szelíd félmosolyát őrzi.

S őrzi a gyermek Kass János első élményeit - aki a világban bárhová kerülven soha nem feledi - ahogyan ő vetette papírra - a „mediterrán fényeket, a víz örökös vonulását, ragyogását, a nagy, különös madarak szárnycsapásait és azt, ahogyan a parton feketére égett halászok darabolják a nagy halakat.”

A lelkébe égett és lelkéből leledzett képek, melyeket és melyekben lát - végig kísérik életét.

A képek nyelvén úgy beszél, hogy az érthető és szerethető Londonban éppúgy, mint Torinóban, Párizsban és Sidney-ben.

A mai középkorúak az általa illusztrált gyermek- és ifjúsági könyveken nőttek fel, egy egész generáció tőle tudja, milyen lehetett Toldi Miklós, hogy nézhetett ki Hary János. Ő segít elképzelni a Didergő királyt és tőle valós, általa létezik az aranyszőrű bárány is.

Fél évszázad alatt 334 könyvet illusztrált, 1966-ban megkapta a Világ Legszébb Könyve díjat és aranyérmét is - de ennél is büszkébb volt „a világ legfontosabb könyvére”: hisz ő látta el rajzaival a betűvetéssel ismerkedő gyermekek első olvasókönyvét.

„Körülötte táncoltak a múzsák” - igen, a társzművészetek múzsái gyakorta látogatták. A bartóki muzsikából s a költő-barát Juhász Ferenc ihletésére született a tökéletes hitvallás és szakmai betetőzés, a „mesterlevél”: a Cantata Profana sorozat és a Szarvasének.

Kalandozott aztán a csodás bélyegek világába, sőt nevéhez köthető a világ első számítógépes animációja - a Magyarországon akkor bemutatásra nem engedélyezett Fejek sorozatából Halász Jánossal, a John Halas néven világhírű rendezővel készítették, Londonban.

Páratlanul gazdag életművét páratlanul gazdag elismerés is koronázta: Erdemes- és Kiváló Művész, kétszeres Munkácsy-, Hazám- és Kossuth díjas alkotó.

Mérhetetlen szorgalmú, örök sugárzású, örökleleményű, örök mozgó: világpolgár.

Aki azonban néhány éve már - saját bevallása szerint - kikötőt keresett, ahol „horgonyt vethet”.

S a révet, az öblöt ott találta meg, ahonnan első képei származnak a vízről, a víz hátán lustán surranó ladikokról, és a feketére égett halászkokról.

A szimbolikus kör bezárult - életművének „palackpostáját” annak üzeneteit, ránk, Szegedre, szülővárosára hagyományozta.

Kegyetlenül fájdalmas - és kegyetlenül szép - kötelességünk felbontani a palackpostát.

A ladik immár horgonyt vetett a tiszai füzek alatt.

Mi pedig szelíd főhajttással köszönjük - és híven megőrizzük az üzenetet.

Nyugodjon békében!

Botka László

Hallgattál-e mesét édesanyád ölébe kuporodva, odaképzelted-e magad a felütött könyv álom-városának kertjébe? Megmozdultak-e leereszkedő szemhéjad alatt a hab-koronás királyfik, megéledtek-e a csillagsarkantyús huszárcapitányok és rád kacagtak-e a hosszú-galléros grófkisasszonyok? Beléptél-e a rajzolt labirintus kapuján, hogy örökre elvessz az útvesztő-kert bokor-szobrai közt? Tudom, te is a Kass János illusztrálta mesekönyvek nemzedékéhez tartozol, a Kass-tanítványok csapatába, és nem térhetsz vissza már sosem abból a kertből, felnőve, kiokosodva sem, akkor sem, ha már magad is kitanultad a rajzoló mesterség alkímiáját, és céhbelinek érezvén magad érteni véled mestered fortélyait.

Ismered a rajzokat, azzal a varázslatos balkézzel könnyedén odavetett vonalakat, de érzed, csak a tükrét karcollják valaminek, csupán a dimenziókat jelölik ki, összekötvén a látott valóság csillagrendszerének elemeit, azért, hogy sejtessék a megtapasztalt világ mögötti tartomány álom-mély tömbjét. A „látható” Kass is zavarba ejtően gazdag, átgondolt jelképvilága, kompozícióinak asztrál-geometriája, rafinált zenei építkezése mind-mind, jelentős művészre vall, a lényeg azonban mélyebben van. Az átbillenő könyvoldalak, a porladó rajzlapok mögött a képek ezer gyökérrel kapaszkodnak abba a valamibe, amelyre jobb szót, mint kultúra, nem találsz. *Pictor doctus* - mondd róla komolykodón, s eszedbe jut az első szerep, amelyben személyesen megismerted, a tudós tanáré, és látod, ahogy egyik illusztrációból a másikba lépve, s újabb, szélesebb horizontú köpönyeget kanyarítván vállára, a *homo aestheticus-é-ra a homo ludensét*, úgy ballag tovább, s jó professzorként azt az utolsó szerepet, a legvégsőt is úgy alakítja, mosolyogva, elegánsan, mintha tanítaná. Lányok, fiúk, így kell, így csináljátok, ha majd megbíz benneteket is a nagy Megrendelő.

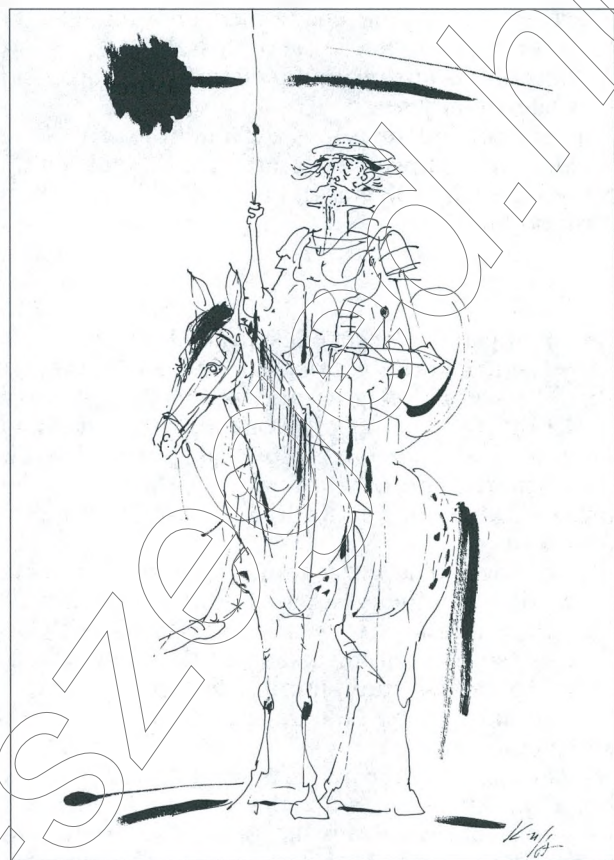
Nézd csak, nézd, kövesd a tekintetteddel átváltozásainak színpadán, s valld be már nem is tudod, valójában ki vagy: a távolba vágyó Nils Holgersson vagy Szent Ferenc, aki magot szór a madaraknak, a kőtáblát emelő próféta vagy a homlokát ráncoló Kékszakáll, az elveszett forradalom jelképévé növő Szent Sebestyén vagy a sírgödör szélére térdeplő, rézbe metszett dán királyfi. Édesanyád ölébe kuporgó kisgyermek vagy mindörökké, és soha ne feledd:

Kass János rajzolóművész is te vagy már.

Orosz István

KASS JÁNOS KOPORSÓJÁNÁL A BARÁTOK NEVÉBEN JUHÁSZ FERENC KÖLTŐ (KÉPÜNKÖN), A SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI AKADÉMIA KÉPVISELETÉBEN LATOR LÁSZLÓ KÖLTŐ BÚCSÚZOTT. SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE RÉSZVÉTÉT BOTKA LÁSZLÓ POLGÁRMESTER TOLMÁCSOLTA, A TANÍTVÁNYOK RÉSZVÉTÉT OROSZ ISTVÁN GRAFIKUSMŰVÉSZ FEJEZTE KI.

AXVIII. század közepén (pontosabban 1768-ban) Cook kapitány felfedező útjára magával vitt egy ifjú botanikust, Banlg-et és egy rajzoló, Parkinsont, aki több mint hétszáz ragyogó rézmetszetet készített hosszú útja során. Ma is rejtély, akkor miért nem publikálták ezeket a gyönyörű lapokat.

Most egy angol folyóirat arról számol be: számozott bibliofil kiadásban megjelentették a rendkívüli műgonddal, különleges papíron, a művész által megadott instrukciók alapján kinyomott műveket. A trópusi növényekről készült metszetek hallatlan frissességgel, elevénységgel hoznak hírt a trópusi világról.

Egyben képet adnak egy ritka képességű művész tüneményes tehetségéről, átélő képességéről, türelméről.

Az élmény elementáris! A folyóiratban közölt reprodukciók bemutatják a lemezeket, az újranyomtatás rendkívüli precizitását, gondosságát, hűségét az alkotó szándékához.

Az eredmény: színekben gazdag, kristálytisza és pontos, leheletszerű finom tónusok és gazdag részletek. Hatalmas élmény. A közel háromszáz éve megmetszett rézlemezek páratlan frissességgel adják vissza a művész közvetlen élményét. Profán hasonlattal: akár a mélyhűtött gyümölcs, és szinte testközelen érezzük magát a művészt is. A hatás hasonló az egyiptomi sírkamrák megnyitásához, ahol a műveket és a szándékot egyszerre érezzük azonosnak. Itt viszont nem anonim a mester, sőt húszonhárom évesen indul el Ausztrália felé.

Íme egy távoli csillagról térben és időben messziről indult fényugár, szupernóva-villanás. Az energiaforrás már régen megszűnt létezni. A haszonél-

vezők mi vagyunk. Az impulzus a mi létünket gazdagítja. Felmerül a kérdés: ki profitál a műből? Az alkotó? Az utókor? Mi készítet egy művészt arra, hogy a publikálás legkisebb reménye nélkül is hatalmas vállalkozásba fogjon, egy hajó fedélzeten, párában és hőségben, majd az elviselt fizikai megpróbáltatások következtében még útközben meghaljon.

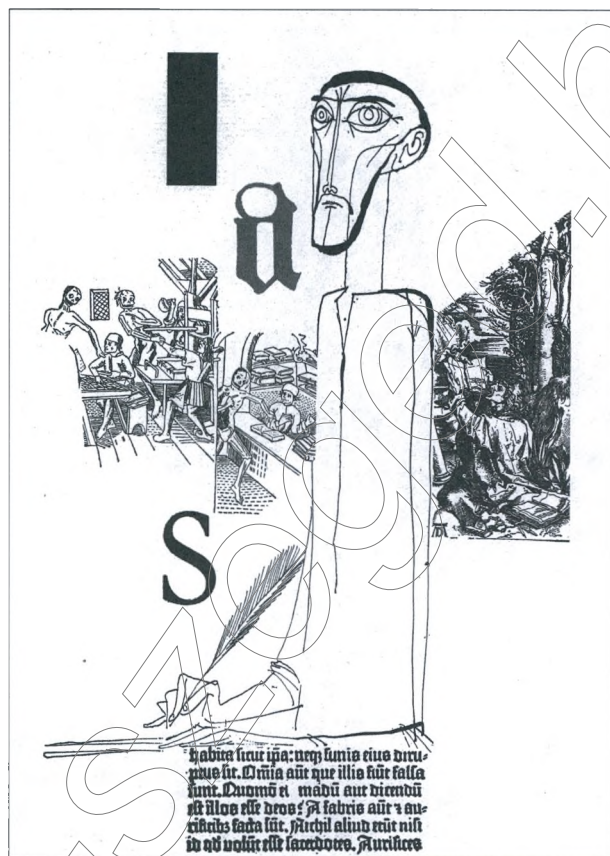
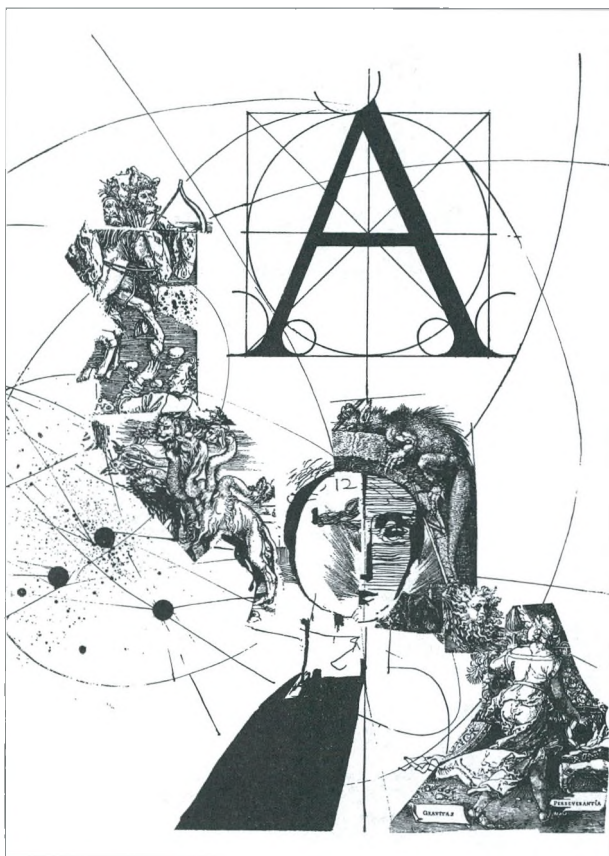
Kezemben tartok egy könyvet, fenn északon, Skócia legfelső csücskén, egy kilométernél kisebb szigeten mindössze egyetlen család él, a hajókat irányító világítótoronyokat kezelik. Erről a szigetről, madár- és növényvilágáról ad hírt egy fiatal művész, aki éveket töltött ott, nem turistaként, hiszen a sziget érdektelen a turista számára. Ez nem Galapagosz, itt zavartalanul él ma is az ősi jégkorszakot követő vegetáció, békés ökológiai egyensúlyban madarak, rákok, apró emlősök, fókák. Nem vadásszák őket. Sem füst, sem benzin-gőz nem fertőzte meg a környezetet.

Köztudott: az elmúlt ötven év többet pusztított el az evolúció során létrejött fajokból, mint az ezt megelőző évszázadok, évezredek.

Ezek az illusztrációk beszámolnak tökéletes rajzokkal és akvarellekkal, abszolút pontossággal minden kis részletről. Rögzítik a kis sziget vándorait, őslakóit és arról szólnak, hogy a kíméletlen civilizációtól véletlenül, szerencsére megkímélt kis terület milyen gazdag, színes, sokrétű. A tudósoknak is képet adnak a jelenlegi helyzetről, hiszen az egyik madár rajzon feltűnik egy kis piros jel is, amivel a vándorlás során valahol megjelölték s azután útjára bocsátották az állatot. Gyönyörű kiadásban megjelent fontos híradás!

Remény!

* (Részlet Tandi Lajos: Tizenkét tétel Kass János művészetéről című könyvéből.)

A rajzoló eufóriája sugárzik a rajzokból. Éveket töltött ezzel a munkával, magányban és csöndben, ha csöndnek nevezhetjük a sok madár állandó mozgását, kiáltozását, az örökösen fújó szél hangját, a hullámok csapkodását a sziklafalon. Mi adta az értelmét, mi inspirálta a művészt egy látszólag nem látványos munkára? A közlésvágy vagy a menekülés a neonfényes, otromba civilizációból? Védekezés, üzenet a jövőnek?

Nem lényeges! Lényeg a lét kimeríthetetlen változatossága, millió fény-törése s a szándék, ami már megvolt a lét hajnalán is, mert szénrel és korommal a vadászó ember rögzítette a bölényt, a mamutot. Szüksége volt a leképzett jelekre, melyek magát a létet is jelentették, talán a húst, amit majd meg fog enni, vagy a jövőt, amit csak ösztönösen értett!

De folytathatjuk a sort, mi inspirálta Picassót Ovidius-illusztrációk meg-rajzolására, Gustav Dore-t és Szalayt a Don Quijote-sorozatra? Dürer miért metszette fába Az Apokalipszis Négy Lovasát vagy Buday György Székely népballadáitől születtek meg? Rembrandt és Chagall után miért van szükség újabb Bibliai lapokra? Zichy Mihály Ember tragédiája miért fontos nekünk? A gyerekek miért firkálnak a falakra, s mi kényszeríti fontos közlésre a graffitik spontán rajzolóját? William Morris mescalín-álmai, Weöres és Cocteau firkái, vonalrajzai. Tandori levélnyomatai. Hockney Andersen meséi. Albin Brunovsky szlovák legendái, Hincz Nyársforgatója, Dubois Kerékpárversenye, Pajzán Históriaja. Kozma Lajos és Kner Imre együttműködése, Matisse tiszta színei. Maillol Sappho-ja. Konecs-ni Bánk bánja. Szász Villón-rajzai. Paul Flora drótkatedrális. Cranach Szent Cristoforusa. Alois Mucha Frivol drámái.

Hokusai Tengeri vihara. Ismeretlen miniátorok remekművei. Henri Toulouse-Lautrec litográfiái. Sendac karmos gyermekillusztrációi. Oldenburg és Segal. Emil Nolde és Willy Baumeister. Braque Apollinaire-illusztrációja vagy Josef Beuys kietlen jégsivataga. Akár a természet megszámlálhatatlan verziója, végtelen variációja. Mi készíti a madarakat tolluk szivárványszínének csillogására? A védekezés, a túlélés, a fajfenntartás, a pázrás hívójele? A feltűnés vagy az eltűnés? Ez is, az is! Mi készíti a gazdagon tenyésző műfajt újra és újra új művek létrehozására, illusztrálására. A megbízók, a kiadók a feladat? Mi inspirál újabb és újabb Bibliai-variációk, értelmezések alkotására? Chagall, Rembrandt után ismét? Mi ad értelmet telerajzolni-festeni a fehér lapokat, majd kinyomtatni száz vagy százezer példányban?

Talán egy lehetséges válasz: a sokszínű természet is önmagát reprodukálja a jövőért. A lét gazdagsága teszi elviselhetővé a létet!

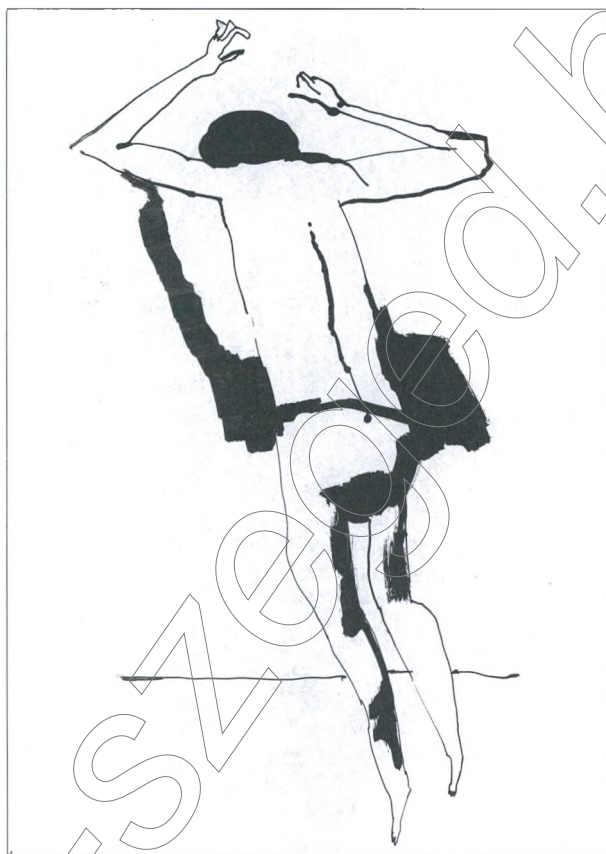
Más szemmel látta a világot a papiruszra pingáló egyiptomi írnok. Másképpen ad hírt a kolostori magányban munkálkodó középkori miniátor, transzcendens ihlettől vezérelve. Más képe van a száguldó, türelmetlen XX. századi vándorló embernek az elsuhanó tájról. Az úrhajósok közül is többen rajzoltak a totális csöndben, lassan forogva saját tengelyük körül. Egyszer a komor fekete égboltot, az űrt látva, máskor a futball-labda nagyságú, távoli földet. Tökéletes magányukban is arra vártak, hogy visszatérhessenek az ezer apró gonddal, szennyel és mocsokkal borított, demagógiával elrontott, de mégis ragyogónak tűnő földre, ahol a dolgok sokfélesége, burjánzása és nem az Ég és Föld közötti lebegés, de az élet minden gazdagsága adja az emberi sors hitét, s hitelét a jövőért

reménykedő és remegő emberiségnek. Ebben a színpadképben foglalja el helyét a sokak által megkérdőjelezett tevékenység, az illusztráció is. Minden divat, így szidni egy műfajt is, de a gyermek első könyve, amit a kezébe vesz, illusztrálva van és a Biblia is, amivel temetni mennek. A teoretikusok szerint az illusztráció másodrendű műfaj, de ez inkább itt, Európa szegletében vélemény s végül nem is a szavak, de a művek kvalitása szabja meg az értékét és rangját minden tevékenységnek és ez mindaddig így marad, amíg a könyv és könyvtár létezik a földön. (Gondolatok a könyvillusztrációról, 1988.)

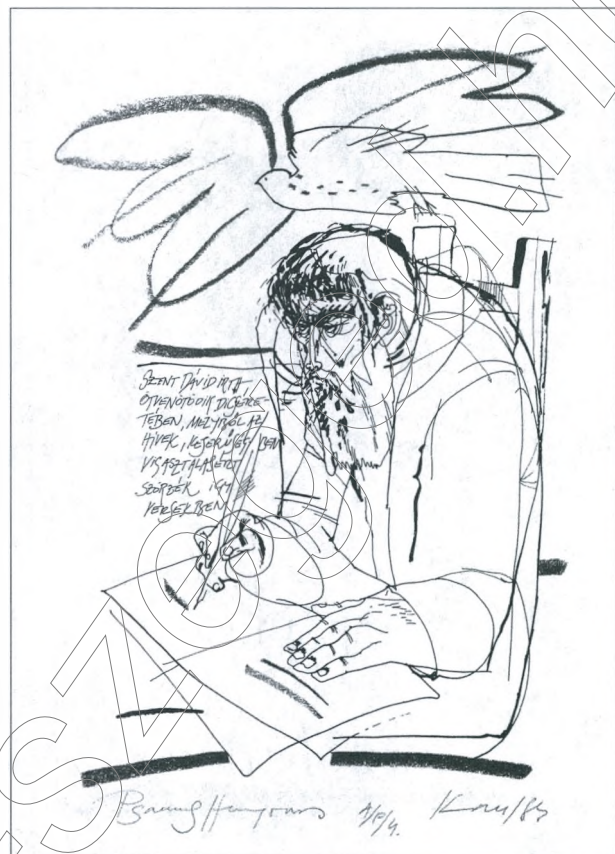
A hatvanas évek elején Kass János teljes szellemi, erkölcsi és szakmai vértetében várta a megbízásokat. Pontosan tudta, mi a feladata és elhivatottsága az illusztrátornak. Az illusztráció ingoványos műfaj. Pengeélen egyensúlyozás, gúzsba kötve táncolás. S talán ettől gyönyörű a kiválasztottak művészte. Mert jól megjeleníteni versek hangulatát, költői üzenetet, arcvonásokat adni elbeszélések alakjainak, regények képeit konkrét hely-színekké formálni lehet szolgálai módon, leképezve, de lehet szárnyakat illesztő ikaroszi hitel is, ha a nap, az eredeti műalkotás hőfoka sokszor meg is olvasztja a tollak ragasztó anyagát. Illusztrálni - a kassi felfogás szerint - egyet jelent újjólag megélni a verset, belebújni a történetek hőseinek bőrébe, újraalkotni a költői képeket, látható vonalakká, beszédes foltokká, jelképes színekké transzponálni szavakat, új dimenziót nyitni, új tartományait feltárni a szöveges palackpostának, képzeleteket röppályára bocsátani. Ezáltal gazdagítani a művet, új rétegeit feltárni, ablakot nyitni, a fantázia felhajtó erejét erősíteni.

Kass tudatos könyvészeti vállalkozását fölkarolta a Szépirodalmi Kiadó, ahol barátja, Juhász Ferenc szerkesztő volt, és filiáléja, Magyar Helikon, melynek művészeti vezetője Szántó Tibor. Nem mondhatott le róla a Móra és a Zeneműkiadó, de dolgozott a Corvinának és a Magvetőnek, a Kossuthnak és az Európának is. Évente volt hogy 15-20 könyvhöz is készített illusztrációkat. Nehéz elképzelni, hogy volt nem csupán ideje elolvasni, értelmezni a műveket, de autentikus rajzokat is készíteni autentikus technikával, összehasonlíthatatlanul s mégis egységesen. Az 1966-os esztendő különösen kiemelkedő a könyvillusztrátor Kass életében. Két Madách-művel is jelentkezik, az egyik a Magvetőnél napvilágot látott, a Mózes, a másik a Szépirodalmi filiáléjaként működő Magyar Helikon gondozta, Az ember tragédiája. Talán ez a Madách-páros is kiválóan példázza a közelítés alázatát, de a művek belső törvényeinek ismeretét, az alkotói üzenetek egyértelmű vizuális képpé formálását. A Mózes újrafelfedezését éppen Kass különlegesen erőteljes, szuggesztív rézkarcainak köszönheti. A címlap monumentális Mózes-feje az idők távolából tekint felénk, s mégis kortársunknak érezzük. A grafikai lapok fekete-fehér, itt negatív változatai tömör fekete formáikban idegesen vibráló vonalhálóival elhivatottság és gyötördés ellentmondásait tárja elénk. Mózes és Cippora kettőse pedig az oly sokszor megjelenő férfi-nő kapcsolat drámai sorozata. (Érdeemes az összehasonlítás a Kékszakállúval, a Tragédia Ádám-Évájával, a Biblia paradicsomi képével.) Nem lehet véletlen, hogy a Mózes és Cippora kettős vörösmárvány szoborban is helyet követelt a kassi életműben. Nem hiszem, hogy magyar grafikusnak lehet nagyobb kihívása Az ember tragédiájának megje-

lenítésénél. Zichy Mihály nagyon magasra tette a mércét, és olyan művészek lettek adaptálójává, mint Bálint Endre, Szalay Lajos, Buday György. Amikor Kass a hatvanas évek közepén megbízást kapott a rajzok elkészítésére, tudta, hogy nem elegendő csupán jelenetezni, színenként egy-egy rajzban megidézni a történelem forgószínpadán a fi-gurákat és történeket. Neki saját koráról is van mondanivalója Madách nyomán, s vannak személyes kérdései és válasza is a Tragédia üzenetei kapcsán. Ahogy ő fogalmazott: „A lényeg állandóan változik az idő és a mozgás természetes dinamikájával. Én a saját koromról beszélek, nyilván a XX. század második felének pragmatikus világáról. A Tragédia nyers-anyag, melyben minden kor minden emberének tragédiája visszatűkröződhet. Ma olyan ismereteink vannak, amikről Madách még nem tudhatott annak idején. Szükség volt a relativitás elmélet korszakában az elektronika, a technika és szellemi eredmények jegyeinek megfogalmazására, amiknek tudatlanságból fakadó gondatlan kezelése okozhatja a ma emberének életében a legnagyobb katasztrófákat.” Akik „csak” a könyveket lapozgatják (megért nyolc kiadást, köztük német, francia és spanyol nyelvűt, s 1993-ban ezekkel a rajzokkal jelent meg a Canongate Press kiadásában az angol közönség számára Madách remeke), nem is tudják, hogy ezek a rajzok az eredetieknek „csupán” belső eszenciái. Amikor Kass a Tragédia rézkarcain dolgozott, a lemez nagyobb volt, mint a kötethez kért méret, így lehetősége volt, hogy alkotás közben feljegyezze ötleteit, megörökítse éppen felröppenő gondolatait, kipróbáljon egy-egy vonaljátékot - egyszóval jegyzeteljen. S ezeken a margókarcokon, rajzos széljegyzeteken be-beszól a kor. Hol egy antenna-rajzollal, egy

Moore-szoborfutammal, egy arc változataival, már megjelenik a fej, ajkai között tövises rózsaszállal, ágaskodik egy szarvas, betűrajzok kísérik a fő motívumot, modern úrhajók indulnak a világűrbe - egyszóval a keret is telis tele bravúros rajzi ötletekkel, gondolatokkal. Így teljesek ezek a művek. Juhász Ferenc Találkozások címmel írta meg Tragédia élményeit. Többek között a Kass által készített művekről így: „Kass János, akinek Az ember tragédiájával és Madách Imrével való negyedik találkozásomat köszönhetem, képzőművészetünk történetében először kísérelte meg madáchi módon elmondani Az ember tragédiáját. Szigorú, éles, pontos metszésű rézkarcaiban, a XX. század legjobbjainak látomása él a mindenségről és az emberiségről. A világról, amely örökké meghaló és folyamatosan megtermékenyülő, mindig teherbe-eső, mindig-új-embriót-méhében hordozó, mint a törpe-kaméleon-nőstény, amely többször szül egy évben párzás után, mert a spermiumot elraktározza magában, szül, de közben párzás nélkül újra fogan, mert a megérett petesejtek fokozatosan fölhasználódnak lázas és gyöngy-galéros gyöngy-ruhába öltözött asszony testében. A világegyetemről, a hím-nős egységről, amely önmagát nemzi, önmagát szüli újra és újra, önmagában hal és önmagában temetkezik újra és újra. A létet látja. A mindenséggérfi mindenségasszonyt, a mindenség anyaöl-mindenségtemetőt. Kass János a XX. század világképét megíró, természettudományos eposzt teremtő Madách Imrét fedezte föl rézkarcaiban, a mindenséget magabazáró roppant koponyát, a mindenség belsőterét, a mindenség a természet történi. Ezek a karcok már nem isten-dicsfényűiek, gomolygó ködfátylasak, kihullott angyaltoll-avarral borítottak, hisz az angyalok

tollukat vesztik, mint lombjukat a fák: a levelek sejtjeiben megnövekszik a kristály s a megkristályosodott sejtű levelek elnehezülnek és letörve lehullanak. Ezekben a karcokban már nem magányos, tragikus, csak isten-kezetől védett, alázatos ember jelenik meg, akivel Jób-próbáit, Jónás megpróbáltatásait végig csinálhatja a teremtő, tudván, hogy ő az úr, s megváltó-ujjintése úgyis mindent rendbe tesz, mint a hajdani Madách-illusztrációkban, de a világegyetembe született magányos, dicsőséges ember, aki tudja helyét és sorsát a mindenségben, és a mindenség egy élet-gömbjén, a Földön, töprengve kutatja léte törvényeit, s aki, mert meglátta sorsát, meg is érti, el is viseli sorsát, s ha kihúlni készül a naprendszer, talán megtalálja útját a lakható csillagok felé. Mint Max Planck a fizikában, Madách Imre a magyar költészet történetében az igazi, új törvények és megismerési lehetőségek első nagy megfogalmazója volt, a makrókozmosz és mikrokozmosz törvényeinek nagy felismerője, jövőbe épülő hatalmas üzenet. Negyvenegy éves korában halt meg. Ő, de fiatalon, ő, de értelmetlenül! Hogy halt meg: gyótródva, fuldokolva, jajgatva, átkozódva, hörögve, sikoltozva, tajtékozva, magáról a világot letépve, vagy csöndben, mint a madarak? Húsát, szemgolyóit, szakállát, körmeit, agyát már száz éve megette a föld, de a nagy kristálybuborék-koponyája, csontváza átragyog a földön, megvilágítva körül a létet, a holtakat lent, az élőket idefönt: a nagy hajlobogóba göngyölt csontvázakat, földet harapó fogsorokat, a foszladozó kezeket és a húsból-kivirágzó lábujjcsontokat, a növényeket, állatokat, temetőket és álmokat. Csontváza izzik, ragyog, vakítóan fénylik, mint az Első Jel, mint egy földre temetett óriás arany-betű, minden szó eleje, az írás kezdete.”

Egy évtized sem telik el - megbízások megbízásokat érnek -, amikor újabb pályacsúcs következik; Shakespeare Hamletje. Minden időnk egyik legismertebb drámájának rajzi megjelenítése. Mint említettem, közben is rengeteget dolgozott, a Hamlet mégis kiemelkedő pontja az életműnek, s felesel Az ember tragédiájára is. Ezek nem egy-egy mű kísérő rajzai, ezek a művek újjászületései. Egyetemes emberi kérdésre adott válaszok sora. „Lenni vagy nem lenni: ez itt a kérdés. Akkor nemesb-e lélek, ha tűri Balsorsa minden nyűgét és nyilait; S fegyvert ragadva véget vet neki? Meghalni - elszunnyadni - semmi több;

*S egy álom által elvégezni mind
A szív keserűt, a test eredendő,
Természetes rázkódtatásait:
Oly cél, minőt óhajthat a kegyes.
Meghalni - elszunnyadni - és aludni!
Talán álmodni: ez a bökkenő;
Mert hogy mi álmok jönnek a halálban,
Ha majd leráztuk mind e földi bajt,
Ez visszadöbrent. E meggondolás az,
Mi a nyomort oly hosszán élteti:
Mert ki viselné a kor gúny-csapásait,
Zsarnok bosszúját, gógös ember dölyfét,
Utált szerelme kínját, pör-halasztást,
A hivatalnak packázásait,
S mind a rugást, mellyel méltatlanok
Bántalmazták a tűrő érdemet:
Ha nyugalomba küldhetné magát
Egy pusztá törrel? - Kihordaná e terheket,
Izzadva, nyögve élte fáradalmin,
Ha rettegésünk egy halál utáni
Valamitől - a nem ismert tartomány,*

*Melyből nem tért meg utazó - le nem
Lohasztja kedvünk, inkább túrni a
Jelen gonoszt, mint ismeretlenek
Felé sietni? - Ekkép az öntudat
Belőlünk mind gyávnát csinál,
S az elszántság természetes színét
A gondolat halványra betegíti;
Ily kétkedés által sok nagyszerű,
Fontos merény kifordul medriből
S elveszti „tett” nevét. - De csöndesen!
A szép Ophelia jó. - Szép hölgy, imába
Legyenek foglalva minden bűneim. “*

Kass Hamlet-képe visszanyúlik 1956-ra. Ekkor készít plakátot a Lawrence Olivier-féle Hamlet-filmhez. A komor, felhős ég alatt lép Hamlet-Olivier, nyújtva felénk a keresztté váltó kardot. Vagy a karddá váló keresztet?! A forradalom sejtése és tétje, a lenni vagy nem lenni örök kérdése látható ezen a plakáton. Évtizedekkel később lehetetlen nem visszaidézni a plakát gondolatát, amikor a művész a rézlapok fölé hajol. A szűken vett illusztrációfelületeket itt is szétfeszíti a kassi gondolat, érzelem, a feladatot kísérő és kísérő kor megannyi impulzusa. A Hamlet-karcok esetében Kass a főszereplők központi alakjai köré fonja Shakespeare és saját mondanivalóját. Hamlet, Polonius, a királyné, Horatio, Ophelia, Claudius, a színészek, az órség tölti meg a tíz lapot. A központi figura alakja tovább rajzolódik a lemezen, mint egy finom faktúra a háttérben angolul - néha magyarul - olvasható a shakespeare-i szöveg egy-egy részlete, s kiegészülnek a komor figurák Henry Moore rajzos szobor-parafázisaival, szörnyekkel és arcnélküli lovagokkal, szárnyaló és elpusztult (elpusztított) galambokkal, az új mutáció félelmetes lényivel, óvó és vádoló kezekkel. Kass maga mondja, hogy a mű rólunk szól. A Hamlet mindannyiunknak a saját drámája, hiszen a „Lenni vagy nem lenni” kérdése valamennyiünké. „Érdekelt a téma, mert annyira »up tu date« annyira naprakészen aktuális Shakespeare minden műve. Egy éves munka eredménye volt a tíz lap. Nagy önfegyelmet követelt, de az ember hihetetlenül gazdagodott egy ilyen feladat megoldásánál.” Külön értéke a sorozatnak, hogy az egyedi lapok mindegyike - éppen a pontosan és izgalmasan alkalmazott aquatinta felületek nyomán - egyedi darabnak számít. Nincs két egyforma nyom, de valamennyi ennek az időben és térben feleselő drámai küzdelemnek magas szintű

metamorfózisa.

Két óriási sorozat került ki Kass műhelyéből ezt követően. Az Európai Könyvkiadó gondozásában tíz rézkarc jelent meg Képek az Ótestamentumból címmel 1986-ban, majd bibliofil kiadásban 100 számozott példányban 1992-ben a 14 zsidó ünnep. A Könyvek könyvének kimeríthetetlen világa egészen különleges rézkarcokat csalt ki Kass vésője nyomán. Részint pompás jeleneteket állít be: Ádám és Éva, Noé és lányai, Izsák feláldozása, Az életfa, Az Isten tenyerén, A szőlőültető. A beállítások színpadiasak, éppen ezért szimbolikus érvényességűek. A faktúra nagyon gazdag, barokkosan kavargó, dinamikus, a fő alakok hol egyiptomi falábrák síkfiguráira emlékeztetnek, hol a reneszánsz testiség-eszményét követik. Levelek folyondárja, növényi motívumok burjánzása, jelképpé emelt madarak, állatok népesítik be a felületeket. S mindezek fölött-mellett és főleg az üzenetek mélyrétegében ezek a képek nagyon is magyarok. A népi szimbolika találkozik a bibliai történetek példázataival, a magyar folklór motívumai adják a karcok sajátos egyedi és egyedien magyar ízeit. Amikor a Biblia történeteit metszette rézlapra, szembe került azzal a kérdéssel, hogy ha a lényeg állandó változásban, mozgásban van, akkor vannak-e, lehetnek-e megkérdőjelezhetetlen értékek? Kass ilyennek tartja a Bibliát. Mint mondja, a könyvek könyve „olyan alpmű, amelynek lényege más értelmezésben, a buddhizmusban ugyanúgy felfedezhető, mint a venezuelai indiánok erkölcsi normáiban. Minden kor minden ember számára aktuális. Belső parancsok megfogalmazása, amelyeket évmilliókon keresztül kódolt be a természet. Ezeknek a parancsoknak az önsúlya hozza össze a nagy nyomás alatt azt a hatalmas erejű koncentrációt, ami azután az évezredek tapasztalatait a válásokon keresztül törvényekké változtatja át. Ezeknek a törvényeknek a meg nem tartása juttatta oda a világot, ahol most van: az emberiség elvesztette minden hitét és reményét. Nemcsak a grafikus, de minden ember közös feladata ebben a helyzetben - a jó és a rossz kettősségének szorításában - annak felismerése, hogy a gonoszt csak az alkotással lehet legyőzni. Egyetlen munka, a produkció, amit pajzsként magam elé tarthatok, ami mögött emberi gyengeségeimet elrejtetem, és ami igazolja lételemet.” Mert ahogyan egy interjújában fogalmazott: „Én csupán a toll hegye vagyok...”

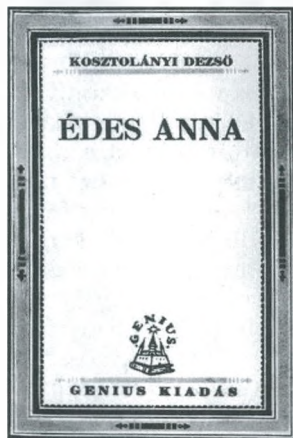

Tandi Lajos

Tisztelgés a lázadó kamasz előtt

EGY ÉRTELMEZÉSI KÍSÉRLET

Százhuszonöt évvel ezelőtt, virágvasárnap született a magyar irodalom egyik legnagyobb alakja, aki költőnek, játszó poétának tartotta magát, ám az irodalomtörténet úgy tartja nyilván, mint a modern magyar epika létrehozóját. Bár a mai kánonképzők nem ritkán hivatkoznak rá, maga sosem értette, hogy miért is kellene bármit szabályok közé szorítani. Nemcsak a középiskolás lázadása példa erre, hanem önsorsrontó kockázatai az irodalmi életben: balszerencsés elszegődése az Új Nemzedékhez (nem hitte el, hogy a hivatásos újságírás alá van rendelve ideológiai pártérdekeknek), szembefordulása a kibontakozó Ady-kultusszal vagy a fájdalomtól menekülő ajzószerhasználat. Am ez a lázadás nem az avantgárd szerzők többségének műveltség-tagadása volt. Imponáló ma is élő nyelvismerete mellett belező képessége (gondoljunk japán fordításaira), részletesen ismerte kora filozófiai nézeteit, s ott volt édesanyjától örökölt sármos bája, amely nemcsak a vele való haragtartást tette lehetetlenné, hanem predesztinálta a PEN Club magyarországi vezetésére. Ha igaz, hogy a művészet célja az emberi világ ábrázolása, akkor nem szabad elveszni hagyni az irodalmat. Az a művészeti ág, amelynek anyaga és eszköze a nyelv, talán a legátfogóbb emberábrázolást teszi lehetővé. Kicsit elfogult vagyok magyartanárként, de az olvasás elhagyása, a szövegértés gyengülése nemcsak az emberre vonatkozó ismeretek segélyülését, szegényülését jelenti, hanem a múltunkkal való kapcsolat, nemzeti identitásunk eltűnését is eredményeztetheti.

Diákjaimmal nem egy irodalmi alkotás kulcsrészeit vizsgáltuk meg a drámajáték segítségével. Így érthették meg Bánk elbukását eredményező emberi gyengeségét (Gertrudis megölése), Agnes asszony elméjének elborulását, s még nem egy példát hozhatnak. Ideillő kérdés a híressé lett regény értelmezése: mit és miért tesz Édes Anna.

Mindig is zavart Karinthy Frigyes, a barát-versenytárs kritikája, aki a megjelenés után kifogásolta a „sok-sok süteményt” (in Édes Anna [A réműlet című fejezet] w3.mek.oszk.hu - 2010.03.07. A regényidézetek innen származnak - Á.K.) Miért véli valaki, főleg ha maga is alkotó, hogy a teremtett szövegben valami nincs a helyén? S ha úgy véli, akkor miért fogadja el utána annyi követő, holott csak az eredeti szöveget kellene szorosabban megvizsgálni? Annyi tekintélyre támaszkodó halfogással van tele a középiskolai tananyag, hogy egész könyvet megtöltene kigyomlálásuk (s akadna-e kiadó, amelyik meg merné kockáztatni ennek megjelentetését).

Legyen ez az ünnepi alkalom esély egy tanítási tapasztalat átadására. Az első kérdés az, hogy miért a számolatlan „sok-sok” sütemény.

Vizsgáljuk meg a szöveggörnyezetet! „Jancsi is kilebegett Moviszternével. Csupa tréfából áttáncolt a hálón át a lakásba, körbe-körbe. / Egyszer, mikor a fürdőszobába értek, az úrfi magához szorította a pár-

ját, beleszólt a nyakába. A szép doktorné fölkacagott bűgva. / Anna, aki az előszobában ácsorgott a tűzhely lángjától piros füllel, meghallotta ezt. Odatekintett. Vissza akart futni a konyhába, de neki ment a falnak. A lámpák valami kancsal fénnel föllobogtak.” [A réműlet] Majd később: „„Anna ide-oda lépegetett. / Utána az előszoba ajtajára borult, mintha ki akarna innen menni valahová.” [A réműlet]. Találkozunk még ezzel a tudat nélküli mozgással, igaz a regény későbbi részében: „Etel bőbeszédű, homályos vallomásában akadt egy figyelemre méltó mozzanat. Tavasszal - egy vasárnap délután - kirándult Annával a Gellérthegyre, a citadellához. Anna lefeküdt a fűbe és elaludt. Pár perc múlva fölriadt, szaladni kezdett lefelé, karjait lóbálva és sikongva, mint valami bolond, nem tudták, hogy mi van vele, csak akkor állt meg, mikor rákiabált, és akkor is sokáig reszketett még.” [Miért...?]

Véleményem szerint Patikárius Jancsi figurája és viselkedése az árulkodó - ez idézi Anna emlékezetébe a magzathajtó szert. „Jézus-Isten, de keserű volt, Szűz Anyám, Boldogságos Szűz Mária, de keserű volt. Ilyen keserűt még soha életében nem ivott. / És csak azután lett igazán keserű, mikor már bement és ledőlt az ágyára. Marta szájpaddlását, égette nyeldek-lőjét az a bűdös keserűség. Csak a méreg lehet ilyen keserű. / Tenyerét odatapasztotta szájához, belenyúlt

a nyelvéhez, hogy megfogja azt a keserőséget, ámuldozott, hogy ilyen keserű is van a világon. Még a hajaszála is megkeseredett tőle.” [Valami nagyon keserű]. És ezt a keserőséget vízzel, más folyadékkal nem lehet eltüntetni – jogos a „sok-sok” sütemény, mert a nyál és enzimeji semlegesíthetik az emléket, amely nemcsak a szájüreget tölti ki, hanem a nyelvcső hosszát is, le a gyomorig, amely egészen másként emészt meg az édességet, mint a többi táplálékot. (Szépen illeszthető ez a tanult embertani ismeretekhez.)

Azt hiszem, sikerült tisztázni Karinthy tévedését. Ezzel azonban még nem oldottuk meg a regény fölvetését: miért ölte meg Édes Anna a Vizy házaspárt? Vizy Kornél halála nem rejtély: a kilenc késszúrás a birkózás közben éri az államtitkárt, Anna önvédelemből gyilkol (bár nincs olyan bíróság, amely ezért fölmentené, hiszen a férfi saját hálószobájukban, felesége segélykérése után próbálja meg lefegyverezni támadóját). De miért következik be az első dőfés?

Idézzük ismét a szöveget! „Vizyné arra ébredt, hogy az ágya szélén valaki ül. / Kicsit fölemelkedett a párnáról, kinyitotta álomittas, nehéz pilláit, s bámulta ezt az alakot. A kétes holdfényben olyan volt ez, mint valami szellem, ezüst párával körülvéve. Nem rettent meg tőle. Az illető a bal kezével megfogta az ő kezét. / Tágra nyílt szemeik egész közélről egymásra meredtek. / – Mit akar? – suttogta Vizyné. – Anna? Maga az? Menjen aludni. / A jövevény nem felelt, csak ült, csak fogta a kezét, nem engedte el. Lassan mozgott, s pusztán ettől a furcsa lassúságtól borzadt meg, mert oly lassan mozgott, oly lassan, hogy azt nem lehetett kívárni. / Vizyné a még szabad karjával a leány nyakához kapott, hogy eltaszítsa, ellenben oly ügyetlenül lökte el, hogy csak még jobban magához szorította, valósággal ölelte már. / – Kornél – sikoltott egyszerre. – Kornél. Ki ez itt? Kornél, segíts. Segítség, segítség. / Akkor már egy ütést érzett a mellén, egy hatalmas ütést, amilyent még nem érzett.” [A réműlet]

Nem tudjuk, mit akar Anna, hiszen egyrészt nem

szólal meg, másrészt korábbi mozgása tudattalan, később még magának sem tudja megmagyarázni, hogy hogyan is került kezébe a kés. Azonban a szituáció mégsem különleges!

A regényben egyszer már előfordult, hogy Anna Vizynét ágyában, hálószobájában meglátogatta – bár nem éjjel. „Egyszerre az ágy előtt állt Anna. / – Csak azért jöttem – rebegette –, hogy nem tetszik-e valamilyen parancsolni? / Az asszony nem felelt. Mióta megtörtént a fölmondás, egyetlen szót se szólt hozzá, annyira gyűlölte, hogy látni se bírta. Anna várt, tétovázva a gyűlölet légkörében, mely hidegen vette körül. Sajnálta a méltóságos asszonyt, hogy beteg, hogy annyit szenved, s ezt talán ő is okozta.” [Anyag, szellem, lélek]

Ekkor következik Vizyné nagymonológja, amelyben – bár önös érdekei készítésére – tapasztalt nőként szól a lányhoz: „– Maga se tudja, hogy mit akar... Hisz ennek a szerencsétlennek, aki elvette az eszét... Ismerem ezt a fajta... Fűt-fát ígérnek, aztán otthagyják... Annyit se keresnek, hogy el tudja tartani... Miből élnek...? Hol laknak...? Maga bemenne abba a piszkos kis lyukba, megpenészedni...? Ezek csak cselédek akarnak, ingyen cselédek, aki mos rájuk... még bért se fizetnek... egy jó bolondot... nem feleséget... Aztán, még ha fiatal volna az a kéményseprő... De már nem is fiatal... És özvegy... Akkora lánya van, mint maga... Én ismerem azt a kis dögöt... Az kikaparja a maga szemét... Mostoha akar lenni...? Ó, látam én már ezt... sok cselédem férjhez ment... aztán jöttek, hogy az uruk veri, hogy részeges, hogy nincs munkája, hogy jaj, méltóságos asszony, kezét csókolom, ha én még egyszer visszakerülhetnék ide... Könyörögtek... De aki egyszer innen kiteszi a lábát, az nem kell... Mi lesz akkor magából...? Hová megy...? Haza...?” [Anyag, szellem, lélek].

De nemcsak az idősebb jogán tanítja a lányt; anyaként szól hozzá, úgy, ahogyan soha. „– Ne tegye tönkre az életét, ne tegye tönkre a fiatalságát... azt a gyönyörű fiatalságát... mert megbánja keservesen... Hallgasson arra, aki okosabb... aki tapasztaltabb... Nem mondom, ha valami érdemes volna... De hát

SZEGEDEN A TISZA-PARTON BABITS MIHÁLY, JUHÁSZ GYULA ÉS KOSZTOLÁNYI DEZSÓ

AZ ÉDES ANNA FILMEN - FÜLÖP ZSIGMOND ÉS TÖRŐCSIK MARI

ez...? Majd akad valaki... később... akkor férjhez adjuk..." [Anyag, szellem, lélek].

Mindkét érvelésnek alapja a jó házasság; bár Vizyné házasság-felfogását nem kívánom sem részletezni, sem minősíteni. Azt gondolom, hogy ennek a monológoknak az emléke idéződik föl Annában, hiszen az életét meghatározó döntés előtt hallotta és hallgatta meg.

Úgy vélem, Anna segítséget akar kérni Vizynétől, amikor ismét bemegy hozzá. Segítséget, hogy megmentse a még mindig szeretett fiatalurat, aki egy házasságot próbál elrontani. Anna nem Moviszter doktort sajnálja, akit füvel-fával megcsal a felesége, hanem Jancsit. Ahogyan őt, Annát mentette meg a mostohai sorsától Vizyné beszéde, úgy megmenthetné unokaöccsét is, hiszen az édestestvére mintegy rá bízta, amikor Budapestre jött. Csakhogy Anna nem tudja elmondani, amit gondol, amit tenne, amit kér. Ebből a szituációból már érthető a korábban idézett eltaszítás, amely egyben dőfés is a szívbe.

Am könnyen föltevődik a kérdés: helyesen tételezzük-e fel Annában ezt a felelősség-érzetet?

Azt hiszem, a regény Anna-ábrázolása igazolja föltevésemet. Anna mindig mindent megpróbál, hogy az emberi konfliktusokat, a sorsrontó helyzeteket önmaga föláldozásával hársítsa el.

Amikor édesapja másodszor megnősül, s a kamaszlánynak föl kell ismernie, hogy nem versenyezhet gyermeki szeretete-tisztelete a feleség szexuális hatásával, akkor nem a sarlós gyilkosságot választja (Kosztolányi jól ismerte a görög mitológiát, Uránosz és Kronosz halálát), hanem részben önbüntetésként a szolgálai száműzetést: Pestre megy cselédnek.

Amikor rokonának, Ficsornak az élete kerül veszélybe (mert Druma fehér-terroros szövege még a nemzetgyűlési választások után is hatásos lenne, főleg ha tényleg tett volna valamit a házbizalmi ama százhar-

minchárom nap alatt), akkor elhagyja gazdáit, pedig Bandikával nemcsak testvéri, hanem kismamai viszonyba is került. És hiába idegenkedik a kámfor-szagú Attila utcai lakástól, gazdától, mégis elgépisedett mintacselédé alakul.

Hasonlóan önmagát áldozza fel kétszer a Jancsi-kapcsolatban is: amikor a tehetetlenségében és szegénységben síró fiatalembernek odaadja magát, s amikor csak benne bízva beveszi az akkor még felfedezetlen, de gyaníthatóan erős hormonhatású készítményt. (Emlékezzünk, hasonló szertől Melinda megőrült!)

Még egy önfeláldozásáról értesülünk: a lányát elvesztő, férjétől meg nem értett, megcsalt asszony magányával operáló Vizynének megadja magát; marad és nem lesz a kéményseprő felesége. (Van Andersennek egy szép meséje a kéményseprőről és szerelméről; lehet, hogy azt is olvasta az író? Ha nem magának, Ádámnak biztosan.)

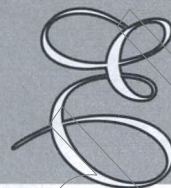
S ha mindez elrendeződött, ha a szöveg homályos részei megvilágosodtak, akkor érthető lesz a regény mottója, a halotti ima idézése. Mert hiába az emberi nagyság, ha a tudatlanság lehetetlenné teszi a kommunikációt, ha a körülmények rögzítik a társadalmi korlátokat. Se a Moviszter Miklósok, se a regénybe beírt szerző nem tud semmit se tenni a manipulált kommunikációra (Kun Béla elrepül, a vörös Kosztolányi stb.) épülő emberi világ ellen, amely ismert/ismeretlen öntörvényei hatására elpusztíthatja az emberi lényeket is, meg az embert magát.

Nem középiskolai tananyag a regény, hanem máig érvényes Kosztolányi-vallomás az emberről. A nemes bor tüze fanyarodik az idővel, de a szó, amíg a nyelvet beszélők élnek, megőrzi a gondolatot.

Árpás Károly

“Aszellem a legmagasabb méltóság”

EMLÉKEZÉS PETRI GÁBOR PROFESSZORRA

Petri Gábor Professor úrról, hagyatékának egyik fiatal örököséeként, nehéz megemlékezni halálának 25. évfordulóján.

A tanítványnak könnyű dolga van, hiszen ismerte mestere személyiségét, életének jelentősszegletét, az oktatót, a kutatót, a közéleti embert. Én csak tanítványait és élete fő művét, a sebészeti klinikát. Azonban amikor 1985-ben, Petri professzor úr halálának évében beléptem a klinika kapuján és fiatal sebészként dolgozni kezdtem, úgy éreztem, hogy még mindig ott van valahol a falak között, a megbeszéléseken, minden műtétben, minden döntésben és talán még sokáig itt lesz velünk, még akkor is, ha ritkábban is jut eszünkbe. Ez a legtöbb, ami egy iskolateremtő után maradhat.

Petri Gábor Budapesten 1914. február 6-án született. Elemi- és középiskolai tanulmányait Budapesten végezte. Iskolázottságának, műveltségének, a nyelvek ismeretének egyik fő forrása a híres Fasori Gimnázium volt, ahol 1931-ben érettségizett. Alma materének mottója - „a szellem a legmagasabb méltóság” - egész életútját végig kísérte.

Orvosegyetemi tanulmányaiból két félévet a grazi, a többi a pécsi egyetemen végezte. Ott szerzett oklevelet 1937-ben. Attól fogva 1945-ig a budapesti közkórházakban dolgozott, 1934-ben, majd 1937-ben teljesített katonai szolgálatot, 1939-ben neveztek ki orvoshadnagyá. 1943 és 1945 között hadműveleti területen munkaszolgálatot teljesített.

1945 őszén alkalmazta a Szegedi Orvostudományi Egyetem gyakornokként. Itt lett tanársegéd, adjunktus, magántanár, majd tanszékvezető docens és 1953-tól egyetemi tanár, előbb a Sebészeti Műtéttani Tanszéken, majd 1958-tól az I. sz. Sebészeti Klinikán is.

1958-62 között négy éven át első ízben volt az egyetem rektora; majd 1975. június 1-től ismét ezt a tisztséget töltötte be.

A kandidátusi fokozatot 1952-ben, a doktori fokozatot 1971-ben szerezte meg, 1971-ben a Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztályának tanácskozó tagja, 1976-ban levelező tagja lett, és 1980-tól a Magyar Tudományos Akadémia Orvosi Osztályának elnöke. 1982-től az MTA rendes tagja. A tudományos és társadalmi közéletben számos tisztséget töltött be; 1963-tól tagja volt az Országgyűlésnek és 1969-től a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, alelnöke volt az Interparlamentáris Unió Magyar-Angol Tagozatának. Számos hazai és nemzetközi kitüntetés tulajdonosa.

Aki ezt az életrajzot meghallgatja, nyugodtan felteheti a kérdést: tulajdonképpen hány Petri Gábor is volt? Az iskolateremtő sebész, akinek több mint 30 tanítványa tölt, vagy töltött be vezető sebész állást hazánkban vagy határainkon túl.

A magyar kísérletes sebészeti iskola megalapítója, a sebészetet a klinikai tudományok rangjára emelő tudós, akihez számtalan jelentős klinikai-

tudományos megfigyelés kapcsolható, akinek a keze alól szinte megszámlálhatatlan tudományos értekezés és közlemény került ki.

Az egyetemi vezető, aki rektorként több mint másfél évtizeden át kormányozta a Szegedi Orvostudományi Egyetemet. Az akadémikus, az országgyűlési képviselő, aki szíven viselte a magyar egészségügy és tudománypolitika problémáit.

Petri Gábor mindezek előtt jó orvos volt, aki tudta és hitte, hogy a sebészet mesterség, művészet és tudomány is egyben. Aki 1959-ben megálmodta az európai színvonalat, kijelölte az elérendő célokat és hazai viszonylatban is új specialitásokat vezetett be, mint a szív- és ér-sebészetet, a szervtranszplantációt, a mellkas- és a nyelőcső-sebészetet, a modern aneszteziológiát és még hosszasan sorolhatnám. Szemléletet váltott, a hagyományos morfológiai gondolkodás-módot felváltotta a funkcionális kóreltani látásmóddal. Petri professzor a Mayo klinikát tekintette mintának és bebizonyította, hogy az igényesség, a tudás és az akarat egy kis városban is megcélózhatja és elérheti a világ-színvonalat. Petri professzor életműve ebből a szempontból nemcsak a sebészetre vonatkozó tanulságokat jelent.

Petri professzor jó ember is volt, hiszen e nélkül valaki nem is lehet jó orvos. Tudta és nagyon sokszor számos írásában meg is fogalmazta. „Van valami, aminek jelentősége semmivel sem kisebb, mint a tudomány által produkálható bármilyen újdonságé, az emberi jóakarat és morál.” „Elsődleges feladatunk a mindenkori maximális tudás megszerzése, elterjesztése, minden rászoruló számára való nyújtás igyekezete, az orvos feltétel nélküli elkötelezettsége. Ez a legnagyobb örökség, melyet a múltból a bizonytalan jövőbe átörökíthetünk. Az orvoslás és benne a sebészet jövője több tudás és több emberség, ebben kell bízunk.”

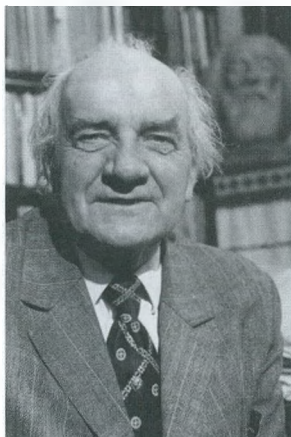
Petri Gábor élete példakép, örökségét megőrizni, továbbfejleszteni a magunk és a jövő sebészei érdekében megtisztelő kötelességünk.

Lázár György

Arcok a múlt századból

LÁSZLÓ GYULA SZÜLETÉSI CENTENÁRIUMÁRA

László Gyula régészprofesszor, festő és grafikusművész az elmúlt évszázad második felének egyik legeredetibb polihisztorja, a kettős honfoglalás elméletének megalkotója száz éve született. A centenárium alkalmából a Móra Ferenc Múzeum kiállítással emlékezett személyiségére. Az 1970-es évek közepén Trogmayer Ottó meghívására négy portrékiállítást rendezett 1973 és 76 között. Ezekre a tárlatokra értékes katalógusok készültek, melyekben László Gyula vallomásai mellett kiváló költők és tudósok írtak (Nagy László, Hajdú Péter, Vinkler László és Juhász Ferenc).

Az alábbiakban sorokat válogattunk László Gyula szövegeiből és közöljük a méltatók laudációit.

1.

Hol ceruzával, hol töltőtollal meg golyóstollal, hol pedig érzékeny tustollal rajzoltam, sőt az is megesett - ha éppen krétapapír volt nálam -, hogy az ezüstszál is előkerült. Barátaim, kortársaim nem „ültek modellt”, nem is kértem őket erre, csak figyeltem őket beszéd közben, s ha elfordultak tőlem, nyújtózkodtam, hogy a megfelelő nézetből láthassam őket, s ha ez nem ment friss, emlékezetemre támaszkodtam. Talán éppen ez ad sok rajznak közvetlenséget, életszerűséget: beléjük került a nevetésnek, vagy merengésnek átsuhanó emléke, a komor gondok ráncja, vagy a felszabadult tekintet sugárzása, egyszóval mindaz, ami az előttem ülő beszélgetés közben lejátszódott, az érzelmek s gondolatok színe-fonákja.

1973

2.

E rajzok köre elég szűk, azokat rajzoltam, akikkel sorsom régész életem során összehozott. Sajnálatos módon hiányoznak a természettudósok, matematikusok, jogászok, orvosok, műszaki emberek és más szakok képviselői. De hát mit tehetek? E rajzok nem tudatosan vállalt feladat, „gyűjtés” eredményei, hanem a véletlen nyomán keltek életre. Mégis, amikor most válogattam közülük, megilletődtem Fülep Lajos, Pais Dezső, Moravcsik Gyula, Lukács György, Marót Károly, Gerevich Tibor, Erdei Ferenc és a többi „elementek” arcvonásait kutató rajzi jegyzeteimen. Előidézttem az élőknel, barátaimnál, akiket 20-25 évvel ezelőtt fiatalként rajzoltam, magam is fiatal, s „megbocsátó” mosollyal látam, hogy az idő hogy eljárt felettük.

1974

3.

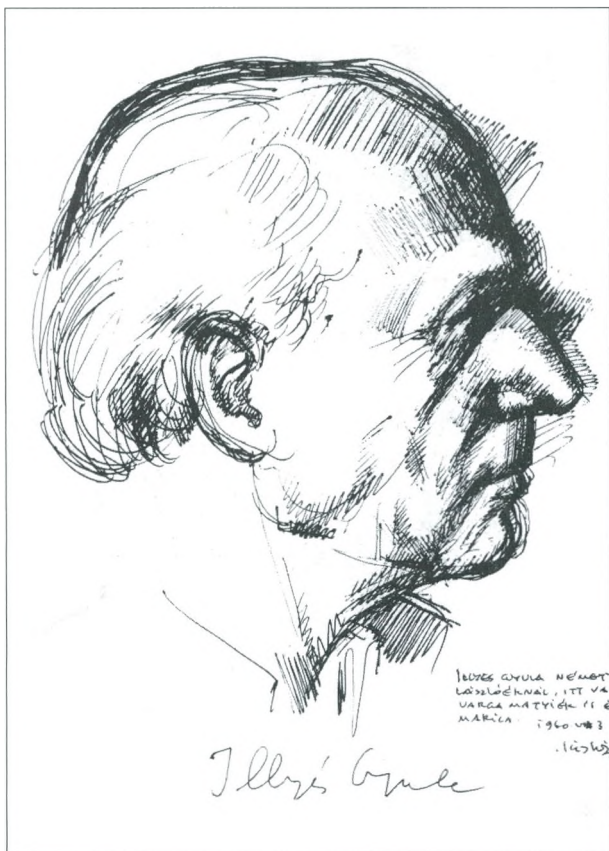
Most néhány szót a rajzokról. Azért merek rólok - az illendőség határain belül - beszélni, mert a rajzról úgyszólván lepereg a szó. Ha megkísérlem visszaidézni rajzolás közbeni élettérzésemet, azt kell mondanom: azonosulási kényszer, és elkeseredés, hogy ez lehetetlen. Néhány magyarázó szó ehhez a mondathoz: a rajzolás kínzó vágy az előttem levő jelenséggel való egybeolvadásra. Nem a rajz a fontos, hanem ez a veszélyes játék Valóban nem arról van szó, hogy lerajzolok valakit, hanem hogy munka közben észrevétlen az ő képére és hasonlatosságára alakulok át. Még amikor a haldokló Medgyessyt rajzoltam, akkor is voltaképpen én haldokoltam s közben hidegen és kutatón figyeltem magamat, azaz a halottas ágyon hörgő öreg barátomat. Hasonlatos lehet ez a színész alakításához, aki száz és száz szereppel, emberrel olvad egybe. Talán még közelebb visz a megértéshez a Távol-Kelet festőinek kánonja: „ahhoz, hogy madarat tudjak rajzolni, magamnak is madárrá kell válnom”. Nos, így voltam én azonos egy-egy rövidke időre azokkal, akiket lerajzoltam: voltam Kodály Zoltán, Medgyessy Ferenc, Bernáth Aurél, Borsos Miklós, vagy Kovács Tamás, Kiss György és mindenki, akinek képe itt van a falakon.

1975

4.

Miért került az egykori, szomorú sorsú jóbarát néhány vesszora e vallomás élére? Azért mert pontosan idetalál, csak a „vers” helyett kell képet, vagy rajzot gondolni. Családom, barátaim, ismerőseim ugyanis újra s újra szememre vetik, hogy önarcképeim szomorúak, komolyak, sőt komorak, pedig - teszik hozzá - az életben vidám vagyok, jókedvű, majdnem bohókás. Hol itt az igazság? Nem tudom! Megkísérletem harmonikus, vidám önarcképet festeni, nem sikerült. Igaz, hogy csak a festmény, vagy a rajz első szakaszában nézek a tükörbe s aztán a többi már „fejből” megy ecsettel vagy tollal, tehát mintegy magamra maradok önmagammal. Ilyenkor válik komollyá a kép, mert egyébként nem érzem „jónak”. Valóban lelkem legmélyén tragikus alkat lennék? Ne kérdezzék, mert csak azt felelhetem: nem hiszem! Bár ezt a „nem hiszem”-et szorongva mondanám.

1976

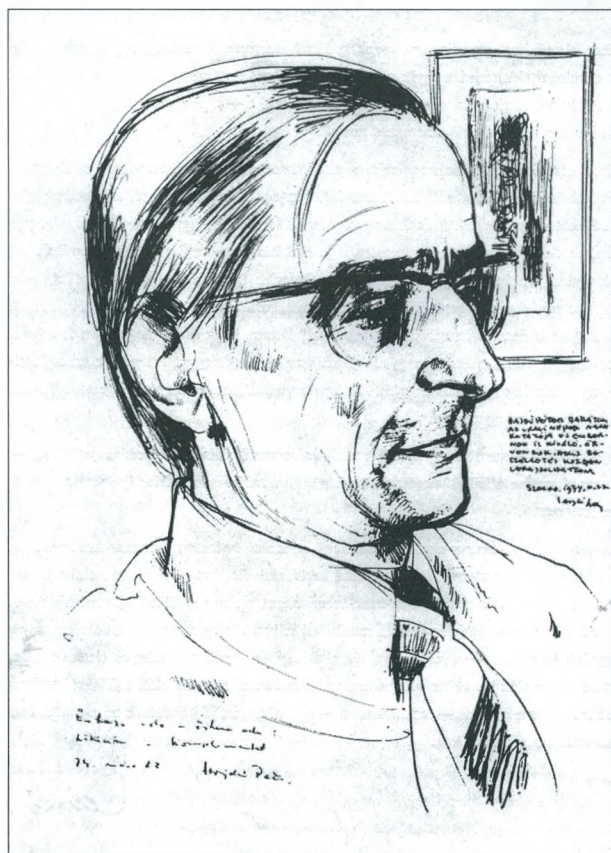
KORTÁRSAIM I. MŰVÉSZPORTRÉK LÁSZLÓ GYULA ARCKÉPEI

Dózsa levágott feje, a szelíd Juhász Gyula, József Attila sértődöttsége, Radnóti virág-remegése jut hirtelen eszembe Szeged révén. Fiatal költő koromban jártam e városban először, zaklatott voltam. Mire emlékszem? Álltak az órák. Azóta többször jártam itt, verset mondtam, költészet-ről beszéltem fiatalokkal, szeretem őket. - Ennyi író együtt még nem jött Szegedre. László Gyula hozta ide őket. Igaz, hogy arcmásuk néz ránk a falakról. Igaz az is, sokuk testi valója már porlad az anyaföldben. De a képeken élnek egy-egy megörökített mozdulathat. A művész beszélte őket, a híres László professzor, aki „A kettős honfoglalást” bizonyítja. Aki mint régész az agancsszigonyok, nyílhegyek, fésűs kerámiák, aranyasok, csodaszarvasok, zabolák, fibulák, szkíta ezüst-vitézek s nők világában teremt rendet – az ő művei ezek a képek -. Ha igaz a mondás, hogy a rajz a vonal kultúrája, akkor ezek a

képek egybevágóan a klasszikus meghatározással. Ismerőseink, szeretett barátaink néznek ránk a falakról. Túl a műelemzésen kapcsolatunk teljesen emberi, ha figyeljük őket. A rajzokban az időről, emberről számot adó krónikás deák szándékai is megtestesülnek. Szabó Lőrinc a betegágyon, Sinka István a füstös bárányszobában a kínok villámai közt, a murci mellett szundít. Berda József, akinek álmai is murci. A kristályvíz közelében az örökké éber Veres Péter. Látva a Tersánszky-profilát már idézetre kényszerülök: „A tavasz napja sütötte”. Közelítem Tamási Áront, az örök-ifjú vőlegényt s már vele ülök a „Trombitás”-ban, az igazi boltív fölöttem: Áron magas szemöldöke. És közöttünk ül László Gyula, aki a pohár mögött rajzol, működteti áldott, megörökítő tollát.

1973

Nagy László

KORTÁRSAIM II. MŰVÉSZPORTRÉK LÁSZLÓ GYULA TUDÓSPORTRÉIRÓL

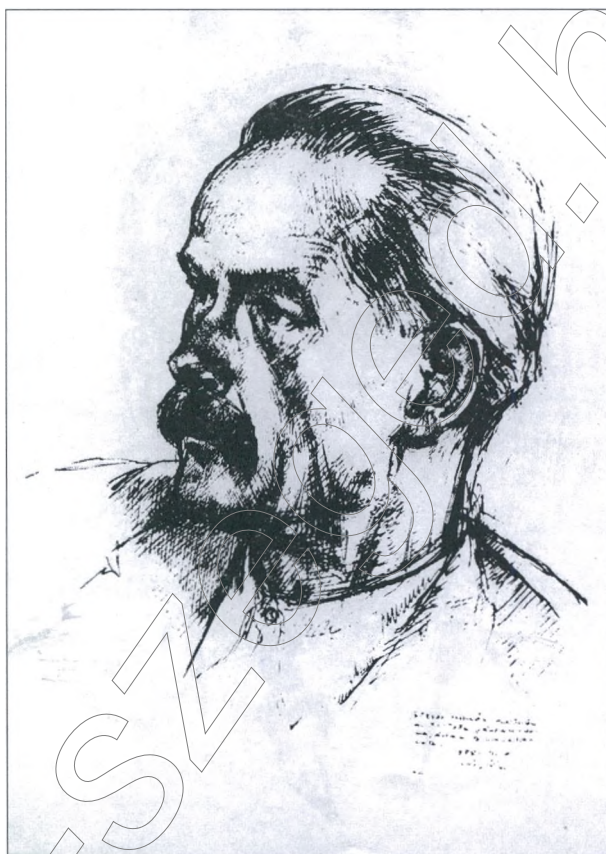
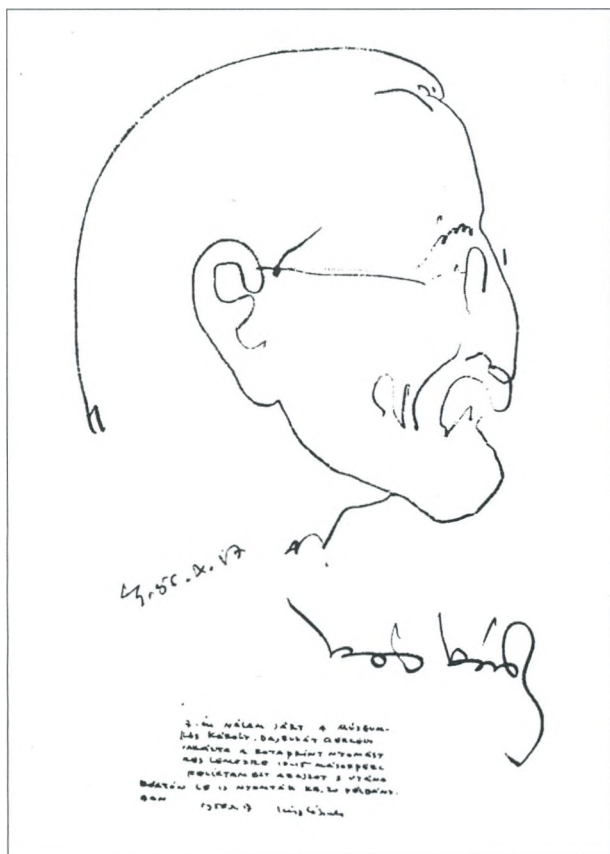
Sok ismert arc: régészek, történészek, néprajzkutatók, irodalmárok, nyelvészek; a múzeumi és egyetemi élet reprezentánsai. Barátok és kollégák, ám mesterek és tanítványok is szerepelnek a szakmai pantheonban. Többségük magas, de akad közöttük néhány külföldi kolléga, akik érdeklődéssel figyelik eredményeinket. – Fájdalmas, hogy a megábrázoltak közül többen már csak emlékeinkben élnek...

Idestova három évtized termékei e rajzok, három generáció szakembereinek arcvonásait örökítik meg. Jó őket együtt látni Móra Ferenc múzeumában, amely iránt a kiállító művész és tudós mindig kitüntető barátságot

tanúsított. Talán azért, mert e múzeum névadója is Apollón és Athéné kedveltje volt? Ahogy az ide került tanítványok kis csapata, esetleg maga a táj és múltunk ismét előkerült emlékei tették előtte kedvessé e vidéket? Akárhogyan is van: örvendezünk, hogy László professzor tavalyi művészportréi után most a „Kortársaim II.” kiállításának ad otthont e ház és bemutatja a magyar tudományos élet egy jelentős szektorának, az ú.n. nemzeti tudományok művelőinek válogatott együttesét.

Szeged, 1974. március 25.

Hajdú Péter

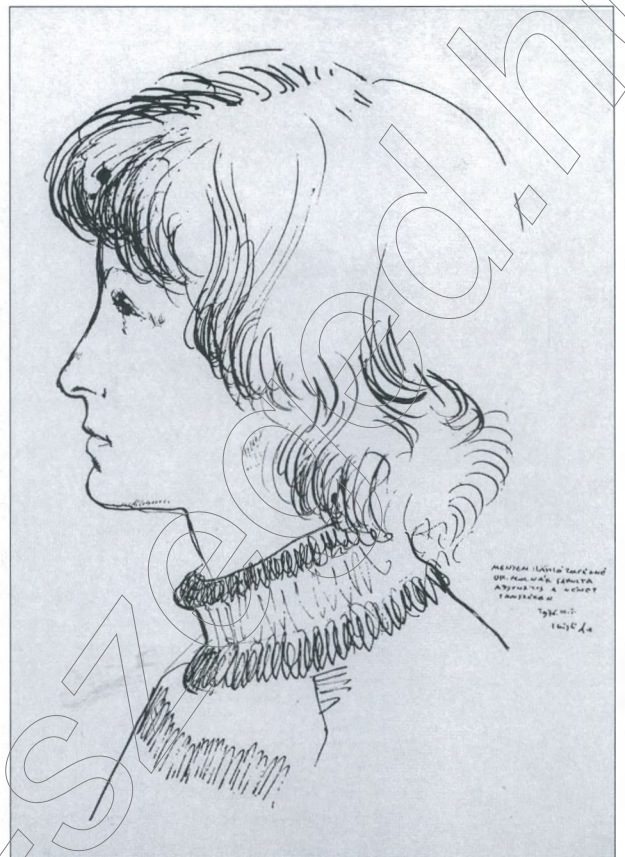
KORTÁRSAIM III. MAGYAR FESTŐKRŐL, SZOBRÁSZOKRŐL, MUZSIKUSOKRŐL LÁSZLÓ GYULÁNAK

Harc a halállal: voltunk, vagyunk, leszünk... Fegyvered a toll és az ásó: pictor archeologicus, az én szememben ez vagy Te, Gyulám. Ásod az egykor volt Magyarországot, amely ott lapul a mostani magyar föld alatt. Rajzold areulátát a mostaninak is: arcokban tükröződő arculatát rajzold. A jövő romantikusa vagy, aki most néz a jelenünkbe úgy, mintha már múltat is látna. Az életet akarod Te; nem csak a temetőből támad látomásod az elevenre. Az élők pantheonját építed, szellemüket ??: ez a Te elkötelezettséged. Ezért rovod papírra

társaidat vonalak rostos szövetéből, idegekként pengő vonalhúrokon. A vonal dalom, ha a Te kezedből ível és jellem is: a nemzet lelkének egyedi mozzanata, ha Te írod. Megírni, megrajzolni azokat szereted, akiket meg akarsz tartani a jövőnek. És teszel is róla, hogy élő mivoltuknak nyoma ne vesszen: szellemi valójuknak kisugárzása a tiédre együtt őriz meg velük Téged.

Szeged, 1975. III. 14.

Vinkler László

KORTÁRSAIM IV. A CSALÁDRÓL A LÁTÓ EMBER

De Ő, László Gyula, *látó szívével*, a teljes lélet (múltat, jelent, jövőt, időteret és téridőt, Istent, keletkezést, pusztulást) pirosan átvilágító időcsillaggal arcunkba néz, agyunkba lát, szívünkbe néz, sorsunkba lát, mint a Szent Misztika Angyalai, mint a sugárzó kék téridő-időtér Teljesség-Létkristályt Reiner Maria Rilke *létével bejárja* a Duinói elégiákban, és áthatol sorsunk végzete szívéen, mint a minden dimenziót (az elképzelhetetlen sokat), időt, teret, anyagot, anyagerőt, mágnességét, elektromosságot, gravitációt, térkűszöböt, időkűszöböt, csillagkapus-ájulást, antiteret, antianyagot, anti-időt, anyagtestecske-hullámozást, elemi részecske sugárzást és erő-buborék-kihólyagzást, egy-szerkezetté összeívódás felhő-életet, galaxis-robbanást, idő-múltat sugárzó lényükkel átjárni tudó Angyalok, a Szent Misztika Képzelt-Teremtényei! És a Látnok, Vad és Szelíd Sorsunk Ember-Látnoka: rajzos kezével rögzíti, fekete grafitszálvonalakkal, vagy kék tintavonal-csipkeszál-elektromosságáraganykazlakkal: merengő, gyászos, kudarcos, töprengő, győztes,

titkos, síró, mosolyos emberarcunk gyűrődéseit, ráncait, horpadásait, szögleteit, üvegeit, kicsúcsosodásait, csipkéit, lebenyeit, csomóit, cimpáit, görbéit, íveit, pilléreit és pilérfalait, csatornáit, játékait, héjazatait, szőreit és szőresernyőit: s így merengésünk és hitelünk, győzelmünk és vereségeink esendőség mámor-együttesét!

... László Gyula, a Szép Szelídség Apostoli Tiszta Mestere! És most, e rajz-émlékesetekben: elmondja önmagát, önmaga történelmét, a személyes ősoket, a tegnap, a jelenkor családját, hogy vele és általa tudjuk mi is: ahonnan és akiktől jött, Ő jött, s akiből Ő kivirágzott, s akik belőle virágoztak a Halandóság Borzongó Szelíd Paradicsomkertjébe: a magyar emberiség csillagfájának szikrázó hajnali harmatcsöppjei. Élők és holtak virág-világfája ez a harmat-tiszta képsorozat! A holtaknak áldassék emlék, az élőknek adassék halálig-tiszta Jelenidő!

Budapest, 1976. április 11.

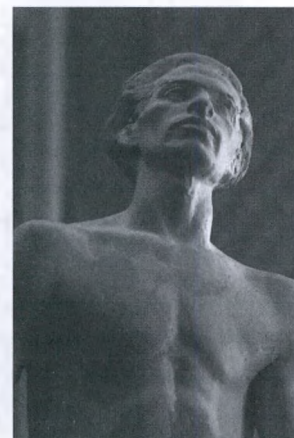
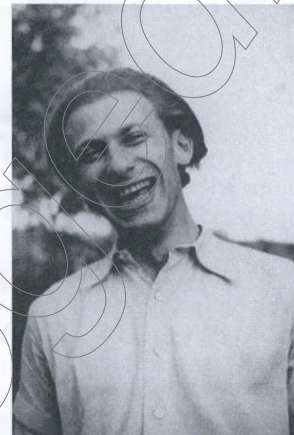
Juhász Ferenc
Szeged

A költő méltó emlékének

PÁLYÁZAT RADNÓTI MIKLÓS SZEGEDI SZOBRÁRA

Különös, hogy Szegeden mindeddig nem volt kezdeményezés Radnóti Miklós méltó emlékének megörökítésére. A Dóm téri árkádok alatt is mindössze egy szerény, művészi értékét tekintve érdektelen dombormű emlékeztet a költőre. Kiáltó hiány ez különösen arra gondolva, hogy a városhoz kötődő költőóriások közül Juhász Gyulát, József Attilát már évtizedek óta egész alakos szoboremlék örökíti meg, egyiküket a Tisza-parti sétányon, másikat a Dugonics téren. A centenáriumi emlékv mindenesetre jótékony hatással bírt, mert ráterelte a figyelmet erre a hiányra: Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Radnóti Miklós Alapítvány, valamint a nevét viselő gimnázium a költő születésének 100. évfordulója alkalmából országos, nyilvános, névalírással szoborpályázatot írt ki az egyetemi éve alatt Szegeden élő, pályakezdő költő egész alakos, nemes anyagú, akár több alakos szobrának elkészítésére.

Hírlik, hogy volt más körülmény is, mégpedig az, hogy egy szegedi szobrász volt az ötletadó-kezdeményező. Az ő szoborterve landolt a Radnóti gimnázium igazgatójának asztalán, s volt elindítója a szoborállítási kezdeményezésnek, amely – bölcs megfontolásból és helyesen – végül nyílt, országos hatókörű pályázat keretében kívánja megtalálni a legjobb megoldást Radnóti emlékének megörökítésére. Így lesz-e? Bízhatunk benne, mert a pályázat április 7-én lezajlott második bírálati fordulóján a szakmai zsűri javaslatára meglett a nyertes pályamunka. A szakmai versengés mindenesetre felszínre hozta ennek a szoborállítási módszernek erényeit és árnyoldalait is.

E sorok írója szakértőként résztvevője volt valamennyi pályázati fordulónak. Az ismertető tehát ilyen szemüvegen keresztül láttatja a szegedi Radnóti-pályázatot. A közönség később csupán a győztes művel találkozik majd, de ebből az írásból is kiderül, hogy többféle jó megoldás és szép számú túlzó, tisztázatlan koncepció verseng a sikerért egy ilyen pályázat során.

A legfőbb jó, hogy pályázat segíti a szakmailag hiteles, jó esetben ihletett, tehetséggel megformált alkotás kiválasztását. Radnóti megérdemli. Az írás címében sem véletlenül szerepel a költő „méltó” emlékének megalkotására szóló utalás. Mozgásba hozza egy ilyen lehetőség a kortárs szobrászatban a köztéri alkotások terén ambícióval rendelkező szobrászok körét. A pályázó szobrászok számára óriási volt a kihívás,

hiszen Radnóti alakja a hazai kortárs köztéri szobrászatban két korszakos jelentőségű köztéri szobor megszületését is eredményezte már. Az egyik Varga Imre alkotása, a mohácsi, salgótarjáni emlékmű, a másik Melocco Miklóssé, az abdai. Mindkettőt a költő a tragikus sorsának szobrászi megjelenítése ihlette, s nyugodtan kijelenthetjük, az idő múlása is visszaigazolta már, maradandó értékű alkotások születtek. Ez persze

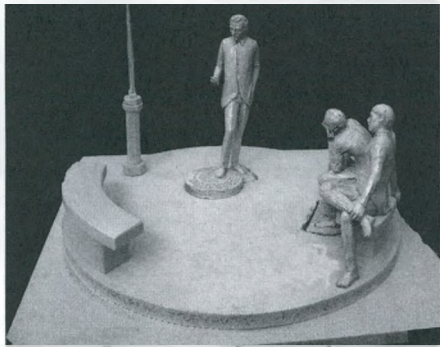
BALOGH SÁNDOR

BÍRÓ LAJOS

BRZOSKA MAREK

BÖJTJE HORVÁTH ISTVÁN

GÉMES KATALIN

DUDÁS SÁNDOR

nem jelenti azt, hogy ne lehetne Szegeden esélye újabb értékes mű megszületésének, de a mérce önmagától magasra állított a pályázók számára. Ezúttal esélyt kínált a pályázat arra, hogy ihletett mű születessen, hiszen a köztéri szoboremlék a fiatal, a szerelmes, a pályakezdő költő-zseni alakját lesz hivatott megidézni. Bőven kínáltak művei, élete szegedi történései fogódzót ahhoz, hogy méltó szoborterv születhessen. A pályázat kiírója a mű elkészítésére és elhelyezésére bruttó 14 millió forintot biztosított.

*

A szobor helyszínéként a Glattfelder Gyula tér, a Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium bejárata előtti díszburkolatos terecske lett megjelölve. Ez a Stefánia sétány záró része, a városkép jellemző, szép eklektikus épületekkel szegélyezett környezete. A pályázat meghirdetőinek szándéka szerint a szobornak az épített és a természeti környezethez illeszkednie kell. Nem éppen ideális hely egy szobornak, de a kortárs szobrászatban ma éppenséggel nem ritkák az olyan köztéri szobrok, amelyek nem főterekre készülnek (hiszen azok már többnyire beteltek szobrokkal), hanem éppen meglepő, újszerű, ötletes megoldással átalakítják környezetüket, öblözetes terecskében, sétányokon önálló aurát képesek maguknak kialakítani. Esély van erre a „promenádszobrok” esetében, erre találunk példát Szegeden és más városainkban is, a megújult korzókon. De esély van erre akkor is, ha epikus, narratív tartalmak is főszerepet kapnak egy-egy köztéri szobor esetében. A Radnóti szobor – akár szoborkettős is lehet, hiszen Gyarmati Fanni alakja is megörökíthető, s ez jócskán kitérít a szobrászi fantázia lehetőségeit.

*

A pályázat számszerű leltára kedvező összképet mutat, hiszen 20 szerző, ill. szerzőpáros 21 pályamunkát nyújtott be. A pályázóknak 1:10-es léptékű makettet, műleírást, elhelyezési rajzot, árajánlatot,

rövid szakmai bemutatkozást kellett benyújtaniuk. A bírálókat a szakértők, sajnálatos módon, két pályamunka bíráló nélküli kizárásáról döntöttek. M. Gémes Katalin és Pogány Gábor Benő szobrászművészek, a kiírás követelményétől eltérően, 1:5-ös léptékű terveket mutattak be. Kár ezért a technikai malőrért, hiszen – utólag már tudjuk – versenyben maradásuk esetén szorosabb lett volna az élmézőny.

A szobortervek nagyjából három csoportba voltak rendezhetők. Az elsőbe az életképszerű, gyakran többalakos, szcenikus megoldások, a másodikba a hagyományos kompozíciós megoldások kombinációból újszerűt mutatni igyekezők, a harmadikba azok, amelyek mutattak kellő szakmai elmélyülést, profizmust és olyan tartalmi-formai értékeket, amelyek Radnóti szellemét képesek voltak megidézni. Ez utóbbiak közül tett javaslatot a nyertes mű megvalósítására a szakmai zsűri.

Meglepő, hogy éppen a többalakos, az első típusba sorolt tervek voltak a legnagyobb számban. Nehezen magyarázható ez, hiszen a szobor helyéül kijelölt térség ilyen kompozíció befogadására nem igazán alkalmas, ráadásul a többalakos megoldás ellene dolgozik a szobrászi tömörségnek, a kivitelezési költségvetés realitásának is. Forgalmas kerékpárút osztja meg a teret járókelőkkel, iskolába igyekezőkkel. Egy nagyobb területet igénybe vevő szoboreggyüttes inkább torlaszként értelmeződik, mintsem vonzó alkotásként.

Szemerei Kiss Balázs merészkedett talán e tekintetben a legmesszebbre. Szinte embererdőt formált az általa tervezett szoborkompozíció, amely figurális és szurreális felfogású részleteket igyekezett összekapcsolni a költő szegedi ifjúságát, szerelmét megidézése és a későbbi életút tragikus végkifejletének megjelenítése érdekében. Böjte Horváth István terve sem vállalt kevesebbet. Interaktív szoborcsoportot gondolt el a pályázó, jelentős térrészt kihatolva a Stefániából, színpadnyi térbe rendezve három egész alakos figurát is,

GERA KATALIN

GYURCSEK FERENC

TÖLGYESI POÓS ANNA - POÓS LÁSZLÓ

POÓS ANNA - POÓS LÁSZLÓ

LENGYEL PÉTER

NAGY BENEDEK

POGÁNY GÁBOR BENŐ

köztük a költőt, amint éppen versét adja elő hallgatóságának. Tölgyesi Poós Anna és Poós László alkotópáros tervei még ezen is túltettek. Két szcénit is elgondoltak. Az egyik egy pad köré formált háromalakos kompozíció: Radnóti és diák társa Ortutay Gyula egy padon ülnek, a jegyzetelő, gondolataiba merülő költő mögött, tanár barátja Sík Sándor áll. A másik Miklóst és Fannit ábrázolja. A költő hátával kandelábernek támaszkodva, felemelt jobb térdén jegyzetel, feje felémelve, mögötte, néhány méterre az ivókútra támaszkodva, Fanni áll, a kezében tartott papírlapot olvassa. Mindkét kompozíció mesterkélt beállítású barokkosan túlbeszélt zsánerjelenet.

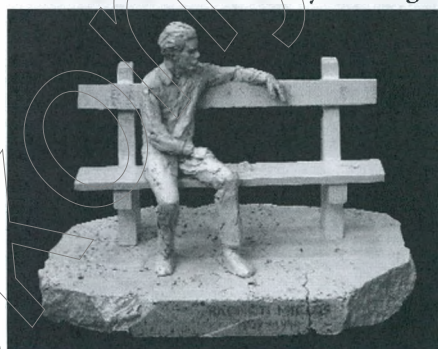
Lapis András különös szoborterve is jócskán beleavatkozna az intim tér rendjébe. Az egykori, lebontott tiszai partfal téglából épített darabját ide visszaépítve, annak feltépett részébe illesztette a költő robusztusra formált alakját és szerelmét Fannit. Meghökkenítő, kissé bizarr jelenetet formáló kompozíció, amely a figurák lépték-különbségei miatt is aggályos. Alapötletét tekintve rokon ez előbbivel Bíró Lajos terve, ő két végén szakított, törött, fekvő mészkő hasáb talapzaton bronz korlátra ültette, Fannit, aki kezét a költő felé nyújtja. (Ez talán ezúttal a Széchenyi tér egykori korlátja lenne?) Radnóti alakja ballonkabátban, jobb keze zsebében. A kétalakos kompozíció a szerelemről, a találkozásról, s a költői magányról szólna, ha átizzítaná a jelenetet a szobrászi megformálás helyénvalósága. Szinte az egész rendelkezésre álló teret bevonná a szétszórt verslapokkal Dudas Sándor terve az általa berendezett színpadias kompozícióba, amelyben a költő magányos bronz alakja szinte észrevétlen, s ami legfájóbb, felismerhetetlen is maradt.

A térbeli megalománia lett jellemzője Lengyel Péter tervének is, amely Radnóti és Fanni kettősét egy 6x9 méteres mészkő „vízfelület” hullámzó terébe helyezte. Műleírásában ennek jelentése, üzenete volna: a szerelmespár idilli kapcsolatát a költő tragikus sorsára utaló motívumok árnyékolják: a történelem viharában a két alak a szélben enyhén megdőlvé

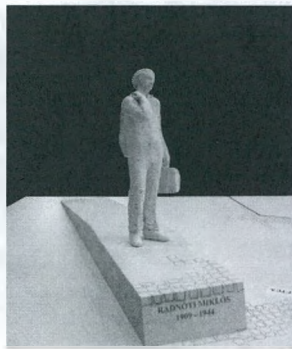
áll, a folyópart Radnóti sok sorstársának tragikus végét is asszociálhatja. Alakjuk, karakterük oly mértékben elnagyolt, hogy a szobor terv bárki másra is utalhatna. Ebben a műtípusban Veres Kálmán terve egyenesen virtuális teret képzelt a költő alakja köré, egy könyvtárszobát asztallal, könyvekkel, mögötte könyvespolccal.

Az említett emlékműtervek nem vették komolyan számításba, mert az erőltetett életkép szituáció megjelenítésével többnyire a külső, narratív elemekre koncentráltak, s nem adtak meggyőző megoldást Radnóti költői személyiségének megformálására. Szinte mindegyik esetében megjegyezhető, hogy komoly kételyek, kifogások támadtak a költő karakterének megformálását illetően is.

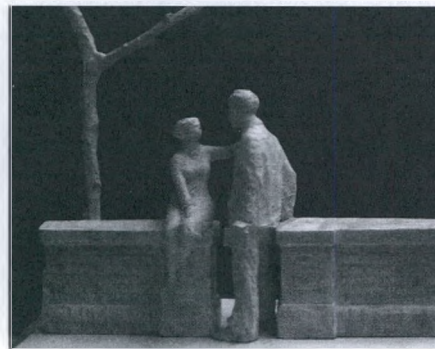
A hagyományos elgondolások körébe sorolható pályatervek között Balogh Sándor terve a költő mészkő talapzattal kiemelt, korlátnak dőlő, abba kapaszkodó, maga elé meredő, befelé forduló alakjával a már említett Varga Imre alkotta, mohácsi Radnóti-emlék variációjának tűnt. Adós maradt azonban a megformálás a karakterességével, az alkati hitelességgel. Többen a tragikus sorsú költő képzelete nyomán szimbólumokkal kombinálták emlékműtervüket. Tóth Sándor elgondolása a költő és Fanni posztamensre emelt páros alakjával és a hozzá toldalékként szereplő paddal sem kínált újdonságot. Brózka Marek ovális alakzatú, kiemelkedő díszburkolaton, világos mészkő alapra helyezett fekete, fektetett gránithasábra helyezte Radnótit, aki ezen üldögélve verse olvasásába mélyed. Meglehetősen nyomasztó, koporsóra, katafalkra emlékeztető podeszt komorsága nyomasztóvá teszi a kompozíciót, hatása ellentétes az ifjú megjelenítését elváró megrendelői szándékkal, erőteljes, direkt utalás a tragikus végre. Szanyi Péter terve hasonló formai ötletre épült, itt az egyetemista költő alakja 7 m hosszú, 110 cm széles, fél méter magas podeszton állna, szemben a gimnázium épületével, a Stefánia utca

KISS JENŐ

SZANYI PÉTER

LAPIS ANDRÁS

SZÓNYI ENDRE

TÓTH SANDOR

SZEMEREY KISS BALÁZS

hosszanti tengelyének metszéspontján. Jelképes ösvényre emlékeztet, ami az életút tragikus megszakadására is utalni kíván. Ennél az elgondolásnál erőszakolt lett volna az architektúra térbe helyezése, a figura jellemzésére alkalmazott attribútumok sem segítettek igazán a költőre való asszociálást. Szónyi Endre szoborterve is ebbe a sorozatba illeszkedik, ő egy Radnóti hosszú, felhajtott kabátban álló, félrehajtott fejű, fél-szeg alakját szabálytalan alakú, fekvő hasáb jobb szélére helyezte. A költő a jobb kezében magához szorított noteszt tart. Vázlatos elgondolás, erőtlén, bizonytalan figurával, provizórikusnak tűnő posztamensen.

Az iménti terveknel látványosabb, invenciózusabb elképzelések is születtek, néha meglepően hasonló formai és kompozíciós megoldásokkal. Három szoborternél is megjelent a pad, min t korszakunk vezető motívuma zsánerszobrok esetében. Kis Jénő Ferenc a fiatal, dús hajkoronás Radnótit ingujjban, padon ülve, alkotás közben ábrázolta, mellette egy befejezetlen verse olvasható papírlapon. Bár bensőséges pillanattal felidézésére törekedett a szerző: a költőt megformálni, a megvalósítás azonban kissé távolságtartóra sikerült. Széri-Varga Géza mindezt sikerrel megoldotta, a költő felhajtott gallérú ballonkabátban padon ül, ölében kiskutyát tart, vonzása, aurája van a kompozíciónak. (A pályázó műleírásában a szobor előképeként Fanni által készített fotóra hivatkozik.) Külön figyelemre érdemes ezúttal, hogy a figura megformálása kisplasztikai igénytelenséggel készült, részletgazdag, atmosféra teremtő, színesen narratív, bár a figura kissé öregesre sikeredett és elveszni látszik a gazdagon redőzött kabát takarásában. Gera Katalin terve ugyancsak padot alkalmaz, ezen ül összeborulva a költő és kedvese. Fanni a férfi vállára hajtja a fejét, meghitt összetartozásuk a szoborterv fő üzenete. A kissé teátrális helyzetben ábrázolt figurák azonban inkább fáradt, középkorú párra mintsem a költőre és az ifjúságra emlékeztetnek. A három hasonló zsánertől megoldásból szak-

mai értékei alapján Széri Varga Géza tervét javasolta második fordulóra a zsűri. Emellett még két szobor-terv emelkedett ki a mezőnyből.

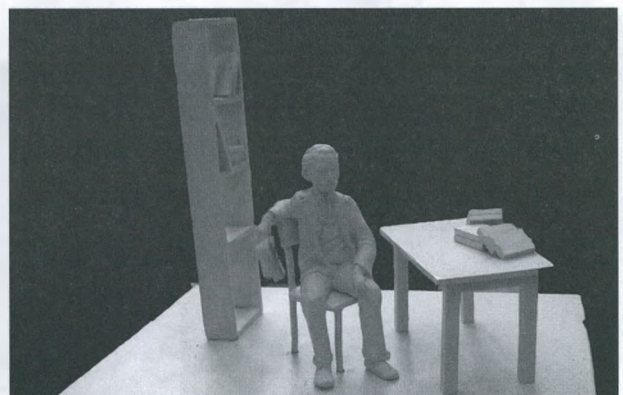
Gyurcsek Ferenc egymást átkaroló, sétáló, szerelmes ifjú párként ábrázolta a költőt és Fannit. A költő jobb keze kabátja zsebében kezében, hóna alatt könyvvel. A kompozíciót alacsony talapzat emeli ki a járósíntől. A zsánér-jellegű kompozíciót feledtetni az egyszerű, puritán formálás, a két alak valóságos összetartozását hihetően, meggyőzően, érzelmmel telítve és emelkedetten láttatja a szobrász. A karakter is jól idézi a költőt, a könyv - költő esetében elfogadott attribútum. Nagy Benedek szoborterve merészen vállalta a szobrászi képzelet lobogó szenvedélyét. A költő alakja féloldalas, ülő pózban jelenik meg, mellette, mögötte és fölötté hullámzó drapéria jelenik meg, elúszó női alak emlékeként. A kompozíció anyaga bronz, a talapzat zalahalápi bazalt. A pályázó a terecske adottságait jól értelmezve vertikális kompozíciót tervezett ide, amely távolról is vonzó térelem lenne, közelről is értékes mintázott részletekkel. A figura arcvonásai itt is karakteresek, a költő alakjához kapcsolódó látomásos plasztikai elem hatásos, szuggesztív elképzelés.

*

A zsűri - tagjai Benedek György, Janzer Frigyes szobrászművészek, Szuromi Pál művészettörténész dr. Tóth Attila művészeti író, a Lektorátus részéről Prokai Gábor osztályvezető - a pályamunkák értékei alapján három tervet javasolt második pályázati fordulóra : Gyurcsek Ferenc, Nagy Benedek és Széri-Varga Géza szobrászművészek elképzeléseit, egyúttal azonos értékű, 200 - 200 ezer forintos, azonos összegű díjazásban is részesültek. Ez a három pályamunka ugyan eltérő megközelítésű javaslat volt, de mindhárom illeszkedett a helyszín adottságaihoz. Önmagában egyik sem hibátlan, de továbbfejlesztve, érlelve, egyaránt

SZÉRI VARGA GÉZA

VERES KÁLMÁN

magukban rejtették a megoldás lehetőségét. A pályázat kiírója és az iskola vezetése a szoborállítással hangsúlyozottan az ifjú költőre kívánt emlékezni és nem az életút tragikus végére. Ez a tartalmi kíváncsi lett az újabb pályázati forduló legfőbb követelménye.

A második fordulóra nagyobb léptékben, immár 1:5 méretarányban érkeztek be a szobor-tervek. Ilyen méretben már jobban megkövetelhetők a karakteres jegyek, az eredeti méretű műplasztikai megformálásának mikéntje, stílári jellemzői is jobban érzékeltethetők. A továbbpályázó szerzők fejleszthetik műveiket, de teljesen új megoldással is előrukkolhatnak. Ezúttal mindegyikre akadt példa.

A legkevesebb változáson Széri-Varga Géza szobor-terve ment át. Természetesen teljesen új plasztika készült, vonzó, karakteres, fiatalos figura jeleníti meg Radnóti alakját. A pad, mint interaktív elem – hiszen a költő mellé lehet ülni – hangsúlyos szerepkörben maradt. Ezzel szemben Nagy Benedek teljesen új tervvel rukkolt elő. Nagyon izgalmas, meggyőző profizmussal előadott szobor-terv készült, amely az ifjú költőt atletikus alakban, félmeztelenül, laza, elmerengő pózban ábrázolja. A talapzaton versidézettel olvasható tőle. Elveszett azonban ebből a megoldásból mindaz, ami az előző fordulóban éppen a szobrászi gondolatgazdagság, lobogó újszerűség okán értékes volt az előző tervben. Az ifjú és vonzó test fő látványelemként való alkalmazása nem éppen autentikus kifejezése az adott helyen a költő alakja megidézésének.

Gyurcsek Ferenc megújított pályamunkája viszont okosan és mértékletesen alakította, csiszolta tovább az

GYURCSEK FERENC (GYŐZTES TERVE)

első pályamunka erejéit és lehántotta róla megoldatlanságait. Látszólag alig változott a szobor-terv, pedig a gesztusok kifejezőbbek, beszédesebbek és szoborhoz igazodóbbak lettek. A ruharedők, körvonalak, ritmuosan ölelkező formák rendezettebb összképbe álltak össze. A költő alakja határozott karakterű lett, tartása elhivatottságot, bátor kiállást éreztet.

A szobor-terv részletei sokat éreztetnek abból is, milyen gazdagodás várható majd az eredeti léptékű műtől. Tanulságos dolog összevetni, hogy apró változtatások, hangsúly áthelyezések milyen mértékben képesek megváltoztatni a szobor képét, hatását, közlendőjét. A három továbbpályázó pályamunkáról szinte egyöntetűen pozitív vélemény született. Mindhárom érdemes lenne a megvalósításra, hiszen nagyon komoly és elmélyült szobrászi

munka van mindhárom mögött. A Radnóti emlékévkapcsán talán lesz hely a két pályamunkának is határainkon belül vagy akár kívül is. Ám köztéri alkotások esetében az előre meghatározott helyszín perdöntő lehet. Így történt ezúttal is, hogy végül a leginkább kiértelt pályamunka kapott a szakma részéről támogatást, Gyurcsek Ferenc szoborkettőse, amely az adott helyen, a jól kimunkált szobrászi megoldással méltó emléke lesz a költőnek Szegeden. Minden bizonnyal felragyognak majd a tervszintű plasztika érzékeltetett erejéi, s az eredeti léptékű szobor méltó lesz majd a költő és kedvese, Fanni alakja megörökítésére. Annál is inkább, hiszen Gyarmati Fanni 98 évesen jó egészségnek örvend, s így a szobor által a jövő időbe merített virtuális létezés különös értelmet nyerhet.

Tóth Attila

A MÁSODIK FORDULÓ PÁLYAMUNKÁI (NAGY BENEDEK, SZÉRI VARGA GÉZA)

A mérce emelhető!

KÉT VILÁGSZTÁR SZEGEDEN

A HÓDÍTÁS CSALAFINTASÁGAI

MIKLÓSA ERIKA

Szervesen kapcsolódik még a kialakult képhez a szegedi szimfonikusok jelenléte, és innen tekintve a színház belső világát, döntő szerepe van a minőségnek, az értékalapú művészetnek, vagyis elmondhatjuk: az igényes műhelymunka önmagáért beszél.

Ez a sokoldalúság arra enged következtetni, hogy a színházi vezetés mentesüni kíván minden elsőkélyesedéstől, a velejáró pénzügyi „nyavalyáktól”, miközben függetleníti magát a kényszermegoldások glorifikálásától is. Kulturális közfeladatokat lát el, de hadd dicsekedjem a „művészszínház” megjelöléssel is.

Akárcsak a vendégszereplő Miklósa Erika operaénekes pályafutásával és elismeréseivel. A kiskunhalási születésű művésznő 2004-től a New York-i Metropolitan tagja. Liszt Ferenc-díjas, 2008-ban a Magyar Művészet Díjban részesült. Főbb szerepeiből válogatva: Az Éj királynője /Varázsfuvola/, Norina /Don Pasquale/, Lammermoori Lucia, Frasquita /Carmen/, Oszár /Az álarcosbál/. Szegeden először 1995 augusztusában lépett föl a sza-

Valamiféle méltóságjeljes belső forrongás jellemzi manapság a Szegedi Nemzeti Színházat. Nemcsak az elmúlt napokban Szegeden vendégszerepelt Miklósa Erika és Rost Andrea kapcsán mondom ezt, hanem azért is, mert Pál Tamás Bohémélet, Bodolay Géza Csongor és Tünde, Juronics Tamás Homo Hungaricus színpadi produkciói egy sajátosan megújuló világra tárnak ablakot, ahonnan Európára, sőt, a világra látni.

badtérin, az Interoperettben, 1998-ban pedig Oscar szerepét énekelte Az álarcosbálban.

Hogy milyen volt vendégszereplése G.Rossini: Ory grófja című vígoperában? Felemelően nagyvonalú és művészileg tökéletesen hiteles. Ihletett szerepformálása, a részletmegoldásokon áttűnő rutinja nyilvánvalóan az előadás legfőbb erőssége volt. Ez persze nem zárja ki, hogy ne ejtsünk néhány szót Rossini két felvonásos vígoperájáról, amelynek ősbemutatóját 1828.augusztusában tartották Párizsban. A kritikusok természetesen a Sevillai borbélyt tekintik a zeneszerző legendás és világhódító művének, az Ory grófja már nem érte el azt a sikert, amit az 1816-ban bemutatott vígopera. A kritikusok azért ezt a művet is dicsérték, mivel az Ory grófja is tartalmaz megejtően szép és dallamos melódiákat, de kissé túlteng benne az opera buffa. Grotteszk vonalvezetése egyre korszerűbb, mindig időszerű, hiszen „Ory grófja, a messze földön hírhedt szoknyavadász, Marianne grófnét szeretné meghódítani...”

Hogy mennyi a műben az életszerűség, az már az énekeseken múlik. Belejátszik ebbe a rendezés, a szereplők játékkedve és tudása, de leginkább a látvány varázsa: mi történik a színpadon?

Mint minden mű méltatásánál ugyanis csak a színész játéka és a szituáció számít. A többi kritikusi szépplégés, aktatologatás, maszatolás!

Az előadást Anger Ferenc rendezte, mint azt a premier óta tudjuk, és Pál Tamás vezényelte. Munkájáról csak szuperlatívuszokban szólhatok! Az a precizitás, a könnyedség, ahogy a cselekményt zeneileg irányította, ahogy a fölfokozott drámaiságot, zenei crescendókat alkalmazta – példaszzerű. Pál Tamás nemcsak egy beért, neves karmester, hanem olyan szakember, aki nagy tekintéllyel is rendelkezik. Köztudott, hogy a partitúrán múlik minden /na meg az énekeseken!/, azért Pál Tamás szellemi karaktere végig jelen van az előadáson, az énekeseknek biztosságérzetet adott, élvezték, hogy játszhattak!

Anger rendezésének legfőbb erénye a vígopera humora és napjaink groteszk attitűdjébe oltott játékvezetés. Nem titkolom, a remetei magatartás, a figurák jellembe li reakciói, a hosszú levél /8méter hosszú! / olvasása, és a karikírozott szerelmi történések elementáris erővel hatottak, az egész vígoperát földobták, emészthetővé, élvezettel fogyaszthatóvá tették. A „görbetükör” remekül működött. De ebben az elismerésben hadd szóljak a zenekar kitűnő munkájáról éppúgy, mint a női és férfikar széphanzású, erőteljes jelenlétéről. Rossini a vígoperán belül sokat és sokszor épít a karra. Anger pedig él a lehetőséggel és használja is, az így kialakult, mozgatható „tömeget”: tömbös-jelenlét, sok humorral, és egy „rongyosgárda” – sok csörömpölő üveggel. A szent háborút is megjárt hős plecsnik garmadájával, a kitüntetés-mániákusok persziflázsa!

Akiért a telt ház tizenöt perces vastapsot rendezett az előadás végén, az elsősorban az együttes volt mint ensemble, de közülük is kiragogyott Miklósa Erika Adèle de Formoutiers grófnő! Miklósa nem véletlenül került az Operaházba igen fiatalon. Olyan tehetség, aki ezt természetes munkaeszközként használja.

Hogy miért e nagy és megérdemelt siker? Mi másért, mint a koloratúrszoprán szenvedélyes és igen árnyalt szép hangjáért, valamint az együttesbe egy pillanat alatt beilleszkedő kitűnő színészi játékáért, nem utolsósorban mozgáskultúrájáért. Miklósa Erika, amellett, hogy decens női jelenség, igen atletikus alkát is. Egy pillanat-

ra sem tudja az ember levenni a szemét róla, lényé csak érzelmileg közelíthető meg. A jelmeztervező Zöldy Z. Gergely nemcsak az együttest, Miklósa-t is elegánsnak öltöztette. Nagy nyeresége az operaénekesnő a magyar és nemzetközi operajátzásnak, mivel már régen beérkezett és szenzációs énekesnő!

Az előadáson több kiemelkedő alakítás is akadt. Feltétlenül szólnom kell Horváth István Ory grófja, Ragonde szerepében Szonda Éva, és Isolier, a gróf apródja alakításában Érsek Dóra parádés megoldásai-ban. Hasonló elismerés illeti a gróf nevelője megjelenítőjében Altorjay Tamást, aki régen énekelt ilyen elementáris erővel, szép hangja kitűnően érvényesült. Cseh Antal is sokat tett hozzá a közös munkához, elsősorban robbanékonyasága tetszett. Börösök Bálint és Horák Renáta is a siker részesei voltak. A díszlettervező Szendrényi Éva kétszintes színpadképe jól illeszkedett a mű hangulatába. az edzőterem „pincszínháza” pedig arra emlékeztetett, amire kellett. Sok ötlettel megspékelt vígopera ez a javából, van benne azonban valamiféle francia könnyedség is, ami csak a franciákra jellemző: ahogy az egész „témát” kezelik. Egy magyar szerző biztosan nemzeti tragédiát csendített volna ki a szüzséből, ha a zene engedte volna. De Rossini könnyed, gyöngyönként szétguruló áriái, duettjei és zenei ritmusváltásai nem engedték.

Miklósa Erika vendégszereplésével, amely jó hatással volt az együttesre, megint közelebb jutottunk az igazi színházi élményhez. Az ilyen estek jeles napok maradnak. Az énekes, a néző is profitál az élményből. Hogy mi volt benne a különleges? Az, hogy nem volt benne különlegesség! Feszés, gördülékeny, zeneileg jól fölépített jelenetek követték egymást. Az embernek olyan érzése volt, hogy nem érzékeli az idő múlását: végre együtt játszhatott a szereplőkkel. Igazat megvallva a második rész nem tudta fokozni az első részben megszerzett összhatás élményét, de az egyéni teljesítmények fölülták a mű eredeti „problémáit”. Segített a humor és az egyre jobbat produkáló együttes közösségi munkája.

Így is lehet korszerűen, mai elvárásoknak megfelelően vígoperát játszani, amely kastély-jelzések, az estélyi ruhák, a gyóntató atyák világába enged bepillantást. Örülök, hogy a sikert nem kell kritizálni, de magyarázni sem érdemes! Csak tapsolni, örülni, büszkének lenni!

ROST ANDREA

A Bohémélet immár évszázada világhírű, annak ellenére, hogy az 1896-ban, a torinói bemutatón nem aratott osztatlan sikert, hogy enyhén fogalmazzak. Két évvel később azonban már elindulhatott sikeres útjára. Hogy mi lehetett a sikertelenség oka? Talán a „bohémek”, a társadalom kitaszítottjainak sorsa?! Talán. Hiszen a csepürágók akkortájt csak a művészársadalom érdeklődésére számíthattak. A zenerajongók hatalmas tábora csak később döbben rá, hogy itt nem osztály-különbségekről, hanem örökérvényű emberi érzésekről és tanulságokról van szó.

A jéghideg szobában fagyoskodó művészek parabolája aztán olyan jelenségről rántja le a leplet, amely azóta is érvényes, melynek szereplői ma is közöttünk élnek. Erre a kérdésre keres választ az olasz nyelven megszólaló opera, amelynek magyar szövege a kortinán olvasható.

Már a beköszöntő felvonásban nyilvánvalóvá válik Pál Tamás rendező és Székely László díszlettervező közös elképzelése: hagyományos, klasszikus díszletek közegeben a zenéből sugárzó szépség és artisztikus megoldások sora követi egymást. A modernség letéteményese maga a játék. Így kerül aztán a jéghideg atelier, a párizsi háztetőkre néző padlásszoba világába négy

„ÚGY HÍVNAK, HOGY MIMI”

Az ünnepi készülődés fölér a csodavárással. Legalábbis a szegedi színházban a Rost Andreára várakozók hasonló érzésekkel várták, hogy a nézőtéren kialudjanak a fények, és elfoglalja helyét Gyüdi Sándor karmester. S hogy mintegy varázsütésre fölcsendüljenek Puccini szenvedélyes szépségű melódiái. A Bohémélet szívet melengető dallamaira vártam én is, és arra, hogy Pál Tamás első rendezői munkájáról autentikusan ír hassak.

A szereposztás parádés, a zenekar, a kórus kitűnő. Akik ismerik Puccini remekét, tudják, hogy drámai fölütéssel kezdődik az opera, ahelyett, hogy egy szelíden kibontakozó motívum drámába hajoljon át. Az egész mű drámaiságát sugallja már a kezdet kezdetén a zenekar. Mintegy jelezve a végkifejletben beteljesedő tragédiát. De hát az opera már csak ilyen műfaj.

művész: költő, zenész, festő és filozófus.

Majd egy felvonásnyi villanással később, maga a karácsonyi párizsi utca, kirakatokkal, éttermekkel és az ünneplő sokasággal, hogy majd innen, az utcáról viszszerterjen a padlásszoba bensőségesebb és sűrűbb világába.

A színpadon magasba nyúló oszlopok egyértelműen jelzik a zenemű komorságát, a sivárságot és a kiszolgáltatottságot. A megközelíthetetlen kegyetlenség oszlopai ezek a díszletelemek.

A padlásszoba azonban sajátosan külön életet él: a művészek meghitt otthona, de a gyötrődés színpada is egyben. Viták, művészi perlekedések színhelye, ám a szerelem napsütötte színtere is. Hogy ők négyen miképpen juthatnának pénzhez, arra nincs válasz. Nem is lehet, hiszen karácsonykor a zálogházak már régen zárva vannak, a háziúr pedig hiába várakozik a pénzére, kitessekelik a szobából. E kényszerhelyzetben csak a humor és az ital segíthet. A zene gyorsan átvált a csipkelődő motívumból egy fájdalmas dallamfoszlányra. Már csak a költő görnyed szünető verse fölé, amikor bekopog egy lány: „Úgy hívnak, hogy Mimi”. Az a meglepő Gyüdi Sándor érzékeny zenekar-vezetésében, hogy zeneileg is jól elkülöníti egymástól a jele-

neteket és az is meghökkentő, ahogy a sejtelmes mondatot átúsztatja a zenei szöveten. Mimi megjelenésével tulajdonképpen színpadra lép a megválthatatlan szerelem. Rost Andrea megjelenésével –aki hosszú idő után először éneklí Mimi szerepét- kezdetét veszi az inspiráció. A férfias László Boldizsár köszönhetően szinte kirobban a duett, a lírai motívum áthatol a zenén, s a néző már érzi, azt kapja, amit vár – ritkán megélhető katarzist, jó előadást kitűnő énekesekkel és egy világsztárral! Már az első felvonásban kitűnik Rost Andrea varázslatos lírai szopránja, és bármily meglepő Rodolfo tenorja, amely inkább drámai színezetű, de magabiztos, férfias és elsőprő erejű. A Bohémélet második „premierjének”, a költő Rodolfo volt a csúcsa, természetesen Rost Andrea mellett. Ugyanis László Boldizsár olyan szinten tolmácsolta szerepét, hogy az élmény felejthetetlen varázsával ajándékozta meg a közönséget.

Aztán a változás utáni történések: „A négy jó barát és Mimi a kávéházban ünnepli a karácsonyestét.” Az utca forgatagában, zenei kavalkádjában egyszer csak fölhangzik és kiteljesedik Musette keringője. Gyüdi királyi módon oldja meg föladatát, érzi, hogy a keringő és Vajda Júlia szopránja valódi ünneppé emelheti a sokaság örömét. Emlékezetessé teszi azt a találkozást, amelyben a művészek maguk is gondtalanok.

Hogy mi minden történik az utcán, az nem csak a párizsi karácsonyokra jellemző. Az örület, a szenvedély, a pokoli fintor ad itt randevút egymásnak, na és a kirakatok próbababái, már ha megszólalnak. És mivel megszólalnak, látomássá terebélyesítik az amúgy is bódult tömeget. A szenzációs Vajda Júlia már régóta kedvenccem, de mostani jelenléte ismételen bebizonyította, hogy nem csinál ő mást, csak énekel és játszik! Réti Attila zenész Schaunardja pedig olyan vérbő, olyan megkerülhetetlen, hogy az ember szeretné megölelni! Baritonja zengő, de lágysága, líraisága elomló. Marcello is ezzel a líraisággal lep meg, míg Geiger Lajos mellett a filozófus Colline, Kiss András új színfoltot jelentett kiváltképpen a szextettben. Hogy a kacérság,

a fölrt se vesszen kárba, arról Musette gondoskodik. Alcindoro pedig a társaság számláját fizeti, de kényszerülve és bosszúért lihegve. Koczor Kristóf játéka, szép basszusa is elismerésre méltó, ahogy föl szárnyal a női civakodások forgatagában. Rendezésileg a tömegmozgatás megoldott, de kissé szűknek érzem a teret. A látvány örömét akadályozza. Katonák, zenészek, tambúrmajor, gyerekek és báméskodók hada: a csillapíthatatlan tömeg – minden a helyén, csak a tér, csak a tér..

Parpignol szerepében a nagyszerű Andrejcsik Istvánról sem feledkezhetek meg, aki a háziúr szerepében is tolmácsolja erényeit, hangja és játéka a garancia. A festőien szép harmadik „jelenet” záróképe, a meghatottság érzésével kerít be, ahogy esni kezd a hó, akár egy megfejthetetlen balladában. És ahogy a zenekar elálmélkodik a karmesterrel e hihetetlen szépségen, az akár egy zenei verssor is lehetne Aminthogy az is! A nézőtéri csöndből már megérezhető a lassan bekövetkező tragédia. Az a szívközeli muzikalitás, ahogy Gyüdi Sándor a zenekart az álmok és a cselekmény különleges világa felé vezeti, az valamennyiünket egyre magányosabbá tesz a nézőtéren.

A zárókép, a tulajdonképpeni utolsó fölvonás nem afféle csúcspontja az operának, sokkal inkább egy történet bérekesztése/lezárása.

Rost Andrea, aki végigjátszotta és énekelte az egész operát, igazolta hírnevét, hiszen olyan alázat és olyan művészi átélés jellemezte megoldásait, hogy az egyedülálló és könnyéig megható. Gyüdi pedig olyan halkán csukja be mögötte a zene múlthatatlan ajtaját, mintha Mimi csak nyugovóra tért volna. Aminthogy ez is történt vele, amint odahagyott minden földi nyomorúságot, szenvedést és szerelmet is egyben...

Szépséges előadást rendezett Pál Tamás! Nem az időt mértem az előadás végeztével, hanem a vastaps mennyei dübörgését: a szeizmográf fölmondta a szolgálót. A lélek földindulása mérhetetlen.

Polner Zoltán

“Fogva számtalanszor voltam”

RÓZSA SÁNDOR VALLATÁSI JEGYZŐKÖNYVE

Rózsa Sándor vallatási jegyzőkönyvére a tokiói Chiba Egyetem neves történész professzora, Minamizuka Shingo – aki sokat foglalkozott a Szeged környéki tanyavilág történetével és jelenével – kutatásai közben talált rá. A jegyzőkönyv első, teljes közlését alább adja közre az olvasóknak. A magyar falu- és településkutató, a magyar, angol és bolgár nyelven beszélő tudós alapos előtanulmányokat végzett levéltárakban, könyvtárakban a művének megjelenése előtt. A híres magyar betyárról szóló monográfiája először japánul, később angolul, végül 2009-ben magyarul látott napvilágot. A japán és az angol nyelvű kiadásról könyvismertetés jelent meg.

Közreadja: Minamizuka Shingo

ÖNVALLOMÁSI JEGYZŐKÖNYV

FELVÉTELT SZEGEDEN 1869. ÉVI JANUÁR 25-ÉN

Mi a neve stb.?

Rózsa Sándor 53 éves, római katolikus, nőlen, gyermekes, mint törvénytelen házasságban élő. Vagyonom 5 láncc föld. Fogva, büntetve számtalanszor voltam. S utoljára élethossziglani fogságból a királyi kegyelem útján szabadultam. Írni, olvasni nem tudok.

Hol járt maga az utóbbi időkben, s különöst folyó hó 15-én és 16-án, s mit keresett ott?

Pénteken múlt egy hete, hogy itt voltam a szegedi földeken lakó Tombác Antalnál. S ott 4 vagy 5 óráig mulathattam. Nála volt még egy kapás szomszédja. Sőt tán egypár napszamosa is, de hogy ezeket hogy hívják, nem tudom megmondani. Én Martonyosról jöttem, ... [olvashatatlan szöveg SzP]. Innen azután elmentem a szegedi földeken lakó öcsémhez, Rózsa Andrásához, kívül a földem miatt volt dolgom. Ott hálтам azon éjjel és reggel jött Rózsa István nagybátyám.

Hát onnan hová ment?

Szombaton egész nap ott maradván a földekre alkudoztam, s oda jöttek az atyafiak közül többen, mint Rózsa Ferkó és Rózsa Pistának fia, Pista és Modra Mátyás, de ezekkel nem tudtam megalkudni, s így vasárnap reggel bejöttem Szegedre.

Vasárnap óta hol járt ismét és miféle ügyekben?

Vasárnaptól kedd reggelig itt voltam Szegeden, s azután kedd reggel elmentem Martonyosra, s ott voltam péntekig, mely idő alatt Fáragó Mátyásnál is megfordultam, pénteken elmentem a szabadkai tanyára Vincze Jánoshoz, kinek egyik lovamat adtam el 200 forintért, egy pejszínűt, melyet Sötét István szegedi gazdaembertől vettem a tavaszon. Vincze Jánostól visszajöttem Martonyosra, szombaton d.u. 2 óra tájban érkeztem vissza, s ott voltam csütörtökig.

Úgy látszik, hogy maga tévedésben van, mert csütörtökig nem lehetett Martonyoson, miután az a csütörtök, melyet ön említ, még el sem múlt. Most ön a múlt hétről beszél, s mégis azt a csütörtököt említi, ami még

csak három nap múlva lesz. Mondja el tehát, hogy hol volt azon időtáiban, melyben Kovács Istvánt agyonlőtték, vagyis a múlt pénteken volt egy héttel előbb (korábban).

Én tévedésben voltam, mert korábbi időről beszélek. Akkor én a Bánátban voltam, ahova pénteken múlt egy hete hogy átmentem, Kis-Szigetbe mentem aznap Csikós Józsefhez, hol egész estig voltunk, s azután Csikóssal elmentünk Visnye Istvánhoz Kis-Szigeten, s ott beszélgettünk, s onnan 10 órakor visszajöttünk a kis-szigeti faluházánál lakó csendőrhöz. S akkor éjszaka ott hálтам Kis-Szigeten a csendőrnél, vagyis Csikós Józsefnél. Otthon voltam szombaton egész nap, s hogy aznap ki volt ott, azt nem tudom. Szombaton éjjel szintén ott hálтам, s vasárnap elmentünk Csikóssal Térvárra Kiss István Ferenc nevű gazdához, kik csendőrt akartak fogadni, s engem hívtak is, de nem álltam be. Térváron hétfőn virradtig voltunk, s onnan visszajöttünk ismét Csikóshoz, honnan bejöttem megnézni a Tiszán a jeget. Kedden és szerdán lementem Rábéra, honnan csütörtökön jöttem vissza, ott Kovács Gábor volt kocsmárosnál voltam. Kis-Szigeten meghálván, pénteken jöttem Csikóssal Szegedre, s itt voltam aznap, de d.u. újra kimentem Martonyosra, s ott voltam addig, míg nem hallottam, hogy hívtanak, s akkor megjelentem, s most itt vagyok.

Mikor indult Martonyosról, s mikor érkezett, hol állott meg útközben?

Tegnap este alkonyodáskor indultam otthonról, s megállás nélkül jöttem Szegedre, hová éjfél 2 órakor érkeztem meg.

Mennyire van ide Martonyos?

Lehet mintegy 4 óra járás.

Ha tehát tegnap alkonyatkor indult, s ma két órakor érkezett meg, akkor nem üti ki az idő, hol járt tehát ez idő alatt?

Nem Martonyosról jöttem, hanem a tanyáról. Ez pedig még jóval távolabb van, s azonfelül lassan jöttem, most csak egy lovam van.

Milyen színű lóva van most, s mióta?

Van egy pejszínű, s azt a tavaszon cseréltem egy perzcutorral.

A múltkori útján, amit a Bánátban tett, találkozott-e Tapodóval?

Nem ismerem, s nem tudom, hogy talákoztam volna.

Hát Csikósnál kivel találkozott? Egy félegyházi származású emberrel, aki valami csikós, vagy gulyásbojtár?

Talákoztam ugyan, de nem tudom, hogy Tapodónak hívták, csak azt, hogy ... [olvashatatlan szöveg SzP], de az Csikósnak segítségével a csendőrségben. Ezzel én nem mentem sehova, azaz kedd reggel mentem a Tisza partjára a Csikós fiával, hogy átmennék a Tiszán, de nem lehetett.

Kelt mint fent, kivette
Kormos Béla
Miniszteri titkár

Folytatólag 1869. május 22-én

Be van bizonyítva büntársai vallomásaival, miképp 1869. január 5-én Kanizsán Huszák Miklós kárára elkövetett rablásban részt vett, azért ne tagadja, ha nem vallja be igazán, hogy előre kitervezte ezt a rablást. Kik voltak társai, s hol vannak az elrablott tárgyak?

Én ezt rablást el nem követtem, s abban részes nem vagyok, ezt igazán én rám nem mondhatja senki.

De Csonka Ferenc töredelmesen bevallotta már ennek a rablásnak az elkövetését, s szemébe is kész mondani?

Hamisan akar elárulni, s engem bajba keverni.

De ezenkívül Csonka Ferenc azt vallja, hogy kendő volt a tervezője ennek a rablásnak. A többi 7 társát is kendő szerezte össze?

Már hogy mondhat ilyet, én mindég pusztai ember voltam, s nem értettem ahhoz, hogy kell városban valamit elkövetni.

Hasztalan tagadja, Kanász Tóth Antal is beismerte ezt a rablást, s szinte szemébe mondja?

Én nem tudom miért fogadnak énrám, mikor velük nem voltam, bizonyosan még cimborájukat akarják eltitkolni.

Szembesítés

Csonka Ferenc elővezettetvén, szemébe mondja Rózsa Sándornak:

Sándor bácsi ne tagadja kendő, én is bevallottam a kanizsai rablást, mondja azt már a többi is.

Mire Rózsa Sándor válaszolja:

Mit takaródzol én velem, mikor én veled nem voltam, hasztalan mondd azt énrám.

Csonka Ferenc eltávolítása után:

Ezen szembemondásból láthatja, hogy a Huszák Miklós kárára elkövetett rablás kiderítve, s tettesei tudva vannak, térjen azért magába, s a hasztalan tagadás helyett, mint már büntársai, szintén vallja be őszintén és igazán úgy, ahogy történt?

Igaz, hogy ott voltam Kanizsán, de én tervezője nem voltam, nem is értettem az ilyen dolgokhoz, meg Kanizsán nem is voltam ismerős, hanem Sodar István, akit én ismertem, s egypárszor voltam nála Kanizsán, ez volt az útmutató. Házában 10-11 nappal előbb beszélte, hogy Huszáknál sok pénz van, s könnyen el lehet hozni, de én nem értettem az ilyen dologhoz, azért ... [olvashatatlan szöveg SzP] beszéltem Csonka Ferencel és Betsei Andrással, akik munkái készek voltak, ezután egy pár napra elmentem Csonkával Kanizsára. Fodor Istvánhoz szálltunk be, ez oda hívatta a kanizsai városi lovasbiztost. Középmagas, barna, kövéres ember, aki mondta, hogy Huszáknál van 50 000 frt is, ez tervezte az egész rablást, ha ez nincs, semmi se lett volna. Este elhívta magával Csonka

Ferencet, s megmutatta a házat, amit Csonka jól körül nézett, úgy azután hazajöttünk, s ő szedte össze az embereket Betseivel. Az indulás két kocsi volt, egyik Tombázt Antalé volt, s az ő két lovához volt az én egy lovam fogva, a másik Betsei András kocsija volt. Tombázt tanyáján jöttünk össze este - a napra nem emlékszem - oda jött Betsei kocsiján Csonka Ferenc - Hegedűs Antal, s egy nagy derék ember, - ezt nem ismertem, nevét se tudom, - a Tombázt kocsijára felültem én. Tombázt Antal, Szabó Imre, meg az öcsém, Rózsa András, még akkor éjjel elindultunk, s a mi kocsinkkal Joka János tanyájára mentünk, hol délutánig pihentettünk, a másik kocsi más tanyára ment. Joka János nem tudta mi járatban vagyunk. Innen este felé indultunk, s Kanizsa alatt a szántóföldek között állapodtunk meg. A két kocsinál maradt öcsém, Rózsa András, és Tombázt Antal, mi többiek hatan bementünk Kanizsára, egyenesen Huszák úr házához, ott az ajtóban kint maradtam örnek, nálam volt Betsei puskája, a többi öt pedig bement. Mit csináltak odabent nem tudom, mert én az ajtótól el nem távoztam, még vissza nem jöttek, ekkor egyenesen a kocsikhoz mentünk, s a réten keresztül hajtottunk Tombázt tanyájára a Kárász töltesnél el is dültünk és megütöttem magamat - amit elhoztak Huszák úrtól az Csonkánál volt a tarisznyában. Az elosztás Tombázt tanyáján történt, volt bankó, arany és ezüst pénz, de hogy mennyi, azt nem tudom megmondani. Kilenc felé osztottuk, egyre esett a bankó pénzből 50 frt, az ezüst pénzből pedig oda számítva az aranyakat húsz - tallér és 6 krajcár, gondolom 150 frt - a krajcár rész Sodar Istváné és a biztosé volt, ketten kaptak egy részt, s az vagy Tombázt Antalnál vagy Betseinél maradt, én a magaméból csak a bankót vittem el, a többi szinte Tombáztnál maradt. Elhoztunk még Kanizsáról papírosokat is, de mivel ezeket nem lehetett használni, nem osztottuk el, hova tette Tombázt Antal, nem tudom. Az aranyok közül nekem egy tizenharmad fél forint is esett.

Sokkal több pénzt hoztak el Huszáktól, mint amit bevallott, elraboltak tőle 9 db.100 forintost, s nagyobb mennyiségben kisebb bankjegyeket, továbbá sokkal több arany és ezüst pénzt, mint amennyit beismert?

En nem láttam többet, mint amennyit bevallottam, a bankó pénz között voltak 50 és 10 forintosok. 100 forintost nem láttam, az arany és ezüst pénzből se esett egyre több, mint mondtam. Különben az osztás hirtelen történt, s már hajnalra mind szétmentünk.

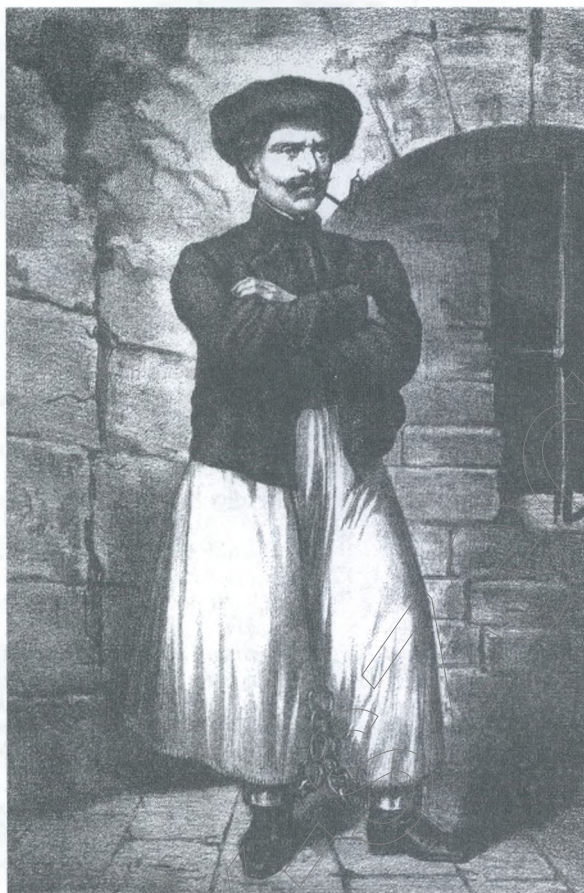
Hány fegyverük volt összesen?

Tombázt Antalnak, Betsei Andrásnak, ha jól meggondolom, Hegedűs Antalnak volt puskája, de még mikor mentünk, megmondtam, hogy nem szabad senkit bántani.

Kívette Kelemen István

Folytatólag 1869. május 28-án

Büntársai azt vallják, hogy előre nem tudták a kani-

zsai rablást, s csak akkor mondta meg nekik, mikor már annak elkövetésére indultak?

Már micsoda beszéd az, hogy nem tudták, hát hogy jöttek volna másképp össze, mindenki tudta, csak az öcsém, Rózsa András nem tudott róla semmit, ezt akkor hívtam el, amikor már mind együtt voltunk Tombázt Antal tanyáján. Társaim keveselltek az emberszámot, hát, hogy többen legyünk, azért hívtam el, de még ekkor se mondtuk meg, hogy mit szándékoztunk tenni, mikor már mentünk, csak akkor tudta meg. ... [olvashatatlan szöveg SzP] azután Csonka Ferenc, Szabó Imre, meg Tombázt Antal rég leleselkedtek erre, s még a nyári vásárkor el akarták követni, akkor azért hagytak fel velem, mert Huszák úr majd minden pénzekre szedi össze pénzt. Mikor nekem ezt megmondtam Csonka Ferenc, nem álltam rá mindjárt, azt mondtam, nem lehet ezt messziről elvégezni, majd elmegyek Kanizsára. El is mentem Sodar Istvánhoz, beszéd közben azután előhozta, hogy sok pénz van Huszák úrnál, el lehetne könnyen hozni, azt is mondta, hogy ezt a biztos még jobban tudja. Mondtam, hát hívassa el, majd beszéljek vele. El is jött, de ekkor nem volt biztos, ki volt csapva, hanem biztatva volt, hogy megint megteszik. Nézte és a lovat meg akarta venni, de nem egyeztünk meg, ez szintén erősítette, hogy Huszák úrnál sok pénz van. 50 000 forint is, s könnyen hozzá lehetne jutni. Én azonban nem érvén az ilyen városi dologhoz, azt mondtam, hogy hozok egy embert, aki ért az ilyenhez, majd körülnézni. Így azután elvittem magammal Csonka Ferencet, ismét Sodar Istvánhoz szálltunk, ekkor ez elhívatta a biztosat, s elvezetett bennünket a házhoz, hol Huszák úr lakik, a biztos ment elől Csonkával, én utánuk mentem. A háznál Csonka rá is tette kezét az ajtókilincse, ezzel azután visszajöttünk. Gondolom nyolc nappal később erre megtörtént a rablás, amire az embereket Csonka és Betsei szedte össze.

A káros előadása szerint 9 darab 100 forintost is elhoztak - azonkívül sokkal több arany és ezüst pénzt mint bevallotta, ha már a rablás elkövetését beismerte, miért nem mondja be ezt is, igazán, s hogy hol van elrejtve a részére esett összeg?

En igazán vállalom, hogy nem láttam egy 100 forintost se, az osztásban részt nem is vettem, mert visszajövet lefordulván a kocsival, nagyon megütöttem magam, azért félve lefeküdtem. Több pénzről nem tudok, az összes érték amin osztottunk 3000 forint körül volt, ebből esett bankópénz 50 frt - arany és ezüst pénzben 150 frt-ot kaptam, volt 21 db arany, s egy nagyobb tallér és húszas pénzre nem emlékszem hány darab volt - ennyit kellett a többinek is kapni, külön volt még 4 nagyobb arany, ebből kettő Csonkánál, kettő Betseinél maradt, - ami arany és ezüst pénz nekem esett, azt öcsém, Bandi tette el később, mert előbb volt Tombáztnál. A biztos és Sodar része összesen 200 frtnyi bele számítva az arany és ezüst pénzt is, e szerint öcsémnél 3 rész maradt, az övé - az enyém, s a biztos része összesen 63 drb arany, s 1 nagy arany. Az ezüst pénz hány volt, nem tudom.

Mondja meg milyen öltözetben volt a biztos, mikor megmutatta Huszák úr házát Kanizsán, s írja le milyen kinézésű ember az.

Erős, barna rác ember, de jól beszél magyarul, haja hátul őszes, akkor szürke viselt köpönyegben volt, kalapja is, szegény ember volt.

Határozottan meri-e állítani, hogy ez a biztos volt egyik tervezője a Huszák-féle kanizsai rablásnak?

Igazán mondom, hogy a biztos Sodar Istvánnal találta ki, ők mondták nekem, hogy onnan könnyen el lehet hozni a pénzt, s hogy van Huszák úrnál 50 000 forint is.

Felolvasás után aláíratott

Pest megyének 1869. évi szept. 25-én Szabad Királyi Szeged városában tartott kiküldött fenyítő törvényszékén **Rózsa Sándor** előtt fentebbi önvallomása felolvasatván, azt egész kiterjedésében helyben hagyta.

K.m.ft. (Kelt mint fent)

Illés Károly
Tiszti alügyész

Folytatólag felvétellett Szegeden 1870. év dec. 27-én

Beszélje el kend körülményesen, mikor, s kik előtt lett felszólítva Csonka Ferenc által Huszák Miklós úr kirablására társul menni?

Engem Csonka Ferenc az elkövetett rablás előtti nyári vásár után nemsokára akként szólított fel, mondván, hogy ösmerem Huszák Miklóst, mire én azt válaszoltam, hogy ismerem, ekkor ő oda nyilatkozott miszerint sok pénze van, könnyen el lehetne vinni. Említette egyúttal, hogy Szabó Imre és Tombácz Antal is társak volnának, ...[olvashatatlan szöveg SzP] én azonban azt gondoltam, hogy Huszák magányos ember lévén minden üzlet nélkül, tehát pénzét kamatozni adja, ha van, azonban a fonalát el nem ejtve Csonkának említett nyilatkozata buzdított Sodar ó-kanizsai lakos felkeresésére,

s ott a rablás mikénti kivitele feletti tanácskozásra. Hogy Csonka a rablást már azelőtt tervezte, igazolja a rablás kivitele után tett abbeli nyilatkozata, hogy ezt rablást már régebben tervezgették, ekkor Szabó Imre is hallotta ezt a nyilatkozatát.

Mondja meg egész határozottsággal hány osztályrészt jutott kendre arany, ezüst s bankjegyekben?

Arra határozottan emlékezem, hogy 60 drb kicsi arany és egy darab nagy arany jutott nekem, öcsémnek és Motok Lázárnak, azonkívül 50 frt bankjegyekben és vagy 80-80 frt ezüst pénzben egyre - egész határozottsággal pedig azt vallhatom, hogy hármunknak összesen 1 200 frt jutott, s így egyre - 400 frt osztrák értékben.

Mondja meg kend ki volt az a két ember, aki Betseivel és Csonka Ferencel Tombácz Antal tanyájára ment akkor, mikor kend Bandi öccsével ott volt?

Azon két ember egyike Szabó Imre, a másik vörös, jobban mondva gesztenyeszínű hajú és bajuszu ember pedig Kanász Tóth Antal volt.

Van-e még valami mondani valója?

Nincsen semmi.

Rózsa Sándor ×

Felolvasás után helybenhagyott.

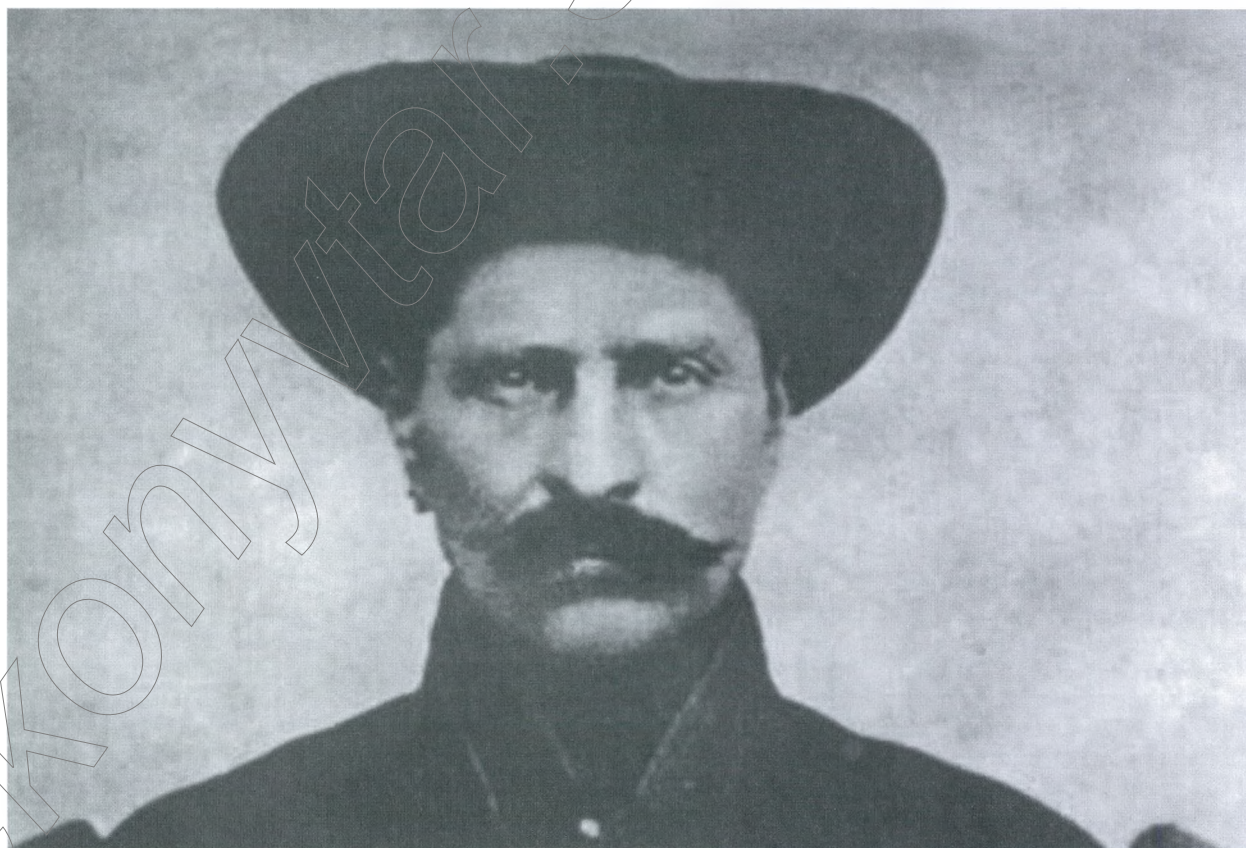
Kelt mint fent.
Laucsik vizsgálóbíró

Az aradi királyi törvényszék kihelyezett tanácsának **1872. december 2-án Szegeden** tartott ülésében vádlott Rózsa Sándor fenti vallomását mindenben helybenhagyta.

Kelt-fentebb.

Sedel Lajos
Törvényszéki jegyző

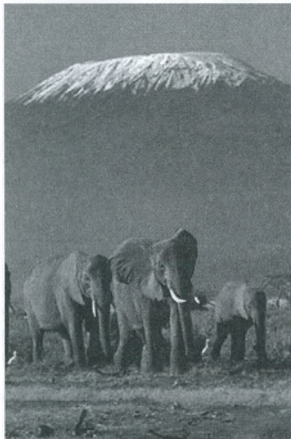
(A szöveget gondozta **Szerdahelyi Péterné**)

Kilima N'jaro

EGY SZEGEDI ORVOS UTINAPLÓJA - 4.

Többször megjegyeztem már, hogy olyan, mint „Kilimandzsáro” így, jó magyarosan talán nincs is. A hegy neve hivatalosan „Kilima N'jaro” esetleg „Kilimanjaro”, de amügy „magyarosan”, - ami elsősorban a kiejtésben jelent igen nagy különbséget - talán meg sem értenék az ottani lakosok.

A hegy a világ legmagasabb egyedül álló vulkánja, melynek három csúcsa van, a Kibo, a Mawenzi és a Shira. A két utóbbi már régen kialudt, de a legmagasabb, a Kibo, csak „alszik”. Több százézer évvel ezelőtt volt az utolsó kitörése, ami elméletileg bármikor feléledhet.

A Kibo legmagasabb pontja az „Uhuru peak” („Szabadság csúcs”), mely 19340 láb, azaz 5895 méter magas és ezzel egész Afrika legmagasabb pontja.

A Mawenzi 5149 m (16890 láb), míg a Shira 3962 m (13000 láb) magas. A Mawenzi egyébként, a Mt.Kenya után (Batian, 17058 láb; 5199 m) Afrika harmadik legmagasabb csúcsa.

A hegy és környéke, mintegy 40 km átmérővel és 388.000 hektár területtel rendelkezik. Magának a hegynek a legfelső része 1977 óta nemzeti park, - Kilimanjaro National Park, - és ezt a parkot 1989-ben az UNESCO a világörökség részének nyilvánította. Jelenleg már Tanzánia leglátogatottabb nemzeti parkja a „Kili”-t (ahogyan hétköznapián nevezik) körbeölelő park.

Ahogyan a hegy magasodik, az oldalán öt növényi zóna foglal helyet: esőerdő, melegévi erdő, mocsárvidék, alpesi sivatag és gleccserek. Az egyes övezetekben eléggé gazdag állatvilág is van, - főleg kisebb állatok, - a híres, nagy emlősök nem gyakran láthatóak errefelé.

Legmagasabban, a hegy csúcsán, hó van. Tulajdonképp nem is igazi hó ez, hanem inkább jég, - ha közelről nézi az ember, - minden esetre, az egyenlítő környékén meglehetősen szokatlan látvány egy hegy, amelynek fehér a teteje, és szinte fénylik a messzeségből.

Így is nevezik a maszajok, - „Oldoinyo Oibor”, „Fénylő hegy”. Ám a mai hivatalos nevének eredete nem tisztázott. Az kétségtelen, hogy „kili-ma” az szuahéliül hegyet jelent, a „n'jaro” pedig chagga nyelven fehéret, de a chaggák, akik a hegy környékét már évszázadok óta lakják, azt mondják, hogy a hegynek chaggául nincs neve, - így hát a szuahéli-chagga szóösszetétel sem jogos, még kevésbé magyarázható.

Hogy az afrikaiak közül ki és mikor mászta meg először a hegyet, az teljesen érthető módon, kideríthetetlen. Arab és szuahéli kereskedők hírért vitték már nagyon régen az óceán partjára, hogy létezik egy magas hegy a kontinens belsejében, melynek csúcsát (a csillogás miatt,) ezüstnek gondolták.

Ám Seyyid Said mombasai arab kormányzó szerint „a hegy oldalai, lankái tele vannak ördögi démonokkal és akik megkísérelték feljutni a hegyre, azokat mind megölték”. Baljós értesülések...

Azt viszont biztosan tudjuk, hogy az európaiak közül először egy bizonyos Johann Rebmann nevű misszionárius látta meg a hegyet 1848. május 11-én.

Az első, aki fel is jutott a „tetejére” az Hans Meyer, német geográfus volt, osztrák társával, az alpinista Ludwig Purtschellerrel együtt, 1889 október 5-én. (Ezután újabb 20 év telt el, míg a következő kísérlet ismét sikeres lett.)

Kísérőjük és vezetőjük, egy, a közelben lakó chagga fiatalember, Yohani Kinyala Lauwo volt, aki azután élete hátralévő részét is a közeli Marangu nevű kisvárosban élte le, és azzal töltötte, hogy hegyi vezetőket képezett, tanított. A történelmi jelentőségű hegymászás centenáriumán, 1989-ben, az egyetlen élő ember volt, aki a száz évvel azelőtti eseményen is jelen volt. 125 éves korában, 1996-ban hunyt el, családja még mindig Maranguban él.

Természetesen 1848 és 1889 között többen megkísérelték a feljutást a csúcsra, - mint például a német Baron Carl Claus von der Decken, vagy az angol Charles New, de nem voltak sikeresek. A magyar gróf Teleki Sámuel és utitársa Höhnel Lajos, a későbbi ellentengernagy, feljutottak a hóhatárig, de nekik sem sikerült elérniök a csúcsot, így mindannyian kudarcot vallottak. Egyébként Carl Claus báró volt az, aki 1862-ben az első térképet készítette a hegy környékéről.

A hegy „eredetileg” - azaz az európai hatalmak „terület-felosztó” gyarmatosító törekvései

során,- Kenyához tartozott, angol fennhatóság alatt. 1881-ben került a tanganyikai, - akkor még Deutsch Ost-Afrika (DOA) - területre, ugyanis Viktória angol királynő nászajándékkul adta unokaöccse, Vilmos, későbbi német császárnak. (Tessék csak megnézni a térképet! Jól látható az egyébként egyenes határvonal megtörése a hegy mellett!)

Egyébként - szerintem teljesen érthető módon - az embereket mindig nagyon érdekelte és izgatta az a tény, hogy az egyenlítőől mintegy 340 km-re délre, a trópusokon, hó van, hó lehet, egy hegy tetején. Amikor Robmann első jelentései eljutottak Európába, egyszerűen nem hittek neki, és hazugnak tartották... Pedig a tény, az tény.

A hegy legtetején lévő, mintegy 2,5 négyzetkilométernyi terület alkalmas arra, olyan hőmérsékleti viszonyok uralkodnak abban a magasságban, hogy jég formájában megmaradjon a lehulló csapadék.

Sajnos, azonban az utóbbi időben egyre csökken a hó, vagy jég, azaz a messziről is látható fehérség a Kili tetején.

A jelenlegi vélemény szerint ennek a csökkenésnek az oka az általános felmelegedés. Lehet, hogy annak is van benne része, de az biztosan nem igaz, hogy csakis és kizárólag a globális felmelegedés lenne az egyedüli ok.

A rendelkezésre álló, megbízható adatok szerint a hegy tetején helyet foglaló jég 1912 és 1989 között 81 %-kal csökkent! Az is igaz viszont, hogy 1989 és a mai nap között, a megmaradt jég mennyisége további 33 %-kal kevesebb. A számítások szerint még körülbelül 20-25 év, és teljesen eltűnik a hó a hegyről. Nagy kár lesz érte, - egy felejtethetetlen látvánnyal lesz kevesebb!

Jómagam, valamikor a 70-es évek elején látam először a hegyet, a pontos időpontot nem tudom. Gondolom akkor, amikor a családommal együtt először mentünk át Tanzániába, egy kicsit kirándulni, no, meg, hogy Arusha mellett meglátogassuk dr.Nagy Endrét, - „Bandi bácsit”, (akit afrikai munkatársai nemes egyszerűséggel, szuahéliül csak „Bwana Masharubu”-nak, azaz „Nagybajuszú úr”-nak tituláltak,) - a híres magyar vadászt, Usa Riveri házában és magán vadrezervátumában.

Abszolút úriember, páratlan atyai barát és „mindent tudó afrikaner” volt! Örök emlék számunkra, hogy a Meru hegy oldalában épített „kis vadászházába” is felvitt bennünket, ahonnan nemcsak szédítő panoráma nyílt a környékre, de magának a háznak a berendezése sem volt mindennapi. Régi rézmetszetek, vadászképek és a közeli Kili egyik szintén antik térképe fedte a falakat. Hazatelepődése után is sokszor találkoztunk balatonedericsi házában, (egy-egy pohár balatoni kéknye-lűre, kedvelt italára,) - ahol most is Afrikára emlékeztető kis múzeumot tart fenn özvegy felesége.

Hazatérésekor a gyönyörű házából híres „lodge” lett, a Mount Meru Game Lodge and Sanctuary”

Akkor még, (Istenem, 40 éve!) ott lakott velük együtt gróf Merán Ferenc is egy különálló kis házában, aki nagyon szeretett - és tudott is - festeni. Kis házának falát telefestette magyaros vadászjele- netekkel, - mint például vadkacsa és vadliba vadászat, amely nem ismert arrafelé.

Azután vele volt még unokaöccse,

„Kisbandi”, azaz Schwend András is, aki mind a mai napig azon a környéken él családjával együtt. Kiváló lodge-ot vezet és a nagyon jó nemzetközi hírű kelet-afrikai virágkertészet egyik oszlopos tagja.

Istenem, de kár is volt ezt az egészet elkezdeni...Peregnek az emlékek, mint a homokszemek a tengerparton. (Csak az a baj, hogy időnként még az ember „szemébe is megy” egy-két homokszem...)

Na, szóval „már akkor” ott volt a Kili. Amikor a mellette vezető úton, - az Aushá - Moshi - Taveta felé vezető úton, - elméntünk „alatta”, némán bámultuk fenséges nagyságát és magasságát. Akkor még nem tudtam, hogy később egy ennél barátibb és meghittebb viszonyom is lesz majd a hegyvel.

Hogyan is írja Villon a híres „Haláltánc balladá”-jában? „Az évek szálltak, mint a percek...”. Igen, így volt, s máris 2003-ban vagyunk. Túl az előző év mindannyiunkat valósággal letaglózó télen, amikor Magdi négy nap alatt itt hagyott bennünket. Az élet ment tovább, ha nehezen is és ha nem is a régi medrében, de ment, mert egyrészt az idő nem állhat meg, másrészt meg muszáj is volt neki mennie...

Ekkor ötlött fel bennem a gondolat, - Isten tudja csak, hogy a tudatom melyik, mélyen eltemetett és poros sarkából mászott elő, - hogy, ha már annyiszor voltunk az afrikai kontinens alapján, az óceán partján, akkor talán fel lehetne, sőt fel kellene „szaladni” a tetejére is, azaz „magyarra fordítva” még kellene mászni a Kilit.

Elismerem, eléggé eretnek gondolat egy olyan ember részéről, aki már akkor sem volt fiatal, és aki soha életében nem rajongott a hegymászásért. (Hogyan is mondja Polónius? „Örült beszéd, de van benne rendszer...”)

Ám azt is megírta már régebben Madách Imre, mely szerint, „a tett halála az okoskodás...” így nem maradt más hátra, mint cselekedni, ha valóban komolynak tekintem az „előmászott” gondolatot.

Nem volt mit tennem, - nem hátrálhattam meg önmagam előtt.

Mindenek előtt legalább egy megfelelő társat kellett szereznem, aki hajlandó volt egy ilyen jellegű csínyt elkövetni velem. A választás igazán nem volt nehéz. Ott volt András. Nem kellett neki kétszer szólnom...

Erika egészen tömören fogalmazta meg a véleményét, - mondván: „hülyék vagytok!” Tudtuk, de a szellem kiszabadult a palackból...

Az út megszervezése sokkal, de sokkal egyszerűbb és könnyebb volt annál, mint ahogyan azt a kezdetekkor elképzeltük, s tulajdonképp, mire felocsudtunk, azon kaptuk magunkat Andrással, hogy már „nincs visszaút”, mert ott állunk a Ferihegyi repülőtér indulási csarnokában, arra várva, hogy felszálljunk az Amsterdamba induló KLM gépre.

2003. június 15-öt írtak.

Két óra múlva Shipol-on voltunk, s újabb két óra múlva ismét a KLM gondoskodott rólunk. Óriás-gépe egyenesen a tanzániai Kilimanjaro Airport felé tartott, közbeeső leszállás nélkül.

Ez a repülőter Arusha és Moshi városok között épült, majdnem közvetlenül a hegy lábánál. Igaz, hogy az elmúlt hosszú évek során többször láttam a Kilit repülőteről, de ennyire közel nem voltam hozzá azóta, hogy Nagy Bandi bácsit látogattuk meg Usa Riverben. Régen volt.

Maga a repülőter viszonylag kicsi, de nagyon modern. Nagy forgalmat bonyolít le Afrikán belül, de Európából csak a hollandok repülnek, útban Dar-es-Salaam felé.

Késő délután - kora este landoltunk. Még világos volt, sütött a nap.

Gyors útlevel kezelés, a szükséges vízumot minden nehézség nélkül, rendkívül udvariasan megkaptuk, és már indulhattunk is kifelé.

Andráson valamiféle, - erős túlzással talán „terepszínűnek” is tartható, - ruha volt. A repülőteri biztonságiak addig erősködtek velem, míg kénytelen voltam egy paprika-piros pulóvert húzni, hogy eltűnjön „katonás kinézete”, mert hiszen idegen országok katonái, „egyenruhában” nem utazhatnak be Tanzániába. (Csak úgy, pórias eszme-futtatással: Ha már gyanús volt, mint egy „idegen ország katonája”, akkor miért kapott minden nehézség nélkül, pillanatok alatt belépő vízumot? Miért csak a reptéren kívül kellett neki piros pulóvert húzni, miért nem mindjárt ott benn? Szamárság az egész...)

Már vártak bennünket, következett egy 90 perces autótúra Marangu-ba, a lefoglalt szállásunkra.

A szép környezetben, a hegy lábánál épült új Hotel „Nakara”-ban már vártak bennünket és rendkívül barátságos fogadtatást kaptunk.

A szálló igazgatója egy egyetemet végzett maszáj férfi, bizonyos Mr. Dennis M. Johnnes, aki mindenben igyekezett a segítségünkre lenni, hogy semmiben se szenvedjünk hiányt.

Ez a kis hotel egyébként az egyik gyűjtőpontja a hasonló túrákra indulóknak, mint amilyenre mi is vállalkoztunk.

Gyors vacsora, (mondanom sem kell, hogy az előbbieken már említett hihetetlenül jó afrikai beef-steak!) majd pihenő.

Másnap „szabadnap”. Tudjuk, hogy a hegyre felfelé gyalogolnunk kell. Ezért ezen a napon egy kicsit „szoktattuk” magunkat. Hűvös volt, lógott a lába az esőnek, de mi azért elsétáltunk Maranguba. Azután egy könnyű, - vagy 8 km-es, - sétával megnéztük a közeli Kinukamori vízesést, mely egy meglehetősen nagy és sűrű erdő közepén található és egy fiatal lányról van elnevezve, aki leesett a vízesés sodrában valamikor nagyon régen, amikor este a sötétben ment hazafelé.

Közben egy múzeummal alakított, tradicionális chagga kunyhóban is voltunk, mely bemutatja a több évszázada itt élő chaggák hagyományos életét.

Estefelé megismerkedünk utunk hegyi vezetőjével: Julius Nyaki, fiatal chagga. A vezetési parkba ugyanis csak hivatásos vezetővel lehet belépni. Ez egyrészt valamiféle bevételt jelent a környéken lakó és képzett vezetőknek, másrészt biztonságot ad és adhat a turistáknak is. Így azután már nem lesz akadálya annak, hogy másnap elindulhassunk felfelé a hegyre.

Az első nap célkitűzése, hogy 12 km gyalog-

lás árán, mely az alsó régiókban helyet foglaló erdőn vezet keresztül, elérjük a „Mandara hut”-nak nevezett kis házakat, mely éjszakai hálólhelyként fog majd szolgálni, 2720 m magasságban.

Az út nem túl meredek, az erdő csodás, sok majmot, madarat és néhány antilopot is látunk. Csend van, tiszta a levegő, mintha nem is ezen a földön járnánk. Kora délután érkezünk, elfoglaljuk a helyünket az egyik kis „kunyhóban”, azután körülnézünk egy kicsit. Táblák fogadnak a tudnivalókkal, melyek közül a legfontosabbak a később esetlegesen fenyegető „hegyi-betegsége” (mountain sickness”), illetve annak tüneteire figyelmeztetnek. Gyerekek 10 éves kor alatt, ennél a pontnál tovább nem mehetnek magasabbra.

A második nap célja a 3720 m-en lévő „Horombo hűs”. A „kunyhók” hasonlóak, mint Mandarán. 1000 m-rel vagyunk magasabban, az út újabb 14 km volt, eléggé meredek és volt olyan rész, ahol erős párában, ködben haladtunk. Szerencsére az eső nem esik, de egyre hidegebb van. A következő napot is itt töltjük, a jobb akklimatizáció miatt. A hegyi-betegségnek a legkisebb tünetét sem érezzük, szerencsére. A pihenő-nap abból áll, hogy azonos magasságban, elmegyünk megnézni a „Zebra rock”-nak nevezett csikos szikla-képződményt. A séta újabb 7-8 km gyaloglást jelentett.

Pénteken, 20-án reggel indulás a „Kibo hut”-hoz. Itt már útközben kopár a táj, fenn vagyunk „Nyereg”-nek („Saddle”) nevezett területen. Alpesi sivatag. A nap sugárzása nagyon erős. Szinte már a nap. Az oxigén viszont érezhetően egyre kevesebb.

„Pole, pole”, „lassan, lassan” jön a jótanács Juliustól, ami teljesen érthető. Nagyon élvezzük a gyaloglást. A táj, annak ellenére, hogy kopár, rendelkezik valamiféle különlegességgel. A fejünk felett, szinte karnyújtásra ott van a Kibo.

Elhagyjuk a „Last water” feliratú táblát, - amely egy kis, tisztavízű patakot jelöl, és ahol az utolsó lehetőségünk lenne arra, hogy megtöltsük kulacsainkat, mert a Kibo hutig már ilyen lehetőségünk nem lesz. Inni pedig kell, sőt muszáj.

Kiszáradni nem szabad, mert az nagyban elősegítheti a hegyi-betegség kialakulását. Ezt pedig mindenáron el kell kerülni, mert azzal járna, hogy azonnal lefelé kellene venni az irányt. Mese, magyarázkodás nincs, csak lefelé van, ilyen helyzetben!

Mintegy 15 km-es gyaloglás után, késő délután elérjük a Kibo hutot. Ez, a kobol epült kis ház a tulajdonképpeni végső start-pont, 4750 m magasságban.

Viszonylag nem messzire tőlünk, ott a Mawenzi csipkés csúcsa, a Shira messzebb van, azt nem látjuk.

Pár óra pihenő, - alvás alig, azután este 10 óra után, 4-5 réteg (meleg és vízálló) ruhába beöltözve, indulás, az „utolsó rohamra”.

Ez már igen komoly munka és megterhelés, annak ellenére, hogy tulajdonképp nem szükséges hozzá előzetes alpinista gyakorlat, vagy különleges felszerelés.

Az út sötét, kanyargós és meglehetősen meredek. Felettünk ökölnyi csillagok vibrálnak,

olyan alacsonyan lévőeknek tűnek, hogy szinte attól tartunk, hogy a fejünkre eshetnek.

Hideg van, lassan -20 fok alá esik a hőmérséklet. Az oxigén is egyre kevesebb, kapkodjuk is a levegőt rendszeren, melynek meg is lesz az eredménye később.

Időnként már tényleg majdnem feladjuk, de akkor hogy fogunk egymás szemébe nézni? Így azután irány tovább, felfelé. Útközben elhagyjuk a „Meyer's cave”-et, azaz azt a barlangot, ahol Hans Meyer és társai is megpihentek, - aztán tovább, fel a csillagok felé.

Az egész dolog, így, éjszaka, olyan, mint egy szürrealista álom. Talán nem is igaz. De, ha nem igaz, akkor hol vagyunk??

Reggel fél 6-ra érünk fel a „Gilman's Point”-ra, a Gilman féle magaslatra, 5681 méterre.

Mellettünk-mögöttünk a híres „Leopard Point”. Egyszer, régen ott találtak meg egy jégge fagyott leopárdot. Senki sem tudja, hogy hogyan és főleg miért ment fel, oda a magasba? Afrika nagy hódolója és tisztelője, Ernest Hemingway is megemlékezik erről a csuiról híres könyvében, „A Kilimanjaro hava”-ban. („The Snows of Kilimanjaro”).

Sokan innen, a Gilman's Pointtől visszafordulnak, mert elfogy az erejük. Mi „csak” leülünk és várjuk a napfelkeltét. Csodálatos látvány és élmény, ahogyan szinte a semmiből, a sötétből fellövi először narancssárga sugarait, majd utána megjelenik maga a nap is. Semmihez sem hasonlítható élmény, - talán, esetleg ahhoz, amikor az ember egy magasan szálló repülőgépből látja ugyanezt a színjátékot.

Aztán tovább. Az út meredek, sziklás és köves. Már „csak” 200 m magasság van, lenne hátra, hogy elérjük az Uhuru Peak-et. Hideg, erős napsütés és oxigén-hiány. Hirtelen, alattunk! Elrepül egy menetrendszerinti repülőgép. András (aki akkor a polgári repülésben dolgozott;) látván a gépet, szép

csendben megjegyzi:

Öreg, mi teljesen hülyék vagyunk. Ilyen magasságban már repülővel kell járni, nem pedig gyalog!”

Mit mondjak? Némi igazság van a dologban.

Ám innen már egyszerűen nem lehet feladni, csak tovább menni.

Itt már a Kili „hava”, illetve jege között visz az út. Olyan 3-4 méter vastag a fehér takaró. Ezt sem gondolta volna egyikünk sem, hogy valamikor itt fogunk sétálni, szép lassan („póle, póle”), urasan. Felejthetetlen látvány, felejthetetlen érzés!

Aztán a hóban elérjük az Uhuru Peak-et, és az azt jelző nagy táblát.

2003. június 21, szombat reggel van, helyi idő szerint 925 óra.

Hideg van, kapkodjuk a levegőt, mar, éget a nap. Ilyen magasságban a levegő oxigén tartalma a fele a tenger szintjén lévő levegőnek. Nem csoda, hogy lihegünk.

Csinálunk egy csomó fényképet, letekinünk a Kibo nagy kráterébe, átnézünk Kenyába, az Amboseli Nemzeti Parkba, aztán egy jó félóra múlva elindulunk lassan lefelé.

Bizonyosak vagyunk benne, hogy az életünkben erre, még egyszer, nem fogunk járni. Mondhatom, ez is nagyon furcsa érzés...

Mindkét térdem teljesen „szétmegy”, fáj. Ismételten pihenünk egy kicsit a már „ismert” Gilman-féle magaslaton. Alig bírok visszamenni a Kibo hutig, majd onnan rögvest, egyfolytában lefelé a Horombo hutig. Alvás és vacsora Horombon.

Mindketten felégtünk az erős napsugárzásban, a -20 fokos levegő és a levegő utáni kapkodás szétmarta az orr-nyálkahártyámat, - vérzik. (Még másnap is!)

Aztán másnap, vasárnap, tovább, Mandarán át lefelé, vissza a szállóba.

Megkapjuk a hivatalos, a TANAPA (Tanzanian National Parks Administration) által kiállított okleveleinket, mellyel hivatalosan is igazolhatjuk, hogy valóban fennjártunk Afrika tetején. Ekkor hisszük csak el mindketten, hogy amit önmagunk előtt vállaltunk, azt megcsináltuk!

Este a vezetőinkkel és a segítőkkel megiszunk egy pohár sört, megköszönjük, hogy segítettek bennünket a kitűzött célunk elérésében. (Aztán, hogy a köszönetünknek egy kis „nyomatékot” is adjunk, némi borra való szétosztására is sor kerül, mindenki teljes meglepedettségére.)

Azután irány a szobánk. Annak ellenére, hogy hegyet másztunk, alig bírunk a lépcsőn felmenni az első emeletre. A lábaink mintha nem is sajátunk lett volna. Egyszerűen nem hajlottak az ízületeink. De felértünk, és hat nap után a forró tus alá állni nem egy mindennapi élvezet volt!

Másnap „dolce far niente”, - teljes semmit tevés. Megfogadom, hogy többet még egy vakondtúrásra sem megyek fel, inkább kikerülöm. De: ez megérte!

Gyalogoltunk vagy 100 km-t, kapkodtuk a levegőt, fáztunk, vérzett az orrunk, de megérte! Felejthetetlen, örök emlék.

Amit az induláskor nem hittünk el, mely szerint a Kili meghódítása elsősorban nem az alpinista tudás meglététől, vagy hiányától függ, hanem a pszichés felkészültségtől és maradéktalan elszántságtól, most már teljes mértékben hihetővé vált számunkra. Az első és legfontosabb az elszánt

akarás. Persze, azért a megfelelő fizikum is szükséges és fontos, de nem az az elsődleges.

Évente nagyon sokan megpróbálnak feljutni a hegyre. Ez átlagosan csak a nekiindulók 25-30 %-ának sikerül, (hegyi-betegség!) és nem szabad azt sem elfelejteni, hogy minden évben vannak, időnként nem is kevesen, - akik életüket áldozzák a Kiliért. (2008-ban például több hónapra leállították a hegymászást, mert az év kezdetekor egymás után többen is meghaltak.)

Ám, vannak (erősen bírálható!) „rekordok” is: 2001-ben egy bizonyos Bruno Brunod 5 óra 38 perc és 40 másodperc alatt jutott fel a Nemzeti Park bejáratától az Uhuru Peak-hez.

2004-ben pedig Simon Mtuy 8 óra 27 perc alatt tette meg oda-vissza az előbb említett utat.

Nem vagyok meggyőződve arról, hogy ezeknek a teljesítményeknek tényleg valami nagy sportértéke van, de számoltartják őket.

A legidősebb ember, aki az Uhuru Peaken volt, az a 87 éves Valtee Daniel. (Szóval, akkor még várhatók egy kicsit én is egy esetleges újabb kísérlettel, vakond-túrás ide, vakond-túrás oda...)

Azután ismét elérkezik a csomagolás és a búcsú ideje. A KLM percre pontos. Jó hátszéllel utazunk vissza Európába, így korábban érkezünk Amsterdamba, mint ahogyan azt a menetrend mutatja. Igazán nem lehet panaszunk.

Most már nincs más feladatunk Andrással, mint hogy egy kisüveg Veuve Clicquot-val leöblítsük az út „porát”. Mondhatom, hogy ezt a feladatot is sikeresen teljesítettük...

Bálint Gábor Sándor

Változó konstelláció

KIHÍVÁSOK, LEHETŐSÉGEK A KULTÚRA VILÁGÁBAN

A korábbi évek kulturális együttműködési és forrasszerzési lehetőségei napjainkban ígéretesen bővülnek az Európai Unió országai és a szomszédos országok között. Az elvont lehetőségekből a kulturális tevékenységek pénzügyi mozgásterét – korszakhatárt teremtően – új dimenziókat nyit, vagy legalábbis sejtet. Szerbia – évtizedes sorsrontó, zsákutcás tévelygés után – az európai integráció küszöbére érkezett. A demokratizálás korábbi pulzáló erőfeszítéseit rendre donációs gesztusokkal igazolta vissza az Európa Tanács. Napjainkra Szerbia szomszédosági kapcsolatainak támogatásai már szabályozottan beilleszkedtek az Európai Unió határ menti együttműködési rendjébe. A határokon átívelő együttműködések új ösztönző és támogatási modelljei az INTERREG III és a most meghirdetett un. IPA programokkal bemutatkoztak a szerb-magyar relációban is.

A különben igen komfortos európai uniós létezésben sok minden „ki van találva”, de ezek rendre konfekcióként készült változatok, amiket nem kis éberséggel, kritikával és adaptációs erőfeszítéssel kell a mi térségi formáinkra és méreteinkre igazítgatnunk, passzítgatnunk. Az alábbi szöveg is ilyen, a mi világunkra passzító erőfeszítés.

Alábbi írásom nem kutatási eredmény, hanem a kulturális létezés napi küzdelmeiben csiszolódott tájékoztatás és állásfoglalás, amely – mint egyre több minden a mai világban – a pénzről, a forrasszerzésről, saját-szerűségeink elfogadtatási igyekezetéről szól. (Új kulturális önmeghatározási műfaj is lehet ebből az adaptációs kényszer-tevékenységből és termékeiből.)

Honi földön egy korábbi stratégiai tervezési ciklusban már elkövettük a fatalisztikus várakozás hibáját, abban a csalfa reményben, hogy kivárjuk, míg a normák hozzánk igazodnak. A korábbi *CULTURA 2000 - 2006*. 1./európai pályázati lehetőségeink nagyvonalú kihagyása, a támogatások megszerzésének felkészületlenségünkben eredő fájdalmas elvesztegetése most arra készítet, hogy felhívjuk a kulturális élet intézményei, szervezetei vezetői, aktorai figyelmét az aktuális lehetőségekre, az azok megnyitására kapcsolódó kezdeti tapasztalatokra, hogy időben rámutassunk az új pályázati körülményekre, adottságokra, követelményekre, a buktatókra, a felbukkanó akadályokra, leküzdhetetlennek mutató lehetőségekre.

Immár nem mehetünk el szó nélkül ezek mellett a lehetőségek mellett. A helyzet alapos elemzésre és ártékelésre, a kulturális aktivitás ágazati, partnerségi kapcsolatai kialakítására, az együttműködések időszerről gyakorlati feladatai, programjai kimunkálására, kreatív adaptációs erőfeszítésekre sarkall bennünket. Az új lehetőségek módját nyújtanak egyéni munkálkodásunk, irányultságunk, szakmai és szervezeti autonómiánk megőrzéséhez és együttműködésünk új, szerződészerűen fegyelmezett és felelős pályázati, szervezeti és pénzügyi feltételei megteremtéséhez és kibővítéséhez. Nem hagyhatjuk, hogy az európai forrasszerzési lehetőségek megint kihasználatlanul elzúgjanak mellettünk.

Ismert, hogy a vajdasági magyarság rendkívül gazdag intézményi és közösségi kulturális tevékenységéhez szűkös a magyar kormányzati támogatás. Az eddigi támogatási lehetőségek nagyságrendileg kisebbek az Európai Unió 2007 - 2013. közötti költségvetési periódusában a Magyarország és a szomszédos országok számára is biztosított, a következőkben évenkénti kiírásokban jelentkező - alábbiakban ismertetett - új pályázati lehetőségekhez viszonyítva.

Várták- vártuk a forráslehetőségek beharangozott kibővítését, a magyar nemzeti kulturális integráció kibővítésének és az internetikus partnerségi együttműködések kibontakoztatásának új támogatási módzatait.

AZ IPA PROGRAMRÓL

2009. szeptember 28-án jelent meg az *Európai Unió Határok Menti Területi Együttműködések* program-csookról a már három éve vajúdo, reménykedve várt, előcsatlakozást elősegítő eszköz (IPA) pályázati kiírás 2./, amely a szerb-magyar relációban a határ menti térségek együttműködésének ösztönzését célozta. (A kiírás a szerb kormány jogi- és intézményi harmonizációs késlekedése miatt éveket váratott magára..)

A jelentős, elérhető pályázati támogatási csomag új helyzetet teremthet a térségi kulturális kapcsolatok és az együttműködés kibővítéséhez, a térségi kulturális örökség feltárása (*kulturális regionalisztika*), védelme, képviselete számára.

A pályázati úton-módon megszerezhető támogatást megegyezés szerint lehet megosztani és felhasználni a magyarországi főpályázó és a vajdasági partnerek között. A vajdasági pályázókat nagyobb önrész terheli, és kisebb előlegre számíthatnak. Saját költségvetéssel és pénzügyi programmal rendelkeznek ugyan a közös projektben, amit viszont a magyarországi főpályázó közvetítésével, felelősségvállalásával használhatnak fel.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a kétoldalú - vajdasági és honi - konzorciális partnerségben, komplementer programmal, csak tökérs szervezetek jöhetnek szóba pályázóként. A pályázók mindkét oldalon ugyanis csak

önkormányzati, vagy költségvetési fenntartású szakmai intézmények, vagy erős kulturális egyesületek, alapítványok lehetnek, akik megbízható likviditással és profi adminisztrációval, könyveléssel, pénzügyi szakértővel rendelkeznek. Képesek prezentálni az önrészt, előfinanszírozni a program előkészítését, megvalósítását, hogy bő fél éves kényszerű várakozás után jussanak hozzá a megvalósult tevékenységek és programok költségterítéséhez.

Az IPA pályázati programegyeztető műhelybeszélgetéseken kikristályosodott, hogy melyek a határokon átívelő kulturális együttműködések legígéretesebb terepnumai:

1. Az immár 100 éves alföldi szecesszió térségi feltérképezése, szakmai, kultúrtörténeti feltárása, dokumentumai archiválása, reprezentatív, többnyelvű építészeti fotóalbumban történő bemutatása, megjelenítése, nemzetközi marketing programban történő megismertetése, a turisztikai terméként történő hasznosítás, a szecessziós túraútvonalak-programok kibővítése *térségünk határokon átívelő legjelentősebb közös nemzetközi marketing lehetősége, pályázati együttműködési területe.* A program fontos előkészítése lehet az immár száz éves architektúra esedékessé váló felújításának, lehetségesen a készülő *Duna Stratégia* keretében az épített környezet védelmét szolgáló uniós támogatási forrásokból.

2. Az *intézményközi kapcsolatok*, a színházak, múzeumok, könyvtárak, művelődési központok, folyóiratok, kiadók közötti együttműködések száma a 2000. őszi demokratikus fordulatot követően örvendetesen emelkedett. A magyarországi alapítványi segítségekkel ezek a kapcsolatok együttműködési tengelyekké erősödtek az utóbbi években.

3. A *művelődési közösségek közötti együttműködések* a testvértelepülések közötti kapcsolatok nyomán már kis pályázati bázison (Szülőföld Alap, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Civil Alap) ismétlődnek, váltak rendszeres személyes és közösségi együttműködéssé. Nagyobb közös pályázati programokkal jelentős szakmai, tartalmi gazdagítást tudnának elérni.

4. A *történeti kulturális regionalisztika szakterületein*, az irodalomtörténet, vallás- és kultúrtörténet, néprajz, történeti kronológia, zenei hagyományok műhelyei között kínálkozik tematikus közös pályázati együttműködés. A megoldatlan finanszírozási gondok, az intézményi pénzügyi korlátok elsősorban ezeket az együttműködésekét sújtják, hisz ezek nem rendezvény centrikus alkotó kulturális tevékenységek. A felsorolt határokon átívelő kulturális pályázati együttműködések ill. azoknak a lehetőségei egyaránt a *magyar nemzeti kulturális integrációt és az együtt élő etnikumok multikulturális értékeit gazdagíthatnák*, ismertethetnék meg azokat szélesebb társadalmi környezettel.

Az IPA kiírás „2.1.2 Kulturális útvonalak. Kulturális örökségvédelem” c. pontjához benyújtandó pályázatok előkészítéséért számos dél-alföldi kezdeményezés indult. Több lehetséges partnernél meggyőző együttműködési készséggel találkoztunk, de a közös pályázati kezdeményezések túlnyomó többségéből nem született pályázat - tőkeerős vajdasági partner hiányában - nem került projektként beadásra.

Az IPA program 2009. évi pályázati periódusának súlyos tanulsága, hogy a lehetséges vajdasági szakmai partnerek pályázati előfinanszírozási adottságai elégtelenek a pályázati együttműködésekhez. Az európai pályázati lehetőségekkel nem tudnak élni. Az IPA pályázati keretek között határokon átívelő érdemi kulturális együttműködésre nincs lehetőségük. Anyagi helyzetük szűkösségéből és a szerbiai pénzügyi szabályozási rendszerből következően *Visszatörlesztendő Pályázati Előfinanszírozást Támogató Alap* létrehozása nélkül - jó ideig - nincs remény a vonatkozó, évente ismétlődő IPA keretek célszerű felhasználására.

A KLASZTEREK MINT A SZAKMAI ÁGAZATI ÉS AZ ÉRINTKEZŐ TERÜLETI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÚJ MÓDOZATAI

Az EU 2007-2013. költségvetési periódusával beindult Magyarországon is az ágazati jellegű és az érintkező szakterületek együttműködését, klaszterizációs integrációját érintő szabályozás kimunkálása, az ösztönző és támogató *Nemzeti Fejlesztési Ügynökségi kezdeményezések és programok* sora. Igen széles társadalmi, gazdasági sávban bontakozott ki a klaszterek szerveződése, működése is. Néhány kezdeményezés elindult a *kultúraipar* területén is.

A *Dél-alföldi Régió Regionális Operatív Programjai* keretében *klaszter típusú együttműködések kialakítása*, esetünkben megfelelő pályázati programok kimunkálására képes *kulturális klaszterek* létrehozása nyitna meg jelentős új forrásmezőt az integrációt vállaló szakmai szereplők (költségvetési intézmények, Kft-k, Nonprofit Kht.-k, civil szakmai szervezetek) számára 3./.

A társult tagok autonómiáját, szervezeti különállását teljességgel megőrző szakmai összefogás közös célok, komplementer programok előkészítésére, önálló vagy egyeztetett megvalósítására jöhetne létre, esetünkben Szeged és a térség kulturális kínálatának növelésére.

A közös irányultság, készség feltérképezése, az elhatározás, a *Klaszter Szervezet* létrehozása, a program kimunkálása immár halaszthatatlan, mielőbb megoldandó feladat. Jelentős lehetőségmezőt nyitna szakmai mozgásterünk kibővítéséhez, pénzügyi alapjaink kiegészítéséhez, az új kulturális kihívások szelektív felvállalásához, a térségi kulturális kínálat, a kulturális exporttevékenység gazdagításához, a térségbe irányuló kulturális idegenforgalom elősegítéséhez.

ERŐFESZÍTÉSEK A DÉL- ALFÖLDI REGIONÁLIS JELENTŐSÉGŰ KULTURÁLIS KLASZTER LEHETŐSÉGEK FELTÁRÁSÁÉRT

A klaszter típusú kulturális együttműködések és integrációk elvi és gyakorlati megalapozásához számos tisztázó lépést kellett tennünk:

utalni a kultúra általános társadalmi szerepére, elemezni a kulturális ágazat szektorális jellemzőit, bemutatni a kultúra térségi karakterét (kulturális regionaliztika), vázolni kulturális tevékenységrendszerünk morfológiai leírását, summázni a térségi kulturális tevékenységrendszer kihívásait az új európai konstellációban.

1. A kultúra általános társadalmi szerepe és jelentősége

Az anyagi és a szellemi kultúra elsődlegesen *azonosságteremtő és életminőséget* alakító erő. Manifesztáció és kiáltás a világnak önmagunkról. Érték manifesztációk: idealitásaink és realitásaink világa. Kultúránk, önreflexiónk és környezeti reflexiónk is egyben. Minta, élet- és szépségfelfogás, normarendszer, tradíció életünk megszervezéséhez, új generációink életfelfogásának alakításához, szocializációs folyamataink értéktartalmának gazdagításához. A kultúra a közösségek és egyének komplex önszabályozási rendszere.

A kultúra táj- és tárgyalakítás, az egyéni és társas viselkedések normarendszere, kommunikációs módozat, közösségi életeszményeink szimbolikus megjelenítési módja.

A közösség, a generációk, az egyének önigazolásának, fennmaradásának, sikerességének, erőfeszítéseinek, áldozatvállalásainak igazolásai. A kultúra azonosságunk meghatározásának, identitásunk megvédésének eszközrendszere és eredménye is egyben. Magunk-közösségünk egyéni és társas kapcsolatai újrafgalmazásainak együttese, az egyensúly biztosításának, harmóniaközelítésének normarendszere.

A kultúra definícióját legszemléletesebben az UNESCO 1982. évi mexikói világkonferenciáján fogalmazták meg - idézi Kovács Hajnalka: „Kultúrán napjainkban azon különleges tárgyi és szellemi, valamint intellektuális és érzelmi tényezők összessége értendő, amelyek egy közösségre vagy társadalomra jellemzőek. A művészet és irodalom mellett a kultúra felöleli az életstílusokat, az emberi személyiségi alapjogokat, az értékrendeket, a hitvilágot és a tradíciókat is. A kultúra lehetővé teszi a sokszínű egyéni önkifejezést. A kultúra tesz bennünket emberré, racionálissá és etikussá. Az ember a kultúrán keresztül fejezi ki önmagát, tudatosodik, felismeri önmagában a be nem fejezett művet, eredményeit újraértékeli, fáradhatatlanul kutat új jelentések után, és olyan műveket alkot, amelyek túlszárnyalják őt magát”4./ .

2. A kulturális ágazat szektorális jellemzői, növekvő gazdasági jelentősége, erősödő idegenforgalmi funkciói

A rendszerváltás két évtizedében Magyarországon a kulturális szféra tulajdonlása és finanszírozása háromszektorúra változott. A korábbi, döntően költségvetési támogatásból létező kulturális tevékenységrendszer drámai visszaesésekkel, megmaradási küzdelmekkel átalakult, az ezredforduló után stabilizálódott, egy új virágzási korszakba érkezett.

Az árú és pénzviszonyok általánossá vált körülményei között a *költségvetési szektor* mellett egyszerű változatosságban és gazdagságban kibontakozott a *közösségi jellegű, civil kulturális kezdeményezések világa*, a művelődési és művészeti szervezetek, alapítványok , a tehetséggondozási aktivitás rendszere. Nagy részük a költségvetési kulturális intézményekhez kapcsolódik, („kiskagylók a nagyagylókhoz”) azok tevékenységét színesítik. Gazdagítják, s szerény díjtételezéssel felhasználják azok infrastruktúráját, épületeit, berendezéseit, szakember bázisát), afféle perszonálunióban bővítik a szakmai kezdeményezések körét, a kulturális kínálatot és a - pályázati rendszer nyújtotta támogatások révén - a kulturális tevékenység pénzügyi forrásait is. A kulturális szférában is megjelentek a *privát kulturális vállalkozások és gazdasági szervezetek* is, tehát az üzleti szféra is gyökeret vert a kulturális életben.

A kulturális szereplők gazdálkodásának roppant változatossága jellemzi ma a honi kulturális életet.

a) Meghatározóak a *rendszeres költségvetési támogatással fenntartott kulturális intézmények* (színházak, múzeumok, művelődési központok, művelődési házak, galériák) .

b) Országos, sőt nemzetközi elismertséget elért, döntően különböző *pályázati tevékenységgel* megszerzett támogatási forrásokból működő, már *tradicionális programrendezvények* (Szabadtéri Színház /ak, Theater, Szegedi Ifjúsági Napok, Nemzetközi Néptánc Fesztivál,) igen változatos gazdálkodási formákban tevékenykednek.

c) Öntevékeny, döntően pályázati forrásokból támogatott, *civil közösségi művelődési és művészeti csoportok* (énekkarok, táncgyűttesek, zenekarok, kávéházi estek, klubok, bemutatók) tevékenykednek.

d) *Alapítványi formában, pályázati és üzleti alapon működő művészeti iskolák* vállalnak meghatározó szerepet a tehetséggondozásban és felkészítésben.

e) *Vállalkozóként* gazdálkodó és működő *privát kulturális szereplők* (előadóművészek, festők, szobrászok, grafikusok, zenészek, újságírók, kommunikációs és reklám szakemberek) gazdagítják kulturális életünket.

f) *Üzleti alapon működő, közösségi jellegű is hordozó kultúraipari-vendéglátóipari rendezvények* (halfesztivál, borfesztivál, sörfesztivál, paprikafesztivál, rózsafesztivál, hagymafesztivál, kolbászfesztivál,

disznótoros fesztivál) sora, versenye bontakozott ki az utóbbi években térségünkben, és a települések arculatát meghatározó sikereket értek el.

Különböző szektorális keretek között, morfológiai sokféleségben valamennyi kulturális tevékenységforma szabályozott gazdasági-pénzügyi, munkaügyi és adóügyi keretek között küzd a fennmaradásért az árú- és pénzvviszonyok mai világában a kulturális piacon 5./

A különböző kulturális szereplők munkálkodása közvetlen, vagy közvetett módon célközösségük és ezzel piaci jelenlétük bővítésére is irányul. Bizonyos szinten túlmutatnak a kisközösségi és a települési horizonton, szélesebb kisugárzási hatásrendszerük is van. Különböző módon, mértékben és színvonalon hozzájárulhatnak, vagy már is hozzájárulnak a település, a megye, a térség idegenforgalmának gazdagításához is.

Nem lehet tehát elvonatkoztatni a kulturális tevékenységek gazdálkodási, pénzügyi meghatározottságától, vitathatatlanul *üzleti jellegük és idegenforgalmi funkciójuk* is van. Kihagyhatatlanok az üzleti életet élénkítő és az idegenforgalom preferálását célzó támogatásokból. A kultúrának növekvő gazdasági szerepe és jelentősége van hazánkban, a Dél-alföldi Régióban, de térségünk nemzetközi környezetében is.

3. Kulturális regionalisztika

A kultúrának nem csak általános ágazati sajátosságai vannak, hanem társadalom-földrajzi meghatározottságai is, tájkaraktere, funkciórendszere, térstruktúrája is, amit a *történeti kulturális regionalisztika* csiszoló fogalmi eszközeivel igen találóan és meggyőzően lehet leírni és megragadni 6./

A kilencvenes években a korábbi üzemeit, élelmiszer-, kábelgyártó és textiliparát, kenyérkereső munkahelyei jelentős részét elvesztő szegedi társadalomban az átalakulásban születő szolgáltatási rendszer mellett - az oktatás és kiemelkedően - a kultúra tartotta a lelket, vált Szeged a magyar nemzeti kulturális integráció meghatározó szellemi műhelyévé.

A határvárosi, végvári pozícióban a város kulturális funkciórendszere, a kulturális tradíciók és a kultúra szegedi pozíciói voltak az életigenlés, az önszuggesszió, a megújulás első területei. Hogy képesek vagyunk a megújulásra, tovább gazdagítani örökségünket, hagyományainkat, megvédeni a kultúra intézményeit és pozícióit, megújítani elért eredményeinket. Az élni és alkotni akarás, az európai jelenlét és a kárpát-medencei magyar-kulturális integráció akarásának manifesztációja volt ez az időszak, egy új történelmi periódus kezdete Szeged kulturális életében 7./

4. A szegedi intézményesült kulturális tevékenységek morfológiai tablója

Bár kézenfekvő kínálat a kulturális tevékenységek és intézmények időszakonkénti összegző bemutatása egy település, egy térség életében, furcsa mód, ez még sem gyakori. Az alábbi vázlatos felsorolás talán értékeink gondos, érdemi bemutatására sarkall hozzáértőket nálunk, s más térségekben is.

Nagy örömmel tekintettem át a vajdasági „*Idegenforgalom, kulturális ipar, média*” összefoglaló áttekintést a Vajdaságban sem igen ismert nagyszerű gyűjteményes kötetben, a „*Kárpát-medence régiói*” sorozat „*Vajdaság*” c. kötetében Kovács Hajnalka tollából.

A vajdasági kulturális újságírás igazán dicséretes küldetést vállalt és lát el nap mint nap a nemzeti azonosság védelmében a kulturális közösségi és professzionális tevékenységek rendszeres ismertetésével, bemutatásával és kritikai értékelésével. Az anyaországi „*alkotmányos nemzeti törődés*” látóköréből sajnos kiesnek ezek a gyakran heroikus és oly tiszteletreméltó munkálkodások. A nemzeti kulturális integrációból semmiképpen nem maradhat ki a vonatkozó kulturális térkép, nem maradhatnak ki az érdemi együttműködések.

Az alábbi, lényegében Szeged város kulturális kínálatának igen vázlatos helyi áttekintése talán módszertani tükröt ad a különböző települések, községek- kistérségek lakói kezébe, hogy szedjék csokorba lokális értékeiket. Ezek nélkül nincs érdemleges siker a különböző települések éleződő versenyében, nincs feltöltő települési életminőség 8./

A szegedi kulturális paletta szinoptikus áttekintésekor szembeötlő sajátosság, hogy városunkban jelentős kulturális tevékenységrendszerrel, teljesítményekkel és szervezethez hasonlóan jelen van:

a kultúraipar, a kulturális exporttevékenység szervezet- és intézményrendszere, a kulturális örökség feltárásának, közkinccsént történő prezentálásának, átörökítésének, a kulturális szakemberképzésnek szervezet és intézményrendszere, a köz- és közösségi kultúra, a közművelődés szervezeti és intézményi hálózata.

Szakterületi csoportosításban, csupán vezérszavasan érzékeltetem ezt a morfológiai gazdagságot:

Városkép alakító szegedi tevékenységek:

Városépítéssel, felújítási programok, átriumok, *Városrendezési Terv, Panel program, lakóparkok, városmarketing (Szeged fényei, Dóm album, Zsinagóga építészeti fotóalbumok, Alföldi szecesszió építészeti album) bioépítészeti évenkénti kiállítások, Szegedi építészeti c. kiadvány. Közművelődési hálózat:*

Művelődési otthonok: valamennyi szegedi művelődési otthont felújították.

A megszüntetett **Juhász Gyula és Bartók B. Művelődési Központ** helyett beléptek a **REÖK**, a felújított és bővített **Iffjúsági Rendezvényház**, milliárdos projektként készül az **Agóra Pólus Kulturális Központ**.

Könyvtárak: digitalizáció, **Somogyi Könyvtár és hálózata**, világszínvonalú, új **Egyetemi Könyvtár és Tanulmányi és Informatikai Központ**

Kulturális örökségvédelem:

- **Ópusztaszeri Történelmi Emlékpark**, tündöklés, dekonjunktúra, új funkciókeresés

Múzeumok: bölcs profilmegosztás a sztráda vonalak régészeti feltárása ill. az új kiállítás politika között

Közösségi rendezvények: alsóvárosi és a tápai búcsúk, Rózsa ünnep, Szőregi csata,

Színház: tagozatok, a Kortárs Balett nemzetközi sikere, Szabadtéri Fesztivál, Theater, Mezzo

Operafesztivál:

Egyéb fesztiválok :Téli, tavaszi, nyári, őszi (Egyetemi - Főiskolai) Fesztiválok, Nemzetközi **Néptánc Fesztivál**,

Zenei élet:

Szegedi Szimfonikusok, konzervatóriumi hangversenyek, mesterkurzusok, nemzetközi kapcsolatok, **Nagyszentmiklósi Bartók Emlékhangversenyek**, **Király - König Zenekola**, **Újszegedi Kamarazenekar**, kórusok, könnyűzenei együttesek- bemutatók-hangversenyek, Nemzetközi nótástalálkozók és havonta nótaestek.

Képzőművészet:

Nyári Tárlat, a **Rajz Tanszék** kiállítási programjai, **SzögArt**, **Szépírók Céh**, **Gulácsy Terem**,

kisgalériák, nemzetközi cseretárlatok, szegedi szobrászok, festők, grafikusok, építészek

Folyóiratok, könyvkiadás, irodalmi élet:

Szeged, **Tiszatáj**, **Belvedere**, **Bába &Tsa Könyvkiadó**, **Szépírás**, eseti kiadványok,

Közösségi rendezvények:

- Szeged Napja, Hídi Vásár, bor,sör, grill ,paprika és hal fesztiválok,

Mindentudás Egyetem, ERTELMISÉG Szabadegyetem, SZIN, Közéleti Kávéházi Estek, lakókerületi napok, Millenniumi Kávéház, Idősek Klubjai stb.

Tehetséggondozás:

- Egyetemi-főiskolai képzés, **Szászország Gyermekeház**, művészeti iskolák.

A szakterületi intézményi, tartalmi és formai gazdagság bizonyára érzékelteti azt az egy tekintettel, napi tevékenységgel már átfoghatatlan kulturális pezsgést és pulzáló működést, a szegedi sokszínű kulturális kínálatot. Nemzetközi együttműködési rendszer. Digitalizációs korszakváltás. A személynél és közösségnél internet hozzáférhetőségi rendszer kibővülése. Internet kultúra, hogy megint csak vezérszavasan utaljunk az egyes tevékenységi területeket egyaránt átható új meghatározókra. Szeged kiemelkedő regionális kulturális központ, határokön átívelő nemzeti kulturális integrációs kapcsolatrendszerrel és bővülő nemzetközi kulturális kapcsolatokkal 9./.

5. Változó konstelláció, új fejlesztések és új kihívások Szeged kulturális életében

Szeged kulturális kisugárzása, országos és nemzetközi idegenforgalmi vonzereje évről évre nő, turistaforgalma a legutóbbi öt évben megduplázódott. A kibontakozó új térségi konstellációban, új Európa- pozícióban újra át kell tekintenünk adottságainkat, együttműködési lehetőségeinket, újrafogalmazni fejlesztési irányainkat, meghatározni prioritásainkat.

Szegeden az **ISPA program** évtizedekre megalapozta a város és környéke csatornázását, szennyvízrendszerének kiépítését, a lakókerületek útjainak portalánítását. Jól szervezett a hulladékgazdálkodása és környezetvédelme. A most folyó kiemelkedő volumenű közlekedési infrastruktúra fejlesztések átépítési időszakának súlyos megpróbáltatásai után (a közlekedési ütőterek felbolygatása közben a várost átszelő transzkontinentális tranzitforgalom amortizáló terhe már-már elviselhetetlen), valamint a felsőoktatási, egészségügyi és a **Pólus Agora** néven futó kulturális infrastruktúra fejlesztések, a most befejeződött hatalmas komplex fürdő és szállodafejlesztések bázisán Szeged és környéke országosan, sőt nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő urbanisztikai feltételekkel rendelkezik.

Városképére a belvárosi architektúra **Európa Nostra Díj** -jal jutalmazott színvonalas rehabilitációja nyomán, a lakótelepek korszerűsítése és komplex felújítása révén Szeged lakosai, az itt évekig tanuló soktízrezes diák generációk, Szeged regionális, euroregionális és nemzetközi ügyfélköre, az ide áramló vendégsereg egyaránt büszke lehet.

Gyarapodó, átstrukturálódó új városi-térségi előfeltételeink között a kultúra intézményi -, eszköz- és tevékenységrendszerének a társadalmi, gazdasági súlya, jelentősége, szinergikus integráló ereje nem csökkeni fog, hanem hatványozható.

A kultúra ünnepnapjait értelmezése, maradványelvű finanszírozása mára tehát idejéért, nyomasztóan anakronisztikus felfogás. A kultúra a társadalmi-gazdasági vérkeringés organikus komplementer összetevője, gazdasági hozadéka-jövedelemtermelő ereje önmagában is nő, de szinergikus összefüggésrendszerében **katalizátor szerepe** van, feltranszformálja a direkt gazdasági jellegű előfeltételeink jövedelemtermelő képességét is.

Bár a költségvetési és a civil szféra még erőteljesen az önkormányzati kulturális irányítás és hegemonia

befolyása alatt működött és működik, a kulturális élet Szegeden és térségében messze túlnőtt az önkormányzati felügyelet, szakmai irányítás és finanszírozás körén. Jelentős szakmai autonómiát alakított ki, s napjainkban megérett a helyzet a korszerű integrációra: az új szakmai összefogásra és az érintkező területekkel kialakított klaszter típusú együttműködésre.

A klaszter típusú együttműködési forma és módozat nem csökkenti az egyes szervezetek autonómiáját, de a partnerek összefogása megsokszorozhatja alkotó erejüket, új fejlesztési – kibontakozási kezdeményezéseikhez az eddigieket jelentősen meghaladó forráslehetőségeket biztosít.

A kulturális ágazat kirekesztése a gazdaságfejlesztési – támogatási rendszerből, a regionális jelentőségű klaszter – fejlesztési programból korszakult és ésszerűtlen álláspont.

Szeged új, többszáz éves évi vendégforgalmat feltételező, nem belépő wellness, fürdő és szállodakomplexuma, a Szabadtéri Színház programsorozatai, a szinte teljes naptári évet lefedő különböző fesztivál-programok, rendezvénysorozatok, kulturális örökségünk, alkotó potencialitásunk, hungarikumaink közös, nagy rádiuszú, nemzetközi marketing tevékenységet, rendszeres egyeztetéseket, távlatos és napi együttműködést, közös fejlesztéseket igényelnek.

Besenyi Sándor

Jegyzetek

1./ Az Európai Unió kezdetben szűken nemzeti ügynek tekintette a kultúra kérdéseit. 2000. február 14-i állásfoglalása, ill. az elfogadott *CULTURA 2000-2004* program (amit később 2006-ig meghosszabbítottak) először fogadta el a kulturális együttműködések uniós támogatási programját. Szegeden az *ÉRTELMISÉG 2000 Szabadegyetem „EURÓPA KAPU”* c. programja az európai fővárosokban tevékenykedő magyar kulturális intézetek vezetőivel közösen tekintette át a kárpát-medencei magyarság nemzeti kulturális integrációjának és európai megjelenítésének térségi adottságait, lehetőségeit és tennivalóit.

BESENYI Sándor: *Kultúránk az ezredfordulón*
in: Szeged, 2001. 1. 45-48.

2./ Az IPA kiírás esetében (információk a program saját honlapján: <http://www.hu-srb-ipa.com> pályázókként – megfelelő pályázattal és projekttel – a honi 95 % - os, vissza nem térítendő támogatással 13,5 és 54 millió forint közötti támogatásra lehetett pályázni a 2009-évi kiírásban 18,4 milliós keretre. A támogatás 10 % - át lehet felhasználni az előkészítésre, amit nyeresé esetén a szerződéskötés utáni első negyedévet követően fizetnek ki a főpályázónak. A szerződéskötés esetén nálunk 20-25 % előleget lehet kapni, amit – negyedévente történő elszámolással – görgetni lehet. Az első időszakos program futamideje 2010 nyaratól legkésőbb 2011. augusztus végéig tart. A pályázati kiírás (a kitöltési Útmutató és az Adattal, s Mellékletei mintegy 300 oldalon) angol nyelven jelent meg, s angolul készítené el az évi kiírások alapján a pályázat maga is. Adminisztrációja, negyedévenkénti beszámolóit és elszámolási zövegének nyelve is angol. A projektet és járulékos anyagait csak profi pályázatírók tudják szakszerűen elkészíteni, s a projekttámogatást megnyerni.

3./ Szegeden is hírért vettük a több menetben referált Pécsi Európa Kulturális Fővárosa pályázat keretében a Dél-Dunántúli Kulturális Ipari Klaszter létrejöttének.

A Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügyműködés 2008-ban indította első klaszter – fejlesztéseket célzó pályázatát, (lásd a DAOP-1.2.1-2008 kódszámú „Klasztermenedzsment szervezetek létrehozása, megerősítése” c. pályázati kiírását.) Első lépésben a Klaszter Alapító okirat adattal kitöltése után létrehozott Kulturális Klaszter Szervezet által megbízott Klasztermenedzsment jelentős pénzügyi támogatása mellett programtámogatás is pályázható és nyerhető már a megalakulás évében. A DARFT elnöke 2009. augusztus 11-re szakértői megbeszélést hívott össze Szegedre a szerb-magyar határon átívelő szakterületi együttműködések lehetőségei feltárására. Az írásos előterjesztés élén a „kulturális klaszter” kezdeményezés szerepelt. Második éve hirdetik meg ezt a pályázati úton elnyerhető támogatást. A 2010. tavaszi pályázatra 3,2 Milliard Ft áll a Dél-alföldi Régióban rendelkezésre és 80 % -os vissza nem térítendő, elszámolandó támogatást biztosít, és 20 % önrészt igényel. 288-289

4./ Az értelmiség társadalmi helyzet- és szerepváltozásainak vizsgálatára a rendszerváltás technikus átalakulási folyamataiban, és kulturális életünk metamorfózisa évenkénti elemzésére jött létre Szegeden 1990-ben az *ÉRTELMISÉG Szabadegyetem*, amely a kárpát-medencei magyarság rendszeres évenkénti találkozója, szakmai műhelyévé, a magyar nemzeti kulturális integráció katalizáló orgánnummá vált a kilencvenes években. Az első évekről lásd

BESENYI Sándor: *A kultúra és a modernizáció jegyében. Értelmiség Nyári Egyetem Szegeden*
in: Szeged, 1993. 10. 21-23.

BESENYI Sándor: *Plain air ragyogás – fények és árnyak*
in: Szeged, 1997. 22-25.

5. KOVÁCS Hajnalka: *A kultúra (a kulturális ipar) szerbiai állapota a XXI. század elején*

in: NAGY Imre szerk. *Vajdaság – A Kárpát-medence régiói*. MTA Regionális Kutatások Központja
Dialóg Campus Kiadó 2007. Pécs-Bp., 288-289. 288-412.

6./ Lásd: Bálint Sándor és az alföldi néprajztudomány, az alföldi festészet évszázada, az alföldi szecesszió kutatás, Grezsa Ferenc *Németh László*-monográfiája, Erdei Ferenc társadalomtudományi munkássága, a *Tiszatáj*-tradíció, a Szeged folyóirat tartalmi gazdagsága, Péter László szegedi kulturális mindentudása, Bogoly József Ágoston irodalomtörténeti, tájkaraktisztikái dolgozatai, előadásai, a Károlyi Attila-féle délvidéki hagyományok műhelymunkái, Besenyi Sándor regionalizmus és eurorregionalizmus tematikájú dolgozatai is ezt az organikus gazdagságot próbálták megragadni és láttatni. Nincs módunk e dolgozat keretében bibliografikus áttekintést adni a délalföldi kulturális életéről, ezért csak néhány utalást teszünk annak különböző szakterületi vonatkozásaira.

7./ BESENYI Sándor: *Szeged Európa-pozíciója az ezredfordulón*
in: Szeged, 2007. 9. 32-39

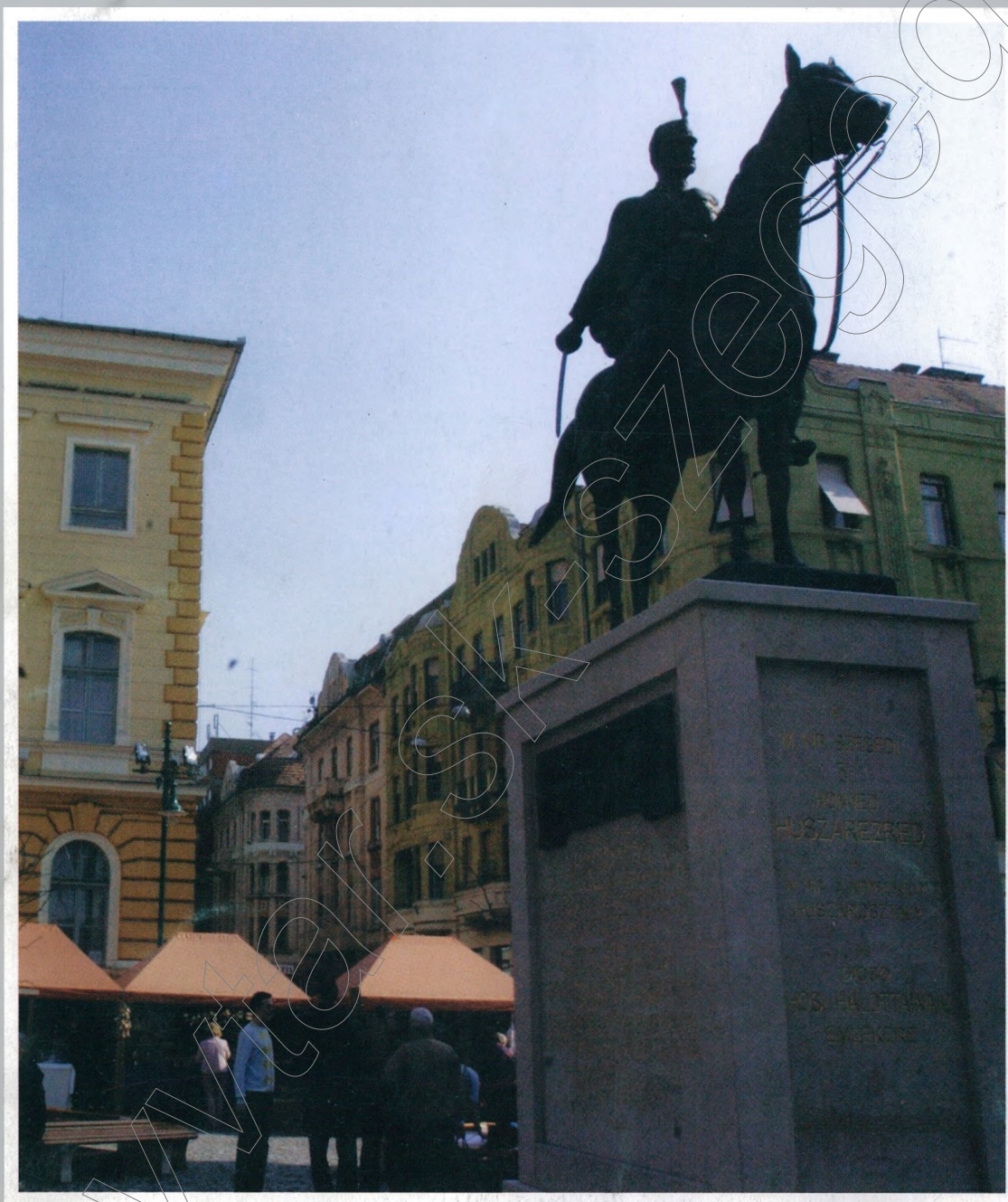
8./ A települések önmeghatározásához ad egy komplexebb módszertani segédletet

BESENYI Sándor: „*A hely a globalizáció erőterében*”
in: *Létünk*, 2. 9-18. Újvidék

9./ BESENYI Sándor: *A folytonosság és a megújulás kényszere (Új kihívások Szeged kulturális életében)*
in: Szeged, 2008. 1. 7-11.)

A RADNÓTI-SZOBORPÁLYÁZAT DÍJNYERTES TERVÉNEK,
GYURCSEK FERENC ALKOTÁSÁNAK RÉSZLETE.

ÚJ TÉRREL GAZDAGODOTT A VÁROS

2010 MÁJ. 11

Borító grafika, szerkesztés és előkészítés

Nyomdamester ReProStudio
alkotó technológia